

FORSSAN KAUPUNKI

Maankäytön suunnittelu

KAUPUNKIPUISTO OSAYLEISKAAVA

TEEMAOSAYLEISKAAVAN SELOSTUS 20.10.2014

KAUPUNKIPUISTO TEEMAOSAYLEISKAAVAN SELOSTUS

1. PERUS- JA TUNNISTETIEDOT

1.1 Tunnistetiedot

Teemaosayleiskaavan selostus, joka koskee 20. päivänä lokakuuta 2014 päivättyä osayleiskaavakarttaa Kaupunkipuisto.

Teemaosayleiskaava koskee:

Teemaosayleiskaava koskee Forssan kaupungin puisto-, virkistys tai suojelualueita, arvokkaita maisema-alueita sekä kansallisen kaupunkipuiston kannalta olennaisia historiallisia Forssan kyläalueita ja teollisuusyhdyskunnan osia.

Teemayleiskaavalla muodostuu:

Teemaosayleiskaavalla muodostuu puisto-, virkistys tai suojelualueita, arvokkaita maisema-alueita sekä kansallisen kaupunkipuiston kannalta olennaisia historiallisia Forssan kyläalueita ja teollisuusyhdyskunnan osia.

1.2 Kaava-alueen sijainti

Teemaosayleiskaava sijaitsee Loimijoen laaksossa Forssan kaupungin keskeisillä alueilla, sekä kaupungin keskustan pohjoispuoleisilla harjualueilla.

1.3 Teemaosayleiskaavan tarkoitus

Teemayleiskaavan tarkoituksena on turvata maisema-alueiden luonteen ja erityisarvojen huomioon ottaminen kaavoituksessa ja rakentamisessa, kaupunkikeskustan ja siihen liittyvien alueiden vahvuuksien ja houkuttelevuuksien kohentaminen sekä ulkoilureitistön tarkentaminen.

1.4 Selostuksen sisällysluettelo

- 1 PERUS- JA TUNNISTETIEDOT
  - 1.1 Tunnistetiedot
  - 1.2 Kaava-alueen sijainti
  - 1.3 Teemaosayleiskaavan tarkoitus
  - 1.4 Selostuksen sisällysluettelo
  - 1.5 Luettelo selostuksen liiteasiakirjoista
  - 1.6 Luettelo muista kaavaa koskevista asiakirjoista, taustaselvityksistä ja lähdemateriaalista
- 2 TIIVISTELMÄ
  - 2.1 Kaavaprosessin vaiheet
  - 2.2 Teemaosayleiskaava
  - 2.3 Teemaosayleiskaavan toteuttaminen
- 3 LÄHTÖKOHDAT
  - 3.1 Kansallinen kaupunkipuisto
    - 3.1.1 Alueen yleiskuvaus

- 3.1.2 Valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa osoitettu kulttuuriympäristö
- 3.1.3 Maanomistus

3.2 Suunnittelutilanne

- 3.2.1 Kaava-alueita koskevat suunnitelmat, päätökset ja selvitykset
- 3.2.1.1 Maakuntakaava
- 3.2.1.2 Yleiskaava
- 3.2.1.3 Asemakaava
- 3.2.1.4 Rakennusjärjestys
- 3.2.1.5 Tonttijako ja -rekisteri
- 3.2.1.6 Pohjakartta
- 3.2.1.7 Rakennuskiellot
- 3.2.1.8 Muut päätökset ja suunnitelmat
- 3.2.1.9 Viranomaisneuvottelut

3.3 Selvitykset ja inventoinnit

- 3.3.1 Osa alueet ja niiden erityisarvot
- 3.3.1.1 Agraarimaiseman alueen kuvaus ja arvot
- 3.3.1.2 Teollisuusperinnön alueen kuvaus ja arvot
- 3.3.1.3 Harjumaiseman alueen kuvaus ja arvot

4 TEEMAOSAYLEISKAAVAN SUUNNITTELUN VAIHEET

4.1 Teemaosayleiskaavan suunnittelun tarve

4.2 Suunnittelun käynnistyminen ja sitä koskevat päätökset

4.3 Osallistuminen ja yhteistyö

- 4.3.1 Osalliset
- 4.3.2 Vireilletulo
- 4.3.3 Osallistuminen ja vuorovaikutusmenettelyt
- 4.3.4 Viranomaisyhteistyö

4.4 Teemaosayleiskaavan tavoitteet

- 4.4.1 Lähtökohta-aineiston antamat tavoitteet
- 4.4.1.1 Kaupungin asettamat tavoitteet
- 4.4.1.2 Suunnittelutilanteesta johdetut tavoitteet
- 4.4.2 Prosessin aikana syntyneet tavoitteet ja niiden tarkentuminen

4.5 Teemaosayleiskaavaratkaisun vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

5 TEEMAOSAYLEISKAAVAN KUVAUS

5.1 Kaavan rakenne

5.2 Ympäristön laatua koskevien tavoitteiden toteutuminen

5.3 Aluevaraukset

5.3.1 Korttelialueet ja niiden kaavamääräykset

5.4 Kaavan vaikutukset

5.4.1 Vaikutukset rakennettuun ympäristöön

5.5 Ympäristön häiriötekijät

1.5 Luettelo selostuksen liiteasiakirjoista

1. Osallistumis- ja arviointisuunnitelma
2. Yleiskartta
3. Alueen ortokuva
4. RKY-kartta, valtakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
5. Maanomistuskartta
6. Ote maakuntakaavasta
7. Ote Keskustaaajaman yleiskaavasta
8. Ote ajantasa-asemakaava-alueista
9. Teemaosayleiskaava, EHDOTUS
10. määräykset, EHDOTUS

1.6 Luettelo muista kaavaa koskevista asiakirjoista, taustaselvityksistä ja lähdemateriaalista

2 TIIVISTELMÄ

2.1 Kaavaprosessin vaiheet

Kansallisen kaupunkipuiston rajausta ja sisältöä esiteltiin kaupunkilaisille rakennusperintöpäivien aikana 9.9.2005 ja yleisötilaisuudessa 14.9.2005.

Forssan kaupunginhallitus on 27.3.2006 § 115 tehnyt päätöksen kaupunkipuistohankkeen hakemuksen valmistelemisesta ympäristöministeriöön ja antanut tehtävän maankäytön suunnittelulle. Samassa yhteydessä käsiteltiin **Kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelma 2005**, joka sisälsi ajatuksen kansallisesta kaupunkipuistosta ja sen rajauksesta. Lisäksi käytiin läpi hankkeen internet-sivut, jotka ovat olleet käytössä siitä lähtien.

Kaavaprosessin vaiheet tiivistetysti:

- **Kansallinen kaupunkipuisto Forssaan, Forssan kaupunki, raportti 15.11.2006**
- Kaavoitus on laitettu vireille vuoden 2009 kaavoituskatsauksen yhteydessä.
- Forssan kaupungin maisema- Viherverkosto ja teemaosayleiskaava 2010
- Osallistumis- ja arviointisuunnitelmaa ja kaavan tavoitteita esiteltiin kaupunginhallituksessa kaavoituskatsauksen käsittelyn yhteydessä 1.2.2010.
- 18.02.2010 pidettiin MRL 64 §:n mukainen aloitusvaiheen viranomaisneuvottelu Hämeen ELY-keskuksen, Hämeen liiton ja Museoviraston kanssa.
- Maankäyttöpoliittinen seminaari 15.2.2010

- 11.5.2010 valmistui Kaupunkipuisto teemaosayleiskaavan luonnos.
- 11.5.2010 kaavaluonnos esiteltiin ympäristölautakunnalle, joka esitti kaupunginhallitukselle, että Kaupunkipuisto teemaosayleiskaavan luonnos 11.5.2010 asetetaan maankäyttö- ja rakennuslain 62 §:n mukaisesti nähtäville.
- 31.10.2010 kaupunginhallitus asetti Kaupunkipuisto teemaosayleiskaavan luonnoksen 11.5.2010 maankäyttö- ja rakennuslain 62 §:n mukaisesti nähtäville.
- 7.6.-30.7.2010 teemaosayleiskaavan luonnos oli nähtävänä. Nähtävänäoloaika ilmoitettiin maanomistajille ja naapureille sekä yleisesti lehtikuulutuksella. Luonnoksesta annettiin kolme mielipidettä.
- 25.3.2013 § 132 kaupunginhallitus asetti Kaupunkipuisto teemaosayleiskaavan ehdotuksen 13.3.2013 maankäyttö- ja rakennuslain 65 §:n mukaisesti julkisesti nähtäville ja pyysi siitä lausunnot Hämeen ELY-keskukselta, Hämeen liitolta, Museovirastolta, ja ympäristölautakunnalta.
- Kaavaehdotus oli nähtävänä 15.4-14.5.2013.
- Kaupunginhallitus käsitteli vastineet ja pienet kaavamuutokset 27.10.2014 § 290.
- Kaupunginvaltuusto hyväksyi 10.11.2014 § 67 kansallisen kaupunkipuiston teemaosayleiskaavan (20.10.2014).

2.2 Teemaosayleiskaava

Teemaosayleiskaavan tarkoituksena on edistää Forssan kaupungin maiseman- ja rakennetun kulttuuriympäristön arvojen sekä kaupunkiluonnnon monimuotoisuuden säilymistä. Lisäksi kaavalla turvataan toimiva viherverkosto ja parannetaan asukkaiden virkistysmahdollisuuksia Forssassa. Teemayleiskaavalla varmistetaan, että viheralueilta muodostuu myös laajemmat yhteydet yli kuntarajojen. Mielikuva nykypäivän Forssasta vihreänä kaupunkina, jossa on hyvät yhteydet luontoon voi olla totta myös tulevaisuudessa. Teemayleiskaava on osa Forssan kaupungin järkivihreätä strategiaa.

2.3 Teemaosayleiskaavan toteuttaminen

Teemayleiskaava toteuttaa Forssan kaupungin järkivihreätä strategiaa ja antaa pohjaa käytännön toteutusten eteenpäin viemiselle. Teemayleiskaava ohjaa kaupungin muuta suunnittelua ja esimerkiksi viherlaitoksen käytännön toteutustöitä. Kaavaa viedään eteenpäin omana asianaan. Kansallisen kaupunkipuiston hakemukseen liittyvät asiat käsitellään erillisenä asiana.

3 LÄHTÖKOHDAT

3.1 Kansallinen kaupunkipuisto

Kansallisen kaupunkipuiston idea on lähtenyt Ruotsista, jossa ensimmäinen kaupunkipuisto perustettiin Tukholmaan vuonna 1994 (www.ekoparken.se). Suomessa kansallisia kaupunkipuistoja on tähän mennessä perustettu seitsemän. Ensimmäinen kansallinen kaupunkipuisto on perustettu Hämeenlinnaan 2001, jonka jälkeen olivat vuorossa Heinola ja Pori 2002, Hanko 2008, Porvoo 2010, Turku 2013 ja viimeisimpänä Kotka 2014.

Suurin osa alueista, jotka tulevat olemaan mukana ympäristöministeriön jätettävässä hakemuksessa Forssan kansalliseksi kaupunkipuistoksi, ovat mukana teemaosayleiskaavassa. Kaava-alueesta puuttuvat Loimijoen laakson pellot. Kaavassa on näkyvissä alueiden erityiset arvot ja alueiden kehittämisen tapa.

Kansallisesta kaupunkipuistosta säädetään maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL 68§): *”Kaupunkimaiseen ympäristöön kuuluvan alueen kulttuuri- tai luonnonmaiseman kauneuden, luonnon monimuotoisuuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien kaupunkikuvallisten, sosiaalisten, virkistysellisten tai muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi voidaan perustaa kansallinen kaupunkipuisto.*

Kansalliseen kaupunkipuistoon voidaan osoittaa alueita, jotka tämän lain mukaisessa kaavassa on osoitettu puistoksi, virkistys- tai suojelualueeksi, arvokkaaksi maisema-alueeksi tai muuhun kansallisen kaupunkipuiston tarkoituksen kannalta sopivaan käyttöön.”

Kansalliselle kaupunkipuistolle on asetettu neljä ns. teknistä kriteeriä, jotka ovat seuraavia:

Sisällön kriteeri: *Kansallisen kaupunkipuiston täytyy sisältää kaupunkiluonnon monimuotoisuuden säilyttämisen kannalta tärkeitä luonnonalueita, kansallisen historian tai kaupungin omien kehitysvaiheiden kannalta merkittäviä kulttuuriympäristöjä rakennuksineen sekä puistoarkkitehtonisesti tai esteettisesti merkittäviä puistoja ja viheralueita.*

Forssan kaupunkipuiston alueella voidaan erottaa neljä tärkeää maisematekijää – viljelymaisema, Loimijoki ja harju sekä kaupunki. Kaavasta on suuri osa viljelymaisemasta jäänyt pois.

Loimijoki on toiminut Forssan keskeisenä selkärankana, jota teollistuva yhdyskunta hyödynsi. Loimijoki virtaa edelleen Forssan ytimessä kertoen tarinaa Forssan historiasta ja toimien kaupunkilaisten suosittuna virkistyslähteenä.

Forssan harju kulkee kaupungin keskustan pohjoispuolella jatkuen länteen päin Vieremän alueelle. Harjua on hyödynnetty myös rakentamisen raaka-aineena, ja tästä ovat seurauksena muutamat maisemassa edelleen selvästi näkyvät soranottoaikat. Tästä huolimatta harjuluontoa on säilynyt kaupunkipuiston alueella harjun puistoissa ja metsissä.

Tämän päivän Forssassa on edelleen näkyvissä selvästi sen historia teollisuusyhdyskuntana. Kehräämön ja kutomon alueiden lisäksi tehtaiden työläisten asunnot, monet palvelurakennukset ja puistot kertovat teollisuushistoriasta.

Forssan keskustan eteläpuolella levittäytyvät jo vuosisatoja sitten raivatut peltoaukeat. Tyypillistä Forssan kaupunkirakenteelle on ollut teollisuusrakennusten selkeä rajautuminen avoimeen peltomaisemaan. Nykyisinkin tämä maisemassa näkyvä vastakohtaisuus on selvästi havaittavissa kaupunkiin saavuttaessa. Kaava kattaa kaikki muut osa-alueet sisällön kriteeristä, mutta peltoalueet eivät ole tässä kaavassa mukana.

Kaava-alue ei täytä kansallisen kaupunkipuiston sisällön kriteeriä.

Laajuuden ja eheyden kriteeri: *Kansallisen kaupunkipuiston täytyy olla puisto- ja viherympäristönä riittävän laaja ja häiriötön sekä viherrakenteeltaan niin yhtenäinen, että sitä pitkin on mahdollisuus siirtyä kaupunginosasta toiseen.*

Kaupunkipuiston kaava-alue kertoo aukottoman tarinan maiseman kehityksestä ja ihmisen vaikutuksesta maisemaan. Alueella näkyy varhainen, kivikauden aikainen asutus, maaseudun kylien sijoittuminen ja rakentamistavat, miten teollisuus vaikutti maaseutumaisemaan ja siihen liittyvät rakenteet kehittyivät. Kaava-alueella olevia ympäristöjä oikein hoitamalla voidaan tätä tarinaa ylläpitää ja selkeyttää. Forssa tekee ymmärrettäväksi niiden monien paikkakuntien tarinat, joista se ei ole enää ymmärrettävissä. Tarinasta syntyy forssalainen identiteetti. Forssalaiset tietävät mistä tulevat.

Kaava-alueen maapinta-ala on noin 664 hehtaaria, josta viheralueita on noin 369 hehtaaria.

Forssan kaupunkipuisto yhdistää ympäröiviä kaupunginosia ja samalla mahdollistaa saavutettavuuden eri alueille viheralueita ja kevyenliikenteen väyliä pitkin. Rajaus tukeutuu kaupungin keskellä virtaavaan Loimijokeen, jonka ympärille viheralueet ovat aikojen saatossa luonnollisesti syntyneet.

Laajuudessaan kaupunkipuisto ulottuu avoimista viljelymaisemista Forssan ydinkeskustan kautta harjumetsiin. Kaupunkipuisto toimii myös yhteytenä laajempiin maisemakokonaisuuksiin. Etelästä kaupunkipuiston alueelle ulottuu maakunnallisesti arvokas Tammelan kulttuurimaisema-alue, joka sisältää valtakunnallisesti arvokkaan Mustiala - Porras - Kaukolanharju maisema-alueen. Pohjoisesta kansallisen kaupunkipuiston alueelle ulottuu Loimijokilaakso-alue, jota on ehdotettu valtakunnallisesti merkittäväksi alueeksi Valtakunnallisesti merkittävien maisema-alueiden päivitysinventoinnissa.

Laajuuden ja eheyden kriteeri täyttyy.

Ekologisuus ja jatkuvuus: *Ekologiselta kannalta on tärkeää, että alueelle muodostuu lajiston siirtymisen ja vuorovaikutuksen mahdollistavia ekologistia käytäviä ja alue on jatkuva eli liittyy välittömästi ilman selvää rajaa kaupungin ulkopuolisiin luonnonalueisiin tai sitä ympäröivään maaseutuun.*

Forssan kaupungin alueella luonnon monimuotoisuuden kannalta keskeisiä alueita ovat Vieremän laajat harjumetsät ja kaupungin halki virtaava Loimijoki rantoineen ekologisena käytävänä. Harjun alueen metsät liittyvät edelleen laajoihin talousmetsiin ja peltoalueisiin. Kasvupaikkatyypit vaihtelevat topografian ja vesiolojen vaihtelun myötä harjujen kuivasta kankaasta alavien alueiden ja rantojen lehtomaiseen kasvupaikkatyyppeihin. Harjumuodostumaan kuuluvat supat ja lähteet, joilla on oma pienilmastonsa. Loimijoki virtaa koko kansallisen kaupunkipuiston alueen halki saaden alkunsa Tammelan Pyhäjärvestä. Jokirannoilla elinympäristöt vaihtelevat avoimesta rantaluhdasta reheviin lehtomaisiin elinympäristöihin. Kaupunkikeskustan alueella Loimijokivarren puistot ovat kapeimmillaan.

Luonnonsuojelulain nojalla suojeltuja alueita ovat kaupunkipuiston kaava-alueella Salmistonmäki-Loimalammi sekä Saksanrimmen vaahtera-alue. Salmistonmäki on valtakunnallisesti arvokkaaksi luokiteltu perinnebiotooppikohde ja Loimalammi on maakunnallisesti merkittävä linnustonsuojelukohde. Saksanrimmen vaahtera-alue on luontaisesti syntynyt, merkittävältä osin jaloista lehtipuista koostuva metsikkö.

Ekologisuuden ja jatkuvuuden kriteeri täyttyy.

Kaupunkikeskeisyys: *Kansallisen kaupunkipuiston täytyy olla osa kaupunkirakennetta eli alkaa kaupungin ydinkeskustasta tai sen välittömästä läheisyydestä.*

Forssan kaupunkipuiston alue muodostaa keskeisen osan Forssan kaupunkirakennetta. Forssan teollisuusperintö on sijoittunut kaupungin sydämeen. Kaupunkipuistoalueet ulottuvat siirtolapuutarhan alueelle noin 2 km keskustan pohjoispuolelle ja noin 2,5 km etelään Salmistonmäelle ja Loimalammille, joilta on yhteys laajempiin valtakunnallisesti merkittäviin Loimijokilaakson ja Mustiala - Porras - Kaukolanharjun maisemiin.

Kaupunkikeskeisyyden kriteeri täyttyy.

3.1.1 Alueen yleiskuvaus

Forssan kaupungin maisema muodostuu neljästä luonteeltaan erilaisesta maisema-alueesta, jotka kertovat maiseman kehityksestä ja ihmisen vaikutuksesta maisemaan esihistorialliselta ajalta nykyhetkeen saakka. Forssassa kohtaavat harjuluonto, avoimet peltomaisemat sekä teollisuustoiminnan ympärille kehittynyt kaupunki. Loimijoki yhdistää maisematekijät kiehtovaksi kokonaisuudeksi. Kaupunkipuiston rajaus sisältää asutuksen historian kehityksen kivikaudelta 1970-luvun lähiörakentamiseen. Lisäksi alueen rakennuskanta antaa kuvan asuinrakennusten ja teollisten rakennusten rakentamistapojen kehityksestä.

Harju

Kaupunkia pohjoispuolelta reunustava harju liittyy Jokioisilta Tammelaan ja edelleen Lopelle kulkevaan pitkittäisharjuketjuun. Harju on muodostunut jääkauden aikana sulamisvesivirtojen yhteyteen. Harjun alueella on asuttu jo kivikaudella.

Loimijoen laakso

Forssassa Loimijoen laaksoon jo 1500-luvulla syntyneistä kylistä sekä niiden pelloista ja niityistä on vähitellen muotoutunut viljelymaisema sellaisena kuin se nyt nähdään. Viljely- eli agraarimaiseman avoin alue muodostuu laajasta Hakalan aukeasta. Aukean rajapinnassa on asutut kylät. Alue on maisematilaltaan hyvin vaikuttava. Hakalan aukean laajat peltoalueet on poistettu teemaosayleiskaavasta ehdotusvaiheessa.

Teollisuusyhdyskunta

Teollisuusyhdyskunta syntyi 1800-luvun puolella välissä alkaen Forssan kehäämön ja Viksbergin kutomon teollisuuslaitosten rakentamisesta. Tehdaslaitosten ympärille alkoi kehittyä lukuisia työväen asuntoalueita sekä puistoalueita tehtaan johtoportaalle ja työläisille – teollisen yhdyskunnan rakenne syntyi. Teollinen yhdyskunta rakentui kylärakenteen rinnalle siten, että kylärakenne jäi näkyviin uuden rakenteen osaksi. Teollisuusperinnön alue toimii Forssan kaupunkirakenteen selkärankana vielä tänäkin päivänä. Kyläalueet ovat vielä löydettävissä kaupunkirakenteesta.

Asutuksen sijoittuminen

Kivikautiset asuinpaikat syntyivät jääkauden jälkeen syntyneille rantapenkereille. Löydetyt asuinpaikat sijoittuvat maastossa korkeammille paikoille.

Kylät syntyivät parhaiden peltojen läheisyyteen. Asutut ryhmäkylien alueet erottuivat maisemasta saarekkeina tai ne liittyivät harjun ja pellon rajapintaan. Kylätonttien lisäksi oli mäkitupalaisten ja torppareiden asuttamia alueita. Tiloilla oli yhteismylyjä Kuhalan- ja Vieremäkoskessa jo varhaisessa vaiheessa.

Teollinen rakentaminen oli riippuvainen koskesta saadusta vesivoimasta ja teollisen yhdyskunnan keskeisimmät osat sijoituivat lähelle Loimijokea.

Rakentamisen kehitys

Kylien rakennuksissa käytettiin perinteisiä rakennustapoja ja paikallisia materiaaleja. Ryhmäkylässä oli alle kymmenen tonttia. Kylän pihapiirit muodostivat tiiviit rakennuksilla rajatut pihapiirit. Riihet, ladot ja aitat olivat kylätontin ulkopuolella. Laajat pellot ympäröivät kyliä.

Teollinen yhdyskunta toi ulkoisia vaikutteita, taitavia suunnittelijoita ja kunnianhimoisen rakentamisen kulttuurin. Teollisen yhdyskunnan hierarkia näkyi myös rakentamisessa. Syntyi hyvin erilaisia asuinalueita ja erilaisia asumismuotoja. Työväen asuinalueet kasvoivat laajoiksi. Esimerkiksi teollisuuden palstoittamalla Kalliomäen alueella on noin kaksisataa tonttia. Teollisuuden rakennuttamat työväen- ja virkailijoiden asunnot toimivat esimerkkeinä kun yksityiset työntekijät tai kyläläiset rakensivat omia rakennuksiaan. 1800-luvun jälkipuoliskolla ja 1900-luvun alussa puurakentamisen yksityiskohdat jalostuivat erityiseksi paikalliseksi hienovaraisesti detaljoiduksi puuarkkitehtuuriksi. Puistot ja

puutarha-alueet suunniteltiin ja rakennettiin osaksi kokonaisuutta. Teollisuuden tiilliset rakennukset noudattivat eurooppalaisia teollisen rakentamisen perinteitä.

Elementtiteollisuus syntyi Forssaan 1950- ja 60-luvuilla ja näkyi myös kaupungin rakentamisessa. Poikkeuksellisen suuri osa asukkaista asutettiin Forssassa kerrostaloihin. Ajan suunnitteluperiaatteiden mukaan tiivis kerrostalorakentaminen on tarvinnut vastapainokseen riittävät vihreät vapaa-alueet, joita teollisessa yhdyskunnassa on syntynyt toimintojen lomaan. Erityisenä kylistä säilyneenä piirteenä vastaavaa avaraa tilaa luovat Forssan tapauksessa viljelykäytössä säilyneet peltoalueet, jotka ulottuivat aivan keskustaan saakka.

Kaikki rakentamisen kehityksen vaiheet tuovat parhaat piirteensä nykyiseen kaupunkirakenteeseen.

Teollisuuden väistyttyä keskusta-alueilta on ollut luontevaa avata vapautuvat rannat asukkaille sekä virkistys- ja vapaa-ajan painotteisten toimintojen käyttöön.

3.1.2 Valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa osoitettu kulttuuriympäristö

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

Ympäristöministeriön määrittelemät valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet vahvistaa valtioneuvosto. Alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtana on Maankäyttö- ja rakennuslain yleistavoite edellytysten luomisesta hyvälle elinympäristölle ja kestävän kehityksen edistämisestä (Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden soveltaminen kaavoituksessa: 8). Nykyiset tavoitteet on laadittu 1990-luvulla ja niitä on tarkennettu ilmastonmuutoksen suunnittelulle asettamien haasteiden myötä vuonna 2009.

Tarkennetuissa tavoitteissa korostetaan yhdyskuntarakenteen, erityisesti kaupunkiseutujen, eheyttämistä sekä henkilöautoliikenteen tarpeen vähentämistä. Ilmastonmuutoksen hillitsemiseen pyritään myös varaamalla riittäviä alueita jalankulun ja pyöräilyn verkostoja varten sekä edistämällä verkostojen jatkuvuutta, turvallisuutta ja laatua. Toivottavana pidetään yhdyskuntarakennetta, jossa palvelut ja työpaikat ovat hyvin saavutettavissa ja sijaitsevat mahdollisuuksien mukaan asuinalueiden läheisyydessä.

Myös kulttuurin ja luonnonperinnön, virkistyskäytön ja luonnonvarojen osalta tavoitteita on tarkistettu. Alueidenkäytöllä tulee edistää kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen säilymistä. Alueidenkäytöllä edistetään elollisen ja elottoman luonnon kannalta arvokkaiden ja herkkien alueiden monimuotoisuuden säilymistä. Uutta on, että ekologisten yhteyksien säilymistä tulee edistää paitsi suojelualueiden, myös tarpeen mukaan suojelualueiden ja muiden arvokkaiden luonnonalueiden välillä. Myös kyseiseen tarkoitukseen osoitettujen hiljaisten alueiden säilymistä tulee edistää.

Hyviä ja yhtenäisiä peltoalueita ei tule ottaa taajamatoimintojen käyttöön ilman erityisiä perusteita eikä hyviä ja laajoja metsätalousalueita pirstoa muulla toiminnalla.

Maakuntakaavoituksessa osoitetaan *valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt ja maisemat*. Näillä alueilla alueidenkäytön on sovelluttava niiden historialliseen kehitykseen. Yleiskaavaan tämä tavoite tulee maakuntakaavan ohjausvaikutuksen kautta.

Valtakunnallisesti arvokkaat rakennetut ympäristöt

Forssan teemaosayleiskaavan alue sisältää valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kaupunkialueita. Nämä ovat kirkon, pappilan ja Kalliomäen muodostama kokonaisuus sekä Kehräämön, Uudenkylän ja Kutomon alueiden muodostamat kokonaisuudet Loimijoen rannalla. Alueet on lueteltu Museoviraston ja Ympäristöministeriön laatimassa rakennetun kulttuuriympäristön valtakunnallisessa inventoinnissa (RKY). Inventointi tulee ottaa huomioon alueiden käytön suunnittelun yhtenä lähtökohtana.

Liite 4 RKY kartta

3.1.3 Maanomistus

Forssan kaupunki omistaa puistot ja katualueet sekä kehräämön alueen vanhat teollisuusrakennukset. Renor Oy omistaa suurimman osan kutomon alueen vanhoista teollisuusrakennuksista ja niitä lähellä olevista maista. Seurakunta omistaa kirkon ympäristöineen ja hautausmaan. Yksityisten omistuksessa ovat asuinalueet.

Liite 5 Maanomistuskartta

3.1 Suunnittelutilanne

Rakennetut alueet ovat asemakaavoitettuja. Kaupunkikeskustan ulkopuolella, rakentamattomilla alueilla, on oikeusvaikutukseton keskustaajaman yleiskaava. Teollisuuden poistuttua historiallisista ympäristöistä on keskustan alueella käynnissä merkittävä muutos, jonka takia myös kaupungin keskeisten alueiden uudelleen arviointi kaavoissa on ajankohtaista.

3.2.1 Kaava-alueita koskevat suunnitelmat, päätökset ja selvitykset

3.2.1.1 Maakuntakaava

Maakuntakaavassa on osoitettu maisema-alueet siten, että Loimijokilaakson viljelymaisema jatkuu maisema-alueena ja yhtenäisinä viljelyaukeina Kanta-Hämeessä Ypäjältä Forssaan asti. Maisemallinen yhteys jatkuu Forssasta Tammelan Pyhäjärven kautta edelleen vanhojen kylien, järvien ja harjumuodostelmien vaihtelevana ketjuna Saaren kansanpuistoon saakka.

Maakuntakaavassa Forssan kaupunkikeskusta sijoittuu Loimijoen-Jänhijoen kulttuurimaisema-alueen ja Tammelan valtakunnallisesti arvokkaan kulttuuriympäristön (Saaren – Kaukolan kulttuurimaisema) sekä valtakunnallisesti arvokkaan Mustiala-Porras-Kaukolanharju maisema-alueen väliin, joille on yhteys teemaosayleiskaava-alueelta. (Maakuntakaavamerkinnot, määräykset ja suositukset. s. 182)

Maisema-alueita koskee maakuntakaavassa suunnittelumääräys, jonka mukaan:
”Maisema-alueille sijoittuvassa maankäytön ja rakentamisen suunnittelussa tulee

kiinnittää erityistä huomiota rakennetun kulttuuriympäristön vaalimiseen, maisemallisiin näkökulmiin sekä kulttuuriympäristön moniarvoisuuden ja ajallisen kerroksellisuuden säilymiseen.”

(Maakuntakaavamerkinnot, määräykset ja suositukset, s. 8-9)

Kanta-Hämeen maakuntakaavassa 2007 osoitetut, teemaosayleiskaavan rajauksessa mukana olevat alueet:

Keskustatoimintojen alue, jolla on arvokasta rakennettua kulttuuriympäristöä (Cs), asuinaluetta (A), asuntovaltaista taajamatoimintojen aluetta, jolla arvokkaan rakennetun kulttuuriympäristön peruspiirteet säilytetään (As), erityisen merkittävää arvokasta rakennettua kulttuuriympäristöä (Sr), maa- ja metsätalousvaltainen alue, jolla on erityisiä ympäristöarvoja, lähivirkistysaluetta, jolla on osoitettu seudullisesti merkittävät vapaa-ajan, yhdyskunta- ja taajamarakenteen, luontomatkailun ja viherväylien kannalta tärkeät alueet (VL), luonnonsuojelualue (SL), seudullinen ulkoilureitti harjua pitkin sekä Loimijokea pitkin melonta- ja vesiretkelyreitti. Loimijoen laakso on osoitettu maisema-alueena kulttuurimaiseman, rakennetun kulttuuriympäristön tai kulttuurihistorian kannalta tärkeäksi alueeksi. Suurin osa harjun alueesta on osoitettu tärkeänä ja muuna vedenhankintakäyttöön soveltuvana pohjavesialueena.

Merkittävät yhtenäiset peltoalueet (MT) on tarkoitettu säilytettäväksi avoimina ja maatalouskäytössä. Alueiden käytössä ja suunnittelussa maa- ja metsätalouden tarpeita lukuun ottamatta, tulee pyrkiä sijoittamaan rakennuspaikat peltojen metsäisille reunavyöhykkeille.

Liite 6 Maakuntakaava

3.2.1.2 Yleiskaava

Forssan keskustaajaman yleiskaava 1993 on oikeusvaikutuksen ja osin vanhentunut kaupunkipuiston alueen osalta. Kaavassa kutomon itä- ja pohjoispuolinen alue on teollisuudelle varattua aluetta (TY/A), jota voidaan käyttää asumiseen teollisuuden siirryttyä pois. Teollisuusalueet eivät ole koskaan kokonaisuudessaan rakentuneet. Esimerkiksi sahan laajat varastoalueet ovat poistuneet, joten pellot avautuvat suoraan teollisuusalueille samalla tavoin kuin Forssan teollisuuden alkuaikoina. Koska teollisuus on pääosin siirtynyt pois, on alueen kaavallinen tilanne arvioitava uudelleen. Muuttuville alueille on vireillä asemakaavahankkeita, joita teemaosayleiskaava pohjustaa antamalla näkemyksen kokonaisuudesta.

LIITE7 Ote Keskustaajaman yleiskaavasta

3.2.1.3 Asemakaava

Suunnittelualueella on voimassa useita asemakaavoja. Asemakaavat ovat osin vanhentuneita, jolloin teemaosayleiskaava antaa suuntaa tuleville asemakaavan muutoksille.

Alueella on voimassa seuraavat asemakaavat joko osittain tai kokonaan:
D24 17.9.1973; J24 9.5.2005; D04 27.10.1970; J44 21.12.2009; H 70 22.11.1999;
A01 7.4.1942; E 47 10.4.1986; D5013.10.1987; E 14 15.1.1981; H 53 31.1.1997;
J07 9.4.2001; H 20 14.9.1991; H 38 30.8.1991; E 78 20.6.1989; B07 9.3.1953;

J 23 1.11.2004; H 42 27.1.1995; E 65 26.8.1987; C06 27.10.1964; E23 10.5.1983;
J 16 7.10.2002; E 54 2.6.1986, E 43 18.2.1986; E68 9.6.1988; E 75 14.2.1989;
B08 26.5.1953; D01 15.6.1970; H 47 27.5.1996; E07 19.1.1981; H 46 29.4.1996;
H 62 29.3.1999; H 57 16.1.1998; H49 4.11.1996; E 55 17.7.1986; H 50 4.11.1996;
J 35 25.6.2007; J20 28.6.2004;

LIITE8 asemakaavojen rajaukset

3.2.1.4 Rakennusjärjestys

Forssan kaupungin rakennusjärjestys on tullut voimaan 1.4.2012.

3.2.1.5 Tonttijako- ja rekisteri

Kiinteistöt on merkitty kiinteistörekisteriin voimassa olevan kaavan mukaisesti.

3.2.1.6 Pohjakartta

Teknisen ja ympäristötoimen maankäyttöpalvelu pitää ajan tasalla ja täydentää pohjakarttaa.

3.2.1.7 Rakennuskiellot

Alueella ei ole rakennuskieltoa. Joillain vanhoilla asuinalueilla on osittain vielä tiloja, jotka ovat rakennuskiellossa kunnes asemakaavojen mukaiset tontit muodostetaan.

3.2.1.8 Muut päätökset ja suunnitelmat

Forssan kaupunginhallitus on 27.3.2006 § 115 tehnyt päätöksen kaupunkipuistohankkeen hakemuksen valmistelemisesta ympäristöministeriöön.

3.2.1.9 Viranomaisneuvottelut

Kaupunkipuistoaluetta ja sen periaatteita on käyty läpi useaan otteeseen Ympäristöministeriön ylitarkastaja Jukka-Pekka Flanderin kanssa.

18.02.2010 pidettiin MRL 64 §:n mukainen aloitusvaiheen viranomaisneuvottelu Hämeen ELY-keskuksen, Hämeen liiton ja Museoviraston kanssa.

3.3 Selvitykset ja inventoinnit

Kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelma 2005

Kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelma 2005 tehtiin alustavan rajauksen mukaan. Rajauksessa ei tuolloin ollut vielä mukana asutuksen historiaa kokonaisuutena. Kyläalueet ja elementtirakenteinen lähiö puuttuivat alueesta. Materiaali käsiteltiin kaupunginhallituksessa 27.3.2006.

Yleispiirteisessä kehittämissuunnitelmassa käsiteltiin kokonaisuutta mielikuvakartan, näköalapaikkojen ja reittisuunnitelman kautta.

Mielikuvakartta

Kaupunkipuiston alueella on erotettavissa kolme erityyppistä osa-alueita. Nämä ovat pohjoisessa harjun alue, keskustan kattava teollisuusperinnön alue sekä etelässä agraarimaisema-alue.

Näköalapaikat

Forssan kaupunkirakenteelle on tyypillistä suhteellisen matala rakentaminen ja kaupunkikuvassa korostuvat tornit. Etelästä päin Forssan keskustaan saavuttaessa kaupungin silhuetissa korostuvat kirkontorni, kutomon vesitorni sekä kutomon voima-aseman piippu. Tätä identiteettitekijää voisi korostaa tornien avaamisella yleisölle. Kaupunkipuiston alueelle tulisi kehittää näköalapaikkojen verkosto, jossa Forssan seudun erityyppisiä maisema-alueita olisi mahdollisuus tarkastella ylhäältä käsin. Tällaisia näköalapaikkoja voisi olla kirkontorni, kutomon vesitorni sekä Salmistonmäen lintutorni. Lisäksi Lamminmäelle olisi mahdollista kehittää näköalapaikka.

Reittisuunnitelma

Reittisuunnitelmaluonnokseen on merkitty kehitettäviä reittejä sekä neljän tärkeimmän kohteen lisäksi muut pienemmät huippukohtat. Tärkeimpinä periaatteina reittisuunnitelmaluonnosta laadittaessa oli joen saavutettavuuden parantaminen, sekä laajan ja yhtenäisen kevyenliikenteenverkoston luominen. Tällä hetkellä huomiota tulee kiinnittää etenkin pohjois- ja eteläosien saavutettavuuteen. Ekologisuus ja jatkuvuus- kriteerissä edellytetään alueen jatkuvuutta myös rajauksen ulkopuolisiin luonnonalueisiin tai sitä ympäröivään maaseutuun, joten kaupunkipuiston sisäisen reitistön kehittämisen lisäksi tulisi lähiseutujen luontokohteiden ja – alueiden saavutettavuutta parantaa yhteistyössä naapurikuntien kanssa. Merkittäviä alueita ovat Forssasta kaakkoon mentäessä muun muassa valtakunnalliseen harjajensuojeluohjelmaan kuuluva Kaukolanharju sekä Torronsuon ja Liesjärven kansallispuistot.

Aluekohtaisissa suunnitelmissa käsiteltiin:

Harjun alueelta: Siirtolapuutarha, Lamminmäen alue, Myllyn alue, Harjun virkistysmetsän alue, Hautausmaa ja kappeli, Linikkalanlammin virkistysalue.

Teollisuusperinnön alueelta: Liha ja Säilyke Oy:n alue, joka on jätetty pois ehdotusvaiheen rajauksesta, Rantalanmäen alue, Talsoilanpuisto, Yliskylän alue, Kehräämön alue, Kalliomäen alue, Keskustan alue, Uudenkylän alue, Kutomon alue.

Agraarimaiseman alueelta: Viljelyaukea, Salmistonmäki ja Loimalammi, Entisen kaatopaikan alue, joka on jätetty pois luonnosvaiheen rajauksesta.

Kansallinen kaupunkipuisto Forssaan, Forssan kaupunki raportti 15.11.2006

Raportissa kerrotaan perusteet kansallisesta kaupunkipuistosta. Kansallisen kaupunkipuiston saaja sitoutuu vaalimaan historiallisia ominaispiirteitä, virkistysarvojen säilymistä sekä tuomaan esille arvokasta puisto- ja kulttuurihistorian perintöä kuitenkin unohtamatta tämän päivän tarpeita.

Kansallisen kaupunkipuiston tunnistamisessa ja arvioinnissa käytetään neljää kriteeriä: 1. Sisältö 2. Laajuus ja eheys 3. Ekologisuus ja jatkuvuus 4. Kaupunkikeskeisyys.

Lisäksi selvityksessä käydään läpi ne tekijät, joiden perusteella kaupunkipuisto voitaisiin muodostaa Forssaan. Raportissa on näin määritelty kaava-alue ja peruseriaatteet Forssaan muodostettavasta kansallisesta kaupunkipuistosta.

Kaavaehdotuksesta on jätetty pois peltoalueet. Kansallisen kaupunkipuiston hakemuksessa ne on kuitenkin oltava, jotta tarvittavat arvot tulevat kokonaisuuteen mukaan ja kansallisen kaupunkipuiston status voidaan saavuttaa.

**Forssa Kansallisen kaupunkipuiston esiselvitys
Kulttuurimaiseman suojelu- ja hoito – studio – Syksy 2005, Sirja Hakala-
Hanna Hannula, Elina Tirkkonen, 2005**

Selvityksessä käydään läpi ehdotetun kansallisen kaupunkipuiston perustiedot luonnon olosuhteista Forssan ympäristön historiaan ja päädytään kolmeen kaupunkipuiston erityyppiseen alueeseen, joita käydään tarkemmin läpi selvityksessä.

Forssan kaupungin maisema. Viherverkosto ja teemaosayleiskaava, Elisa Tegel, Diplomityö Aalto Yliopiston teknillinen korkeakoulu.

Työ toimi kaavan pohjatyönä.

Luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaat ja kehitettävät alueet ja kohteet.

Ehdotusvaiheessa tarkennettiin luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaiden ja kehitettävien alueiden ja kohteiden tarkastelua. Kaava-alueella ja alueeseen liittyen on lukuisia luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaita alueita ja pienempiä kohteita.

Kaava-alueen laajimpia luonnon ydinalueita ovat Vieremän harjumetsä sekä Salmistonmäen ja Loimalammin suojelualue. Näiltä luonnon ydinalueilta eliöstön liikkumisen mahdollistavia ekologisia käytäviä ovat harjujakso ja Loimijoen varsi. Kaupunkikeskustassa puistot ja puutarhat tarjoavat eläimille elinalueita.

Forssan kaupungin keskustan pohjoispuolella sijaitseva harjujakso on luonnonvarojensa puolesta sekä maisemallisesti Forssan seudulla varsin merkittävä ja poikkeuksellinen. Se on osa noin 200 km pitkää harjujaksoa, joka ulottuu Salpausselkä-alueelta Pohjanlahteen.

Harjun alueella on erilaisia luontotyyppisiä, jotka yhdessä muodostavat monimuotoista elinympäristöä. Monet luonnontilaiset tai luonnontilaisen kaltaiset metsäkuviot edustavat muun muassa kosteikkojen luontotyyppisiä, harjun kuivaa rinne- ja lakimetsää, harjusuppien monimuotoista kasvillisuutta, vanhaa kuusikkoa tai männikköä sekä monilajisia sekametsiä. Vanhimmat puut ovat noin 200-vuotiaita kilpikaarnamäntyjä.

Harjun lakialueella ja rinteissä on kuivaa mäntyvaltaista kangasmetsää. Soranotto on joissakin kohdin rikkonut maisemaa, mutta on tarjonnut myös uusia mahdollisuuksia mm. harjujen paahderinteiden kasvillisuuden säilymiselle. Harjun alueella on paljon rämetyyppisiä painanteita ja suppia, joilla on oma, kostea ja viileä pienilmastonsa. Suppien etelärinteillä kuusi on valtapuuna. Rämetyyppisiä

painanteita tai suppia on harjun alueella kymmenkunta, joista suurimmat on nimetty. Varsinaisia suppalampia ovat Mäkilampi ja Linikkalanlampi.

Hautausmaa on osa harjun aluetta ja rikastaa sen kasvilajistoa. Hautausmaan eteläpuolella on 170-vuotiaita kilpikaarnamäntyjä, joita täydentävät noin satavuotiaat lehtikuuset.

Harjun alueeseen lomittuvat Loimijoen varren alavat tulvaniityt, joissa on liejupohja ja rehevää rantakasvillisuutta. Tulvaniittyjen lisäksi Loimijokivarressa esiintyy pensasmaista pajukkoa ja puustoista, säännöllisesti tulvan alle jäävää ranta- aluetta. Loimijoen rantapajukot ovat luonnontilaisia alueita ja linnustollisesti arvokkaita. Rantakoivikoissa ja – metsissä on runsaasti lahoppua sekä maapuina, pystypuina että jokeen kaatuneina. Keväisin rantaniityillä sekä – koivikoissa pesivät muun muassa nykyisin harvinaistuneet, maassa pesivät linnut. Loimijoen rannat ulottuvat luonnontilaisina lähes keskustaan asti.

Moreeniselänteet ovat tärkeä osa kaupunkipuiston luontoa. Niillä on avokallioita, jyrkänteitä, maastonmuodoista johtuvaa vaihtelua ympäristössä sekä vanhaa metsää. Esimerkiksi Korkeavahan mäen rinteissä puusto on noin 170-vuotiasta.

Keskustan alueella puistot tarjoavat eläinlajeille suojapaikkoja. Esimerkiksi Viksbergin kartanopuisto on tällainen rehevä, lintujen suosiossa oleva puistoalue. Keskustan asuinalueilla on vehreitä pihvoja ja puutarhoja, jotka täydentävät ekologista verkostoa. Pihoilta ja puutarhoista voi myös löytää vanhoja ns. perinnekasveja. Vanha kulttuurivaikutus näkyy mm. kyläalueiden kasvillisuudessa sekä kaupungin puistojen kasvilajistossa.

Kyläalueet, pientareet, latojen ympäristöt ja metsäsaarekkeet ylläpitävät peltoluonnon monimuotoisuutta. Peltoaukealla viihtyvät monet avonaista ympäristöä suosivat lintulajit.

Kansallisen kaupunkipuiston alueella on kaksi luonnonsuojelulain perusteella suojeltua aluetta: Salmistonmäki-Loimalampi ja Saksanrimmen vaahtera-alue.

Erityisinä alueina ja kohteina on selvityksen perusteella löydetty 33 huomionarvoista aluetta:

1. Vieremän tulvakosteikko

Koivikkoa, tulvii keväisin

- jätetty luontaiseen tilaan
- katkenneita puita, lahoppua myös maassa
- mm. maassa pesiviä lintuja

2. Vieremän metsäkosteikko

Luonnontilainen kosteikko

- täysin käsittelemätöntä metsää
- sekametsää – kuusi, koivu, mänty
- ikä noin 50 – 70 vuotta

3. Vieremän harjuriinne

- siemenpuut jätetty
- annetaan kasvaa
- olemassa kapea polku harjulta Loimijoen rantaan asti

4. Vieremän pajukosteikko
  - kosteikko, pajuvaltainen
5. Vieremän lintukosteikko
  - luontaisessa tilassa
  - linnustollisesti arvokas
  - puuston tiheys vaihtelee maaston mukaan
6. Vieremän harjun notkelma
  - reuna-alueen rinteissä luonnontilaista metsää
7. Mäkilammin kosteikko
  - Eri-ikäinen ja monilajinen kosteikko
8. Mäkilammin notkelma,
  - kostea pienilmasto
  - erityinen kasvillisuus
9. Maisemallisesti muuttunut niityn ja pensaikon vaihettumisalue
  - Täyttömaata
10. Vieremän lähteet
  - Pohjaveden purkautumiskohta, tarkkaa kohtaa ei tiedossa
  - Pohjavettä purkautuu Loimijokeen Vieremässä.
11. Nyholminlammi – Mäkilammi valumajärjestelyt
  - Pohjaveden virtaussuunta Vieremänharjussa on kaakosta luoteeseen. Nyholmin lammen pohjoispuolen lähteestä pohjavesi virtaa lampeen ja puuputkessa Mäkilammille.
12. Vieremänharjun luonnontilainen metsä
  - Koskematon jyrkkärinteinen metsä
13. Vieremän luhta,
  - linnustollisesti arvokas alue
- 13a) Vieremän luhdan pajukko
  - Tulva-alue, pajukko
14. Nyholmin lampi,
  - Lampi ja lammen ympärillä luonnontilainen kosteikko
15. Vieremän metsälähde
16. Hunnunsuo,
  - notkelma
- 16a) Hannunsuon rinnemetsä
  - Jyrkkä rinnemetsä
  - luonnontilaista
  - mäntyä ja koivua, reunoilla kuusta
17. Vieremän iso tuulenpesämänty

18. Vieremän metsäpaloalue
- metsäpalo 1985
19. Kaikulan kilpikaarnametsä
- 170 vuotta vanhaa metsää, kilpikaarnamäntyä
20. Hautausmaan lehtikuusialue
- Vanhaa metsää, vanhoja lehtikuusia
(hautausmaalla ja hautausmaan ympäristössä)
21. Nummilähde
22. Korkeavahan kuusikko
- Vanha kuusikko Korkeavahan mäen pohjoispuolella
23. Korkeavahan havumetsä
- 200-vuotiasta metsää Korkeavahan mäen eteläpuolella.
Kuusimetsää, sairaalan alueella myös männikköä.
Aluskasvillisuutena mm. kieloa ja saniaisia.
24. Saksanrimmen haavikko
- Haavikko, rinteessä Saksanrimmen ympärillä
25. Saksanrimpi
- kasvillisuus: mm. karpaloa vetisimmässä kohdassa
- Saksanrimmen vaahtera-alue, noin 0,5 ha luontaisesti
syntynyt jalopuualue on suojeltu luonnonsuojelulailla
26. Kuuston harjusuppa
- supan etelärinteessä vanhaa kuusikkoa ja lehtokasvillisuutta
- pohjoisrinteessä männikköä
- 3 vanhaa kuusta rauhoitettu luonnonmuistomerkkeinä
27. Kuuston lakimetsä
- Yli 130 vuotta vanhaa monilajista metsää, muun muassa leppää
- 27.a) Kuuston rantametsä
- Vanha monilajinen rantametsä
28. Kuuston supat
29. Kuuston katajaketo
- asukkaiden hoidossa
30. Kuuston kalliometsä
- Kallioinen metsäalue, jäkälikköä, jyrkkä rinne pohjoispuolella mäkeä.
- Noin 40- vuotiasta männikköä.
31. Loimijoen mutkan tulva-alue
- Linnustollisesti arvokas pajukko, jokirannan tulva-aluetta
32. Viksbergin kartanopuisto,
- linnustollisesti arvokas alue
- kartanopuiston historiallisia kasveja ja tilasommitelmia

33. Vieremän noro

- Vieremän noron kehittämisessä käytetään Kuuston noron kehittämisessä luotuja periaatteita (34)
- laskeutus- / viivytyksallas, ympäristössä kosteikkoa
- Luhdassa Loimijokeen laskeva oja, joka johtaa hulevesiä laajemmilta alueilta Loimijokeen.

Alueita tulee kehittää niiden monimuotoisuutta vaalien. Kohteiden hoitokuviot tulee määrittellä Salmistonmäen hoito- ja käyttösuunnitelman tapaan. Ennen hoitosuunnitelman laatimista alueilta on tehtävä tarkempia inventointeja.

Lähtötietoina käytetyt muut inventoinnit

Forssan kaupunki, Pohjavedet ja maankäyttö, OY Vesi-Hydro AB, 1980

Forssan Vieremänharjun alue on geologisesti poikkeuksellisessa siirroslinjassa, johon liittyy hydrogeologisesti mielenkiintoisella tavalla lampia, lähteitä, Loimijoki ja Kaukjärvi.

Loimalammin- Salmistonmäen kasvillisuus selvitys, Katja Kangas, Marja-Liisa Timonen, Jari Venetvaara, Forssa 2004

Selvityksessä on käyty läpi Loimalammin Salmistonmäen kasvillisuusvyöhykkeet, kasvillisuuskuviot. Salmistonmäen alue on todettu monimuotoiseksi. Selvityksessä todettiin alueella olevan useita huomionarvoisia perinnebiotooppien kasveja, kaksi silmälläpidettävää lajia ja yksi vaarantuneeksi luokiteltu laji.

Forssan Loimalammin ja Salmistonmäen hoito- ja käyttösuunnitelma 2006, Jari Venetvaara, Katja Kangas ja Jouni Klinga

Suunnitelmassa esitetään alueen hoidon yleiset periaatteet ja hoitotoimenpiteet sekä hoitokuviot.

Lounais-Hämeen esihistoria, Lauri Pohjakallio, Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistys Vuosikirja 63-1994

Kirjassa käydään läpi asutuksen historiaa sekä Kuivajärven pohjasedimentin siitepölyanalyysiä, jonka perusteella järven rantojen maanviljelys on alkanut ennen ajanlaskun alkua.

Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistys Vuosikirja 62-1993, Irmeli Vuorelan ja Tuovi Kankaisen artikkeli Tammelan asutushistoria Kuivajärven kerrostumien paleoekologisen tutkimuksen valossa

Artikkelissa kerrotaan tarkemmin Kuivajärven pohjasedimentin siitepölyanalyysin teosta.

Forssan kaupungin luontokohteet, Helsingin yliopisto Kasvimuseo 28.11.1988 Pertti Renvall ja Tarja Renvall

Tutkimuksessa on käyty läpi Loimalammin, Salmistonmäen ja Kuuston soppalehdon kasvillisuus.

Vieremä Maisemaselvitys / maisemasuunnitelma 7.10.1991, Maisema-arkkitehtitoimisto Helena Saatsi

Selvityksessä on käyty läpi Vieremän alueen kasvillisuus, vesitalous, maaperä,

maisemarakenne, maiseman vyöhykkeiden ominaisluonne ja viheralueiden kokonaisuus.

Forssan keskuspuisto, Kehräämöalueen, Yhtiönpuiston ja Sortohaaran metsäpuiston suunnitelma 25.1.1991, Maisema-arkkitehtitoimisto Helena Saatsi.

Selvityksessä käydään läpi puistoalueen eri osa-alueiden hoidon periaatteita.

Luonnon monimuotoisten kosteikkojen yleissuunnitelma. Forssan seutu. Johanna Partanen. ELY-raportteja 1/2012

Selvityksessä käydään läpi Kuuston kampakosteikon kehittämissä periaatteita.

3.3.1 Osa alueet ja niiden erityisarvot

Kaupunkipuiston kaava-alue on jaettu agraarimaiseman, teollisuusperinnön ja harjumaiseman alueisiin, joista seuraavassa kuvataan alueet ja niiden arvot tarkemmin.

3.3.1.1 Agraarimaiseman alueen kuvaus ja arvot

Hakalan aukea ja sitä reunustavat kyläalueet ovat Forssan identiteetin, asutus-, elinkeino- ja teollisuushistorian esiin tuomisen kannalta arvokas kokonaisuus. Asutuksen vaiheet alkaen keskiajan kylätonteilta, siirtyminen agraariyhdyksennasta teollisuusyhdyksennäksi sekä asumisen muutos nykyhetkeen asti on nähtävissä koko alueella.

Loimijoen laakso on tyypillistä hämäläistä viljelymaisemaa, joka on alkanut muotoutua jo 10 600 vuotta sitten jääkauden päättyessä. Tunnusomaista maisemalle on laajahko, savilaakso, jota reunustavat loivat selänteet. Maatalous on muokannut vahvasti maisemaa. Seudulla on viljelty jo ennen ajanlaskun alkua. Pellon nykyinen ala on syntynyt kun vanhimpien peltujen lisäksi viljelyyn on otettu myös rantaniityt ja vetisemmät alueet. Arvokkaita, viljavia peltuja ei ole tuhlatu rakentamiseen.

Hämäläisessä viljelymaisemassa asutus on perinteisesti sijoittunut selänteen ja laakson rajalle. Harjujen etelärinteet ovat olleet pienilmastollisesti ja maaperänsä puolesta suotuisia rakennuspaikkoja. Myös viljelyyn kelpaamattomat saarekkeet, jotka maaperältään soveltuivat hyvin rakentamiselle, ovat olleet perinteisiä rakennuspaikkoja. Yhä vielä lähimaisemassa tärkeitä elementtejä ovat avoimessa peltomaisemassa olevat metsäsaarekkeet, metsänrajat, yksittäispuut sekä luontevasti maisemaan sijoitetut rakennusryhmät ja ladot sekä muut maiseman historiasta kertovat rakenteet.

Kylät rakennettiin ryhmäkyliksi. Kylien rakenne on yhä olemassa, vaikka rakennuskanta kylien sisällä on vähentynyt esimerkiksi 1800-luvulta.

Kaava-alueeseen kuuluvat aukean reuna-alueet, mutta Hakalan viljelyaukea on jätetty kaavasta ehdotusvaiheessa pois. Kaavassa mukana olevaan agraarimaiseman alueeseen kuuluvat Loimijoen eteläpuolella olevat peltoalueet sekä avoimeen viljelymaisemaan liittyvät reunavyöhykkeet. Alueen vanhimmat pellot ovat olleet viljeltynä jo satoja vuosia. Nauhamaisesti aukean reunoille sijoittuneet neljän kylän asutut alueet ja Salmistonmäki rajaavat peltoaukeaa.

Kaukomaisemassa metsäisenä erottuva Salmistonmäki sijaitsee Loimijoen eteläpuolella Loimalammin läheisyydessä. Tämä laajan viljelyaukean eteläpuolella oleva metsäalue on reunavyöhykkeenä eriluonteinen kuin kyläalueiden muodostama reunavyöhyke.

Loimijoki halkoo koko agraarimaiseman aluetta. Loimijoen latvavesiä ovat Pyhäjärven lisäksi Tammelen Kuivajärvi sekä Kaukjärvi. Loimijoki ranta-alueineen on tärkeä sekä ekologisesti että virkistyksestä sitoessaan koko kaupungin viheralueet verkostoksi. Perinteisesti jokirannat ovat olleet maatalousmaisemassa avoimia. Laidunkarja pääsi joenrantaan ja piti näin joen rantakasvillisuuden kurissa. Joen varren kasvillisuus on laidunnuksen loputtua lisääntynyt. Loimijoen tukinuitosta kertovat vieläkin puurakenteet, joilla on vahvistettu savista jokirantaa. Entisen sahan alueella on vielä tukkien nostopaikka erillisenä rakenteena jokirannassa.

Loimijoki mutkittelee paikoin syvällä savimaastossa ja jokeen liittyvät penkereet muodostavat peltojen muodostaman laajemman maisema-alueen sisällä pienipiirteisempiä tiloja, jotka usein ovat selvästi luonnontilaisempia kuin esimerkiksi ympäröivä peltoalue. Jokirannan kapea vyöhyke on samalla luonnon reservaatti, joka antaa mahdollisuuden sellaisten lajien säilymiselle, jotka eivät viljelyssä pellossa tai metsissä menesty. Rakentamattoman rannan kapea luonnonvarainen vyöhyke muodostaa arvokkaan ekologisen käytävän. Nykyisellään aivan rannan tuntumassa on paikoin puustoa, joka rajaa jokiuoman lisäksi tiloja ja näkymiä laajan, aukean viljelymaiseman sisällä. Vesakoitumista ei kuitenkaan ole tapahtunut häiritsevästi. Forssan keskustasta etelään pellot ovat pääosin säilyneet viljelykäytössä ja joen rannat ovat avoimia tai puoliavoimia. Joelta päin ympäröivään maisemaan avautuu edelleen hienoja maisemia. Keskustan rannat ovat rakennettuja ja kivettyjä.

Agraarimaiseman arvot liittyvät Suomen asutus- ja maanviljelyn historiaan, luonnon monimuotoisuuteen, maisemaan ja virkistykseen. Agraarimaiseman alue kertoo Loimijoen laakson asutuksen ja maaseudun kulttuurimaiseman kehitymisestä. Kylien verkko jatkuu idässä Tammelaan ja lännessä Jokioisille.

Kylät

Peltoviljely on vaatinut vakituista asumista ja kylät ovat syntyneet vanhimpien peltojen läheisyyteen. Kaava-alueen kylien vanhimmat pellot ovat sijoittuneet geologisilta ominaisuuksiltaan tarkasteltuna pääosin kallioperältään emäksisen vulkaniitin ja agglomeraatin alueelle. Emäksisyys on näkynyt kasvillisuuden rehevyytenä. Perustellusti voidaan sanoa, että viljelyn kannalta parhaat olosuhteet tarjonneet pellot on otettu ensimmäiseksi viljelyyn. Tutkimustietoa Forssan kylien peltojen viljelyn varhaisimmasta historiasta ei ole saatavissa. Siitepölytutkimusten perusteella Tammelassa tiedetään viljelyn peltoja jo ajanlaskun alusta. Varhaisimmasta asutuksesta kyläalueilla kertoo Lunttilan Hakalan rautakautinen hautalöytö, joka on ajoitettu esineistönsä perusteella. Paikalta löydetyt keihäänkärjet ovat merovingiaikaisia (600-800 jKr). Löytö viittaa paikalla olleen rautakautisen hautapaikan Hakalan navetan kohdalla.

Varhaisin maininta Linikkalan, Kuuston ja Lunttilan kylistä on vuodelta 1506 ja Haudankorvan kylästä vuodelta 1530. On perusteltua olettaa, että ainakin osalla näistä kylistä on keskiaikaiset juuret. Kylät olivat ryhmäkyliä. Kylätontilla sijaitivat

kantatilat. Kantatilan rakennukset muodostivat umpikorttelin kylätontille. Maasto-olosuhteiden mukaan sopivasti sijoittuneina kylätontin lähelle olivat aitat ja riihet, kantatilojen torpat ja mäkitupalaiset. Linikkalan ja Kuuston kylien rakenne on yhä näkyvissä, vaikka rakennuskanta kylien sisällä on vaihtunut ja vähentynyt.

Linikkalan kylän vanha kylätontti on sijainnut Loimijoen ja Kaukjärven välissä nykyisen Kalliomäen alueen itäpuolella. Kylän rakenteesta on hahmotettavissa päätiloihin liittyviä kapeita ja pitkiä umpipihamaisia piha-alueita. Osittain rakennukset ovat hyvin lähellä toisiaan. Kylärakenteen ulkopuolella on lisäksi säilynyt riihi-, navetta- ja aittarakennuksia ym. apurakennuksia. Rakenne oli hyvin samanlainen 1860-luvun senaatinkartassa. Paikalla on edelleen kylän vanhasta kantatalosta Similästä jakaantuneiden Uusi- ja Vanha-Similän sekä Ali-Heikan rakennuksia. Uusi-Similän vanha päärakennus voi olla 1800-luvun puolivälistä tai vanhempi, aitta on 1700-luvun lopulta tai 1800-luvun alusta. Vanha Similän pihapiirissä on 1800-luvun ja 1900-luvun alun rakennuksia. Kyläaluetta ympäröivät etelässä ja idässä peltoalueet. Ali-Heikan päärakennus on vanhimmilta osiltaan 1870-luvulta ja laajennusosat 1920-luvulta. Kalliomäen asuinalue oli kylän mäkitupalaisaluetta. Nykyään muusta Kalliomäen asuinalueen koordinaatistosta poikkeavista rakennuksista jotkut saattavat olla alkuaan mäkitupalaisien mökkejä.

Kuuston kylätontilla on edelleen kylän vanhojen kantatilojen seuraajien; Lanan, Pirttilän ja Äijälän tilojen rakennuksia. Kylätontti on laajentunut etelään, kun Lanan toinen talo on käännetty 90 astetta 1900-luvun alussa. Pirttilän rakennukset muodostavat vielä umpipihan. Lanan rakennukset muodostivat umpipihan aina 1900-luvun alkuun, jolloin tilan toinen päärakennus käännettiin 90 astetta. Lanan ulkorakennukset purettiin 2000-luvun vaihteessa. Lanan ja Pirttilän aitat sijaitsevat vanhan kylätontin ulkopuolella kuten myös pohjoispuolella sijaitsevat apurakennukset, jotka sijoittuvat Kuuston kylälle perinteisellä tavalla jyrkän kallion ja pellon rajapintaan. Kuuston ja Lunttilan kylätontin välissä mäellä oli torpparien taloja, jotka ovat osin jääneet 1900-luvulla tiivistyneen asuinalueen sisään. Kuuston kylän vanhimmat rakennukset ovat Äijälän aitta ja kivinavetta, jotka ovat 1700-luvulta. Pirttilän aitta on vuodelta 1832 ja hirsinen navetta 1900-luvun alusta. Lanan vanhempi päärakennus on 1860-70-luvulta ja uudempi päärakennus 1900-luvun alusta.

Lunttilan kylän vanha tonttimaa on sijainnut Linikkalan kylätontista itään Kaukjärven eteläpuolella, harjun etelärinteellä. Vanhan kylätontin paikalla on Hakalan tila. Hakala oli Wiksbergin kartanon sivutila. Kivinavetta on 1830-luvulta. Makasiiniaitan rakennusaikaa ei tiedetä. Julkisivultaan rapattu tyhjillään oleva työväenasunto on rakennettu vuonna 1942. Kivimäen vuonna 1918 rakennettu päärakennus on myös Lunttilan kylätontin alueella. Peltoalueet rajaavat edelleen kylätonttia ja siihen liittyneitä taloja etelästä. Anttilan talouskeskus sijaitsee vanhojen Kuuston ja Lunttilan kylätonttien välillä. Päärakennus on rakennettu 1800-luvun lopulla, myös ulkorakennus on vähintään saman ikäinen.

Haudankorvan vanhan kylätontin sijainti on maastossa edelleen nähtävissä. Haudankorvan kylästä ei ole säilynyt rakennuksia. Vanhan kylätontin reunalle mäkitupalaisalueelle rakennettiin 1850-luvulla ns. Viksbergin pytingit, jotka on yhtä lukuun ottamatta purettu. Kylätontin paikalle on rakennettu teollisen yhdyskunnan aikaan meijerin alue. Kyläsaareke ja kylätonttien läpi kulkenut tielinjaus ovat vielä olemassa. Teollisuusyhdyskunnan alkuaikoina tien päässä oli panimorakennus. Olutpanimoympäristöstä on nähtävissä vielä asuinrakennukseen liittyneen puutarhan istutuksia: mm. iso lehtikuusi ja ruusuistutuksia.

Peltoaukea

Viidelle kylälle jakaantunut laaja peltoaukea on ollut viljeltynä ja niittyinä satoja vuosia. Tutkimustietoa alueen peltojen viljelyn varhaisimmasta historiasta ei ole saatavissa. Siitepölytutkimusten perusteella Tammelassa tiedetään viljellyn peltoja jo ajanlaskun alusta. Vanhojen kylien pellot määräisivät myös asutuksen paikat. Pellot on piirretty 1600-luvun loppupuolen maakirjakarttoihin hyvinkin tarkasti, kylätontit on esitetty viitteellisemmin. Erillisten kylien peltoalueet ovat vähitellen laajentuneet niin, että vierekkäisten kylien pellot ovat yhdistyneet laajaksi peltoaukeaksi. 1700-luvulla avointa aluetta laajensi Pyhäjärven rannan kosteikkoalue, joka oli soista ja vähäpuustoista. Viljelytekniikan kehittyessä 1800-luvulla otettiin savipellot viljelyyn.

1800-luvun lopussa puuvillateollisuuden synnyn myötä siirryttiin Forssan lähikylistä tehtaan palvelukseen. Maanviljelyllä säilyi kuitenkin merkittävä osuus forssalaistenkin elinkeinona. Tehtaan perustaja A.W. Wahren oli tunnettu myös kiinnostuksestaan maanviljelykseen. Wahren otti käyttöön Forssassa mm. vuoroviljelyn ja salaoituksen sekä harjoitti järjestelmällisesti metsänhoitoa ja eläinten jalostusta. Forssalle ominaista onkin laajojen viljelymaiden ulottuminen aivan tehdasrakennusten tuntumaan. Hakalan laajan viljelyaukean takaa hahmottuvan tehdasalueen siluetti on kaupunkikuvallisesti tärkeä.

Loimijoen pohjoispuolella oleva Hakalanaukeen pelto ei kuulu kaupunkipuiston teemaosayleiskaava-alueeseen. Maakuntakaavassa (28.9.2006) alue on: "MT Maatalousalue, merkittävä yhtenäinen peltoalue. Merkinnällä osoitetaan säilytettäviä yhtenäisiä peltoalueita, jotka on tarkoitettu erityisesti maatalouden harjoittamiseen ja joilla on myös kulttuurimaisemallisia arvoja. Suunnittelumääräys: Suunnittelussa tulee pyrkiä alueen peltojen säilymiseen avoimina ja maatalouskäytössä. Alueiden käytön ja rakentamisen suunnittelussa maa- ja metsätalouden tarpeita lukuun ottamatta, tulee pyrkiä sijoittamaan rakennuspaikat peltojen metsäisille reunavyöhykkeille."

Suurin osa kaavassa olevista pelloista ja Loimalammin-Salmistonmäen luonnonsuojelualueesta on kaupungin omistuksessa. Loimijoen varren lähinnä kaupunkikeskustaa olevat peltoalueet on kaupunkipuiston teemaosayleiskaavaluonnoksessa osoitettu lähivirkistysalueiksi. Näistä osa on Renor Oy:n omistuksessa ja ne ovat siirtymässä kaupungin omistukseen tai niiden siirtämisestä kaupungin omistukseen on käyty neuvotteluja.

Loimijoki, Loimalampi ja Salmistonmäki

Maisemassa näkyvän agraarialueen etelärajausten muodostavat Loimijoki ja Salmistonmäen-Loimalammin luonnonsuojelualue.

Loimijoen varren tulvaniityt ovat muun muassa linnustollisesti ja kasvillisuuden kannalta arvokkaita elinympäristöjä, jotka antavat mahdollisuuden myös sellaisten lajien säilymiselle, joita ei rakennetussa ja viljellyssä ympäristössä esiinny. Forssan alueella Loimijoen uoma sijaitsee geologisilta ominaisuuksiltaan vaihtelevilla kallioperän vyöhykkeillä. Jokioisten ja Tammelan puoleinen osa sijoittuu emäksisen vulkaniitin ja agglomeraatin alueelle. Emäksisyys on näkynyt kasvillisuuden rehevyytenä.

Salmistonmäen syväkiviaines on erittäin emäksistä peridotiittia, joka näkyy myös kasvillisuudessa. Mäen metsäalueella on säilynyt vanhaa puustoa. Maisematiloiltaan ja kasvillisuudeltaan vaihteleva metsäinen saareke erottuu selkeästi ympäristöstään.

Alueen asutushistoria alkaa jo esihistorialliselta ajalta. Museoviraston inventoinneissa vuosina 2005 -2007 Salmistonmäeltä löytyi kaksi kivikautista asuinpaikkaa sekä saviastioiden paloja nuorakeraamiselta ajalta noin 2500 - 200 eaa. Salmistonmäki on ollut hakamaana ainakin 1800-luvulla, mutta oletettavasti jo huomattavasti varhemmin.

Salmistonmäki on Lounais-Hämeen harvoja kasvillisuudeltaan edustavia perinnemaisemia ja valtakunnallisesti arvokkaaksi luokiteltu perinnebiotooppikohde joka on haka-, keto- ja metsälaidunalue. Salmistonmäen alueella kasvaa uhanalaisia ja huomionarvoiseksi luokiteltuja kasvilajeja, osaksi vuosikymmeniä jatkuneen laidunnuksen, osaksi emäksisen kiviaineksen ansiosta. Vuonna 2004 tehdyn kasvillisuusselvityksessä todetaan: *"Salmistonmäellä havaittiin yksi vaarantunut laji (keltamatara) ja kaksi silmälläpidettävää lajia (tuoksumatara, ketoneilikka). Lisäksi Salmistonmäellä tavattiin useita Etelä-Suomessa perinnebiotooppien huomionarvoisiin putkilokasveihin kuuluvia lajeja."*

Salmistonmäen ja Loimalammen alueelle on tehty Forssan kaupungin, Tammelan kunnan, Hämeen ympäristökeskuksen ja EU:n rahoittaman, kolmivuotisen hankkeen tuloksena selvitykset: Loimalammin – Salmistonmäen pesimälinnusto, Forssa 2004 sekä Forssan Loimalammin – Salmistonmäen kasvillisuusselvitys 2004. Loimalammin alueelle on selvityksiin perustuen tehty hoito- ja käyttösuunnitelma vuonna 2006, jossa annetaan hoito-ohjeita Loimalammin lintuarvojen ja Salmistonmäen perinnemaisemien säilyttämiseksi. Pääosan alueesta omistaa Forssan kaupunki. Pienempi osa, n. 9 ha, on yksityisessä maanomistuksessa. Salmistonmäki ja Loimalampi ovat kaavallisesti luonnonsuojelualuetta.

Laidunnuksen tuloksena syntyneen alueen hakamaan säilyminen edellyttää jatkuvia hoitotoimia. Alueella on laiduntanut nautakarja 1990-luvun alkuun saakka, laidunnuksen jälkeen alueen arvoja on ylläpidetty niittämällä niittyosia sekä raivaamalla puita paikallisen luonnonsuojeluyhdistyksen, Hämeen ympäristökeskuksen ja Forssan kaupungin toimesta. Laidunnus on aloitettu uudestaan itäosan avoimella kalliokedolla. Kesällä 2009 Salmistonmäen kalliokedon kasvillisuuden ja maiseman säilymisestä pitivät huolta siellä laiduntavat lampaat.

Loimalammin pesimälinnusto on alueen kokoon nähden monipuolinen ja edustava. Useita lammen lajeja tavataan vain parhailla Etelä-Suomen lintukosteikoilla. Rehevä, lähes umpeenkasvanut järvi ja sitä ympäröivä kosteikko laajoine rantaniittyineen on erityisesti vesilintujen, kahlaajien ja kosteikkolintujen pesimä-, levähdys- ja ruokailupaikka. Loimalammilla viihtyviä lajeja ovat muun muassa laulujoutsen, kurki, lapasorsa, ruskosuohaukka, taivaanvuohi, luhtahuitti ja ruokokerttunen. Lammelle näkee parhaiten Salmistonmäellä sijaitsevasta lintutornista. Alueella havaittiin olevan neljä EU:n lintudirektiivin liitteeseen I kuuluvaa luontotyyppiä. Näistä luontotyypeistä kaksi, metsäluhdat sekä kuivat ja tuoreet niityt – tyypit, kuuluvat erityiseen tärkeisiin luontotyypeihin.

VIHERALUEET JA VIRKISTYSREITIT

Forssan viheralueverkoston tärkeimmät alueet keskittyvät Loimijoen molemmille rannoille. Rantoja voidaan vielä merkittävästi kehittää ns. Makasiininrannan ja entisen sahan alueen kohdalla. Myös agraarimaiseman alueella on hyvät mahdollisuudet kehittää virkistysreitistöä, joka yhdistää erilliset kohteet toisiinsa. Virkistyspalvelujen kannalta on tärkeää huomioida kulttuurihistorian kannalta merkittävät kohteet ja näkymät, jotka sijoittuvat reitin varteen. Virkistysmahdollisuuden lisäksi Loimijoen varren vihervyöhyke toimii samalla suojavaikkeenä, joka vähentää maatalouden ravinnekuormitusta vesistöön.

Loimijoen rantaan ja veteen liittyvä mutkitteleva joenuoma muodostaa vaihtelevan tilasarjan ja on luonteva lähtökohta ulkoilureitin sijoittamiselle. Loimijoen varsi tarjoaa vaihtelevia tunnelmia koskipaikoista, lähteistä ja norojen lähialueilta rantaniittyihin ja reheväkasvuisiin tulvaniittyihin, kosteikkokorpiin ja rantapajukkoihin, jyrkkien harjurinteiden rajaamiin näkymiin, historiallisiin puistoalueisiin ja uusiin, historiallista puistoaluetta jatkaviin alueisiin saakka. Historiallisille teollisuusalueille sekä asuinalueille avautuvat näkymät, Salmistonmäen lintutorni ja hakalaidunalue sekä Loimalammin linnustonsuojelualue tarjoavat nähtävää ja koettavaa reitin varrella.

Luonnontilassa Kaukjärven ja Vieremän välisellä alueella muodostunut pohjavesi on purkautunut lähteen kautta Loimijokeen Vieremässä. Myös Vieremän länsipuolisella alueella muodostunut pohjavesi on useasta kohdin, kuten valtatie 2 ja harjun leikkauskohdassa, purkautunut Loimijokeen, joka mainitulla alueella risteilee harjun kanssa. Lähteitä löytyy vielä maastossa ja ne ovat tärkeä osa virkistysreitistöä.

Alueen hoito-suunnitelmassa on esitetty huomioon otettavat seikat alueita kehitettäessä ja uutta reitistöä perustettaessa.

Virkistysreitit voivat jatkua agraarimaiseman alueelle. Reittejä voidaan kehittää maanomistajien kanssa yhteistyössä, heidän hyväksyntänsä suunnitelmien pohjalta. Seudullisia virkistysreittejä voidaan kehittää yhteistyössä Tammelan kunnan kanssa. Tammelasta löytyy merkittäviä luonto- ja kulttuurimatkailun kohteita, kuten kansalliseen harjijensuojeluohjelmaan kuuluva Kaukolanharju ja Liesjärven kansallispuisto. Maakuntakaavassa on osoitettu seudullinen melonta- ja vesiretkelyreitti Loimijokea pitkin.

3.3.1.2 Teollisuusperinnön alueen kuvaus ja arvot

Forssan valtakunnallisestikin tunnustetut, kulttuurihistoriallisesti merkittävät arvot liittyvät tekstiiliteollisuuden ympärille rakentuneeseen ainutlaatuisen kokonaisuuteen. Teollisuusyhdyskunta on vielä kaikkine osineen olemassa erilaisine toimintoineen. Forssan teollisuushistoriaan kiinteästi liittyvät alueet ja kohteet muodostavat yhä kaupunkirakenteen selkärangan.

Forssan kehräämön ja Viksbergin kutomon rakennukset muodostavat teollisen hallitilan rakenteiden historian katkeamattoman kertomuksen. Rakenteiden kehitys on nähtävissä aina 1850-luvulta 1970-luvulle. Rakentamiseen haettiin mallia ulkomailta, joten rakennuksissa oleva on myös Euroopan teollisen rakentamisen historiaa. Tehdasrakennukset rakennettiin paloa kestävästä materiaaleista. Kun Forssan tehtaita verrataan vastaaviin tekstiiliteollisuuden rakennuksiin muualla

Euroopassa, voidaan todeta, että teollisuusarkkitehtuuri oli selvästi yhteistä koko maanosalle.

Jos teollisuusrakennukset noudattivat eurooppalaista rakentamisen perinnettä, asuinrakennukset syntyivät paikallisista lähtökohdista. Teollisuuden rakennuttamien puurakennusten kautta Forssan 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun puuarkkitehtuuri sai uusia piirteitä, joista kehittyi paikallisia erityispiirteitä. Yhtenä merkittävänä vaikuttajana oli arkkitehti G. Th. Chiewitz. Tehtaan työläisten asuinalueita syntyi sekä suunnitellusti että vailla sen kummempaa suunnitelmaa. Ronttismäki, Uusikylä ja Yliskylä ovat kaikki tällaisia eri tavoin rakentuneita asuinalueita. Ronttismäen asuinalueen kokonaisuuteen liittyvät kirkko ja pappila.

Teollinen yhdyskunta sisälsi rakennusten lisäksi laajoja puistoalueita, jotka kuvastavat puistorakentamisen historiaa ja kehitystä 1850-luvulta eteenpäin. Asuinalueisiin liittyi puutarhoja, joiden kautta saadaan kuva puutarhojen kehityksestä ja puutarhakasvien leviämisestä seudulle. Puutarhat sijoituivat hierarkialtaan erilaisille asuinalueille työväestön, virkamiesten ja kartanon asuinalueisiin saakka.

TEOLLISUUSPERINNÖN ALUE

Kaavassa mukana olevalla teollisuusperinnön alueella on yhteensä 12 kpl laajuudeltaan 5 – 30 ha aluetta. Näitä ovat Forssan kutomo ja kehräämö, Viksbergin kartanopuisto, Uusikylä, Keskustan alue, Ronttismäki, kirkko ja pappila, Yhtiönpuisto, Keskuspuisto, Talsoilanpuisto, Rantalanmäki ja Rantapuisto sekä Yliskylän alue.

TEKSTIILITEOLLISUUDEN TEHDASRAKENNUKSET

Kehräämö

Axel Wahren perusti kehräämön Kuhalankosken partaalle Loimijoen rannalle 1847. Wahren oli lähtöisin Ruotsista, jossa oli saanut värjärimestarin koulutuksen. Suomeen hän muutti 1838, asettui asumaan Jokioisiin ja vuokrasi paikallisen vesivoimalla toimineen verkatehtaan. Riitauduttuaan omistajan kanssa Wahren päätti perustaa oman tehtaan koskipaikalle noin 10 kilometrin päähän Jokioisilta. Riittävä vesivoiman saanti oli sijoittumisen edellytys. Näin sai alkunsa Forssan Puuvillan Kehruu Yhtiö, jonka ympärille syntyi vähitellen kokonainen tehdasyhdyskunta puistoineen.

Tiiviisti rakennettuun kehräämön kokonaisuuteen kuuluu useita punatiilirakennuksia. Nykyään alueella olevat rakennukset on toteutettu useassa vaiheessa yli sadan vuoden aikana (1849-1963). Koska aluetta on rakennettu näin pitkään, on se johtanut myös siihen, että alueella on nähtävissä kaikki teolliseen hallirakentamiseen liittyvät rakenteet, joita on käytetty samanaikaisesti myös Euroopassa.

Kehräämön vanhin rakennus on kolmikerroksinen puuvillamakasiini vuodelta 1849. Makasiinin kolmas kerros ja nykyinen taitekaton korvannut harjakatto tehtiin ilmeisesti arkkitehti G. Th. Chiewitzin piirustusten mukaan 1859. Lankavärjäämö rakennettiin 1853. Lankavärjäämö on todennäköisesti Chiewitzin laatiman suunnitelman mukaan rakennettu. Värjäämön edustalla on tiilipiippu. Kaksikerroksinen, kahdesta eri-ikäisestä rakennuksesta muodostuva

karkeakehräämö eli karhekehräämö on vanhimmilta osin vuodelta 1874. Puuvillakehräämö on kookas ja vaihteittain rakentunut. Sitä laajennettiin Forssa Oy:n insinööriin Christian Bruunin suunnitelmin 1881. Uusin laajennus tehtiin 1963. Kehräämöalueen itäreunalla sijaitseva puusepänverstas valmistui vuonna 1883, suunnittelijana Christian Bruun. Insinööri C. Bruunin suunnittelema vesivoimala vuodelta 1877 on maamme teollisista voimalaitoksista vanhin ja hyvin säilynyt. Voimalan vieressä on vuonna 1873 valmistunut valimorakennus, joka on J. Hultin suunnittelema. Rakennettu kokonaisuus Loimijoen rannalla on arvokas maisemallisesti: se on osa vaalittavaa kulttuuriympäristöä.

Kehräämötoiminnan loputtua koko alue teollisuusrakennuksineen siirtyi kaupungin omistukseen vuonna 1982. Kehräämöalueen rakennuksissa sijaitsevat nykyään kaupungin ja seudun historiaa esittelevät museot ja taidenäyttelytilat, kirjasto sekä opisto- ja nuorisotilat.

Kehräämön museo-alueeseen liittyy myös Kuhalankosken myllyrakennus. Kosken vesivoimalla pyöritettiin vuosisatojen ajan lähikylien talojen yhteistä myllyä. A.W. Wahren sai koskivoimaoikeudet vuonna 1845 laaditulla sopimuksella, mutta lupautui Forssan Kehräämön perustamisen yhteydessä rakennuttamaan myllyosuuskunnalle uuden myllyn. Tämä 1846 valmistunut mylly on purettu, ja nykyinen mylly rakennettiin 1912. Myllyn toiminta perustuu edelleen vuoden 1845 sopimukseen. Padon yläpuolisen vesiuoman reunat on tuettu kivimuurein ja myllyn puoleisella reunalla on venelaiturit. Rakennukset ovat laajan ja avoimen nurmikentän reunassa.

Forssalainen tekstiiliteollisuus laajeni vuonna 1854, kun A.W. Wahren rakennutti kutomon noin kilometrin päähän kehräämöstä Loimijoen yläjuoksulle. Kutomo toimi höyryvoimalla, jolloin oli varmistettava tarvittavan energianlähteen eli puun vaivaton kuljettaminen paikalle. Siksi kutomo sijoitettiin kohtaan, johon puiden uittaminen metsäisimmiltä alueilta oli mahdollista.

Kutomo

Puuvillakutomo valmistui 1854 Loimijoen rannalle paikkaan, jonne höyryvoimalla toimivan tehtaan vaatava puutavara oli mahdollista kuljettaa. Kutomo ja Viksbergin kartano muodostivat 1850-luvulla kokonaisuuden, jonka toteutumisessa oli korostettu arkkitehtonisesti korkeatasoista teollisuusrakennusten kokonaisuutta. Kokonaisuus syntyy määrätietoisesti suunniteltuun yhdyskuntarakenteeseen, jonka väliin jää avoimia peltoalueita. Sommittelussa käytetään hyväksi maiseman saarekkeita (kartano ja teollisuus), jotka liitetään toisiinsa puukujanteilla. Wahren halusi yhdistää maanviljelyksen ja teollisuuden harjoittamisen, mikä johti Viksbergin kartanon ostamiseen vuonna 1852. Nykyisin paikalla on Viksbergin kartanopuisto.

Kutomon alueelta löytyvät tehdasrakennukset, pääkonttori pihoineen, voimalaitos, työväenasunnot joista ns. kerrospytinki on vielä jäljellä, puukujanne kutomorakennukselle ja Lounais-Hämeen osuusmeijeri. Viksbergin kartanopuisto sijaitsee kutomorakennusten läheisyydessä ja on osa kutomon alueen historiaa ja kokonaisuutta.

Forssan kaupungin perustaja A. W. Wahren rakennutti kutomon noin kilometrin päähän kehräämöstä Loimijoen yläjuoksulle. Kutomo toimi höyryvoimalla, jolloin oli varmistettava tarvittavan energianlähteen eli puun vaivaton kuljettaminen paikalle. Kutomon alueen rakennukset ovat aikansa huippuarkkitehtien suunnitteleamia. Kutomo rakennettiin kehräämön tapaan lukuisissa vaiheissa noin 150 vuoden

aikana. Lopputuloksena syntyneen monimuotoisen rakennusmassan yhtenäisenä tekijänä on punatiili. Vanhimpia tiilifasadeja koristavat koristemuuraukset, uudempien rakennusten vaikuttavuus syntyy teollista toimintaa mukailevasta muodosta. Arkkitehti G. Th. Chiewitzin piirustusten mukaan valmistui ensimmäinen kutomorakennus 1854. Kutomo paloi kokonaan 1877, jonka jälkeen rakennettiin kaksikerroksinen tehdasrakennus englantilaisen arkkitehti Edward Pottsin suunnitelman mukaan. Tämän jälkeen tehdasrakennusta on täydennetty ja korotettu useaan otteeseen. Porras- ja vesitorni sai nykyisen korkeutensa 1907. Vanhassa kutomossa kudottiin kangasta 1960-luvulle asti. Nykyisin rakennuksessa toimii mm. terveys- ja hyvinvointialan yrityksiä. Kankaita painettiin tiloissa vielä 2000-luvun alussa.

Vanhan kutomon eteläpuolella oleva automaatiokutomo edustaa uudempaa teollisuusarkkitehtuuria. Automaattikutomo rakennettiin 1950-1951 professori Ossian Hanneliuksen ja arkkitehti Bertel Strömmerin suunnitelman mukaan. Rakennus muutettiin 2002 kauppakeskukseksi. Kutomo oli valmistuessaan Pohjoismaiden suurin ja Euroopan uudenaikaisimpien ja suurimpien joukossa. Automaattikutomossa oli enimmillään lähes 1500 kutomakonetta, jotka valmistivat kodintekstiilejä, sisustus- ja vaatekankaita. Automaattikutomorakennuksessa avattiin kauppakeskus loppuvuodesta 2001.

Joen rannalle kutomon viereen rakennettiin toinen tiilinen rakennuskokonaisuus, jonka ensimmäisessä osassa oli viimeistämö 1870-luvulla ja viimeisessä rakennusvaiheessa 1970-luvulla muovitehdas. Viimeistämö sisälsi mm. valkaisimon, nukkaamon, värjäämön ja painon. Useissa vaiheissa syntynyt kokonaisuus rakennettiin viiden sisäpihan ympärille. Värjäämön vanhimmat osat 1870-1880-luvulta ovat ensimmäisen sisäpihan ympärillä. Viidennen sisäpihan ympäristö vuodelta 1956 on Strömmerin suunnittelemana. Myöhemmät laajennukset ovat 1960- ja 1970-luvuilta. Rakennuksessa vuonna 1861 toimintansa aloittanut Forssan teollinen kangaspaino oli Suomen ensimmäinen. Lähes 150 vuotta jatkunut teollinen kankaanpainanta loppui Forssassa vuonna 2009, kun Finlayson Oy:n lopetti viimeistämön toiminnan paikkakunnalla.

Tehtaiden tornia vastapäätä on 1923 valmistunut Karl Lindahlin suunnittelema voimakeskus korkeine tiilipiippuineen. Voimakeskus tuotti tehtaan prosessin vaatimaa höyryä. Voimakeskuksen ja tehdasrakennuksen välillä on puurakenteinen, umpinainen silta, jota pitkin johdettiin tehtaan prosessin vaatima höyry joen yli.

Tehdasalueella olevan puiston sisällä on puinen pääkonttori, joka on mahdollisesti Jalo tai Liisi Elersin suunnittelema. Rakennus valmistui vuonna 1909 kutomomestarin ja varastonhoitajan asuinrakennukseksi. Forssa Osakeyhtiön uudeksi pääkonttoriksi se muutettiin 1933 arkkitehti Paavo Tiitolan laajennus- ja muutossuunnitelmien mukaan.

Kutomon ympäristöön, erityisesti sen etelään antavalle pihamaalle istutettiin koivuja, tammia, lehmuksia, lehtikuusia ja poppeleita sekä pensasaitoja ja kylvettiin nurmikkoja jo tehdastoiminnan alkuvuosina. Pääkonttorin ympäristössä kutomon alueella on säilynyt pieni puistoalue.

Nykyisin kutomon alue kuuluu Renor Oy:lle. Siellä on muun muassa terveys- ja hyvinvointipalveluja tarjoavia yrityksiä, toimistoja, sisäleikkipuisto Lastenmaailma, Hoivakoti Pumpuli, lounasravintola Vorssan Vapriikki ja Finlayson-tehtaanmyymälä.

Kutomon alue on valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä. Alueen kehittämistä on jatkettu kaupunkipuiston teemaosayleiskaavan periaattein asemakaavassa, joka on jo vahvistettu säilyttämällä rantaan riittävät viheralueet ja -yhteydet.

Lounais-Hämeen Osuusmeijeri

Kutomoalueen eteläpuolella Loimijoen rannalla sijaitsee Lounais-Hämeen Osuusmeijeri. Kookas, punatiilinen rakennus on valmistunut 1904 Viksbergin kartanon meijeriksi. Vuodesta 1921 tilalla jatkoi Forssan Osuusmeijeri. Tilalle perustettiin laajemmalla pohjalla toimiva Lounais-Hämeen Osuusmeijeri 1950. Nykyisin rakennuksen tiloissa toimii rakennusalan yritys.

Olutpanimon paikka

Wahrenin rakennuttama olutpanimo sijaitsi Loimijoen rannalla kutomon tehdasrakennusten takana. Rakennustyöt suoritettiin 1857, ja seuraavana vuonna panimo aloitti toimintansa saksalaisen mestari Ph. Fischerin johdolla. Moninaisten vaiheiden jälkeen raittiusliikkeen suuri unelma oluttuotannon lopettamisesta Forssassa toteutui vuonna 1911. Nykyisin vanhasta oluttehtaasta on jäljellä enää sinne johtanut tie sekä panimoon liittyneen asuinrakennuksen ympärillä olleesta puutarhasta jäänteenä lehtikuusia ja ruusupensaita.

YHTIÖNPUISTON VIRKAILIJA-ASUNNOT

Yhtiönpuisto (josta käytetään myös nimitystä Forssan Tehtaanpuisto) liittyy kutomon alueeseen. Muusta asutuksesta erillään oleva puisto muistutti vanhoille ruukkialueille tyypillisestä patriarkaalisuudesta.

Puistoon sijoitettiin tehtaan johdon ja virkailijoiden asuntoja sekä tehtaankoulu. Puistossa oli lisäksi herrasväen vapaa-ajanviettoon liittyviä rakennuksia, kuten keilarata ja huvimajoja. Keilarata rakennettiin 1850- ja 1860-lukujen vaihteessa, suunnittelijana oli todennäköisesti Chiewitz. Vuonna 1877 keilarata havaittiin ränsiytyneeksi ja mahdollisesti uusittiin pian sen jälkeen. Forssan puiston osana keilarata säilyi ainakin 1910-luvulle.

Vasta perustetun kehräämön teollisuuslaitoksen yhteyteen rakennetuista asuinrakennuksista ensimmäinen oli puutarhurin asunto. Keväällä 1853 rakennettiin ensimmäinen kasvihuone. Chiewitz suunnitteli Yhtiönpuistoon 1850-60-lukujen vaihteessa muun muassa lääkärin talon, tehtaankoulun, kasvihuoneen ja klubirakennuksen. Eksoottisina pidetyt rakennukset herättivät aikalaistensa huomiota. Chiewitzin puuarkkitehtuurissa on selviä sveitsiläistylin piirteitä.

Tehtaanlääkärin talona tunnettu puutalo on Yhtiönpuiston vanhimpia rakennuksia. Forssa Osakeyhtiö rakennutti sen 1856 alun perin insinöörin asunnoksi. Lääkärinvastaanotto aloitti talossa 1860-luvulta, ja toimi aina 1980-luvulle asti. Talo on teollisuusrakennuksista alkavan puiston kulkuväylän eli Elämänpolun vahva päätepiste.

Forssan Klubin rakennus sijaitsee Kehräämön tehdasrakennusten lähellä. Yhtiönpuistossa Rydberginkujan päätteenä sijaitseva klubirakennus on näkyvällä paikalla puistoympäristössä, muodostaen eräänlaisen puiston kohokohdan. Rakennus valmistui vuonna 1856 alun perin Conrad Hernmarckin käyttöön, joka oli yksi Forssa Osakeyhtiön perustajista. Tämän jälkeen rakennus oli pitkään

tehtaanpatruunoiden asuntona. Rakennusta laajennettiin 1879 Theodor Deckerin laatimien suunnitelmien mukaan. Vaihteittain rakennetun puutalon yleisvaikutelma on huvilamainen. Vuodesta 1986 lähtien klubilla toimi yksityinen ravintola-hotelli. Nyt rakennus on yksityisen käytössä.

Vuonna 1902 valmistui Yhtiönpuiston läheisyyteen, Puutarhakadun varrelle puutalo Forssa Osakeyhtiön virkailija-asunnoksi. Virkailija-asunnon nro 541 suunnitteli Waldemar Aspelin. Pihapiirissä oleva ulkorakennus edustaa samaa aikakautta. Asuinrakennuksessa on huvilatyypiset, kulmiin sijoitetut avoverannat sisäänkäyntien yhteydessä sekä ikkunoihin ja räystäänaluseen keskittyvä jugendvaikutteinen koristelu. Ulkoasultaan rakennus on melko hyvin säilynyt alkuperäisessä asussaan.

Meyerin taloksi kutsuttu puurakennus oli pitkään Forssa Osakeyhtiön apulaisisännöitsijä Rudolf Meyerin (k. 1916) asuntona. Rakennus sijaitsee Yhtiönpuistosta koillisreunalla, jääden näkymiltä suojaan tontin vehreän puuston ja istutusten taakse. Rakennuksen suunnittelijana saattoi olla yhtiön insinööri Johan Hult. Rakennuksen arvellaan valmistuneen 1860-luvun loppupuolella. Pitkänomaisessa rakennuksessa on kaksi samalle akselille sijoitettavaa kuistia, joista toinen on lasikuisti ja toinen avoveranta. Kuten useimmissa yhtiön vanhimmissa asuinrakennuksissa, julkisivut on vuorattu vaakalaudoituksella lukuun ottamatta ullakkopäätyjen pystyлаudoitusta, jonka alareunassa on koristeellinen leikkaus. Rakennus sijaitsee puistometsän alueella.

Tehtaan johtajan asunto nro 557

Tehtaan johtajan asunto rakennettiin 1800 ja 1900-luvun vaihteessa. Alun perin yhden perheen asunnoksi rakennetussa talossa on nykyään kolme asuinhuoneistoa. Rakennus sijaitsee puistometsän alueella.

JULKISET RAKENNUKSET

Teollisuus piti huolta teollisuusyhdyksunnan palveluista ja usein rakensi niiden toimitilat ja ylläpiti niitä. Tehdas järjesti lasten koulunkäynnin. Työssäkäyville lapsille annettiin opetusta ilmeisesti jo vuodesta 1855, mutta viimeistään vuodesta 1858 lähtien ensin Kosthollissa ja sitten sen viereisessä Wahreninkadun pytingissä. Forssa Osakeyhtiön perustama tehtaankoulu valmistui 1861-65 lähelle tehdasaluetta ja työväen asuinrakennuksia, Yhtiönpuiston eteläreunalle. Rakennus siirrettiin vuonna 1979 nykyiselle paikalleen viereiseltä tontilta. Koulurakennuksen piha-alue rajautuu Elämänpolkuun ja Puutarhakatuun. Koulu tehtiin työssä käyville lapsille. Rakennus toimi alusta lähtien myös tehdasyhdyksunnan kirkkona. Koulu oli viimeinen maahamme perustettu vuoro-opetuskouluna (ns. bell-lancasterilainen) aloittanut tehtaankoulu, ja jo 1860-luvulla ainoa toiminnassa oleva. Opetusmetodi perustui siihen, että suurta oppilasjoukkoa opetettiin käyttämällä vanhempia oppilaita opettajina. Puurakennuksen suunnitteli lääninarkkitehti G. Th. Chiewitz. 1870-luvulla tehty laajennus sopeutettiin rakennuksen alkuperäiseen asuun. Pohjamuodoltaan suorakaiteen muotoisessa, harjakattoisessa rakennuksessa on gotiikasta lainattuja tyylipiirteitä.

Lastentarha

Forssa Osakeyhtiö rakennutti lastentarhan 1901. Silloinen tehtaan isännöitsijä August Borgström ja hänen vaimonsa perustivat lastentarharahaston lasten päivähoiton järjestämiseksi. Muidenkin kuin orpojen lasten hoito oli ongelmallista tekstiiliteollisuuspaikkakunnalla, jossa suurin osa perheenäideistä oli työssäkäyviä.

Niinpä hanke toteutuikin lastentarhana eikä -kotina. Lastentarhan suunnittelija, arkkitehti Birger Federley aloitti työskentelynsä Lars Sonckin toimistossa ja lastentarhan rakennuksen suunnittelu kuului hänen ensimmäisiin itsenäisiin töihinsä omassa toimistossa. Seimiosastoa varten tehtiin laajennus Erik Bryggmanin laatiman suunnitelman mukaan. Kansallisromanttisen puutalon julkisivut ovat edelleen yksityiskohdiltaan rikkaat, vaikka mm. norjalaisvaikutteiset lohikäärmepeäät on poistettu. Rakennuksen yläosassa on paanutus.

Kerhola

Kerhola rakennettiin 1900 alun perin seurataloksi, jossa oli voimistelusalii, näyttämö, käsityöhuone, lukusali ja kirjastohuone. Tehdaskirjasto muutti uusiin tiloihin seuraavana vuonna. Talo tunnettiin kirjastotalona vuoteen 1930 asti, minkä jälkeen nimi muuttui kerholaksi. Rakennuksen piirustukset laati arkkitehti Hugo Lindberg. Vuonna 1949 rakennus uudistettiin, työ tehtiin rakennusmestari Harry Nilssonin suunnitelmien mukaan.

Forssan yhteislyseo

Forssan yhteislyseo sijaitsee Tammelasta tulevan Hämeentien ja Yhtiönkadun risteyksessä. Forssan Suomalainen Yhteiskoulu aloitti vuokratiloissa syksyllä 1899. Se oli ensimmäinen maaseudulle perustettu suomenkielinen oppikoulu. Koulurakennus valmistui vuonna 1907 ja sen on suunnitellut Yrjö Sadeniemi. Koulutalo on hirsi- ja tiilirunkoinen edustaen 1900-luvun alun romanttista jugendvaikutteista arkkitehtuuria. Ajan arkkitehtuurille ominaiset piirteet näkyvät rakennuksen monimuotoisessa katossa, kerroksittain muuttuvassa materiaalisissa ja värityksessä sekä räystäään ja ikkunoiden lautojen muotokielessä. Vuonna 1958 otettiin käyttöön kiinteästi vanhaan osaan liittyvä tiilirunkoinen uudisrakennuskompleksi, jonka jälkeen talossa parhaimmillaan oli yli tuhat oppilasta. Laajennusosan luonnokset teki ilmeisesti vielä Sadeniemi. Hankkeen suunnitteli Einari Wennervirta. Lyseo siirtyi valtiolle 1948.

Vanhainkoti

Forssa Osakeyhtiön tehtaan työläisiä varten rakennuttama vanhainkoti sijaitsee Hämeentieltä katsottuna Kalliomäen puutaloalueen takana. Rakennus valmistui 1909, suunnittelijana oli mahdollisesti arkkitehti Liisi Elers tai insinööri Jalo Elers. Yhtiön vanhainkodin toiminta loppui vuonna 1980, ja sen jälkeen rakennus on ollut asutokäytössä. Rakennus on ulkoasultaan hyvin säilynyt, ja sitä luonnehtivat persoonalliset pallo- ja kaarimuodoilla somistetut listat, päätykoristeet ja kaiteet. Pihanpuoleisesta julkisivusta työntyy ulos leveä poikkipääty, pääjulkisivussa ulonne jää katonlappen alle avokuistien väliin.

Hotelli

Forssa Osakeyhtiön rakennuttama hotelli sijaitsee Rautatienkadun, Hämeentien, Kartanonkadun ja Wahreninkadun yhtymäkohdassa, keskustan vanhimmassa liikenteellisessä solmukohdassa. Kookas puutalo valmistui 1883, ja rakennukseen tuli kuusi huonetta matkustajille, suurehko ruokasali, biljardi- ja ravintolahuone sekä kirjasto ja lukuhuone. Talosta muodostui myös paikkakunnan sosiaalisen elämän keskus ja kuuluisin kapakka. Raittiusliike kävi pitkän kamppailun hotellin oluttuvan sulkemiseksi ja onnistui lopulta pyrkimyksissään 1898. 1920-luvulta eteenpäin rakennus palveli kauppalan- ja kaupungintalona. Rakennukseen sijoitettiin valtuuston istuntosalin lisäksi kauppalankanslia, rakennuskonttori, kantakirjasto, terveystoimikamarin toimipaikka ja kaksi kokoushuonetta kauppalanhallitusta ja lautakuntia varten. Entinen hotelli palveli kaupungintalona vuoteen 1977, jolloin valmistui nykyinen kaupungintalo. Rakennus on nykyään toimistotiloina.

KESKUSTAN ALUE

Vuonna 1892 perustettiin Forssan tehdasyhdyskuntaan tori, jonka paikka oli nykyisen torin läheisyydessä. Julkisia rakennuksia sijoitettiin torin laidalle, nykyisen Hämeenkadun varteen. Tähän rakennettiin mm. Yhtiön hotelli, Aleksanterin kansakoulu, Yhtiön lääkärin asuintalo, lastentarha sekä kirjastotalo, jota Kerholaksi kutsutaan. Lisäksi 1890-luvun alussa hotellin taakse joen rantaan valmistui Yhtiön sauna ja pesulaitos, ”Forssan kylpylä”. Tämä kaupunkimainen keskusta oli muodostunut Forssaan vuosisadan vaihteeseen mennessä. Näistä mainituista ennen 1900-luvun vaihdettu valmistuneista rakennuksista ovat säilyneet kaikki lukuun ottamatta Aleksanterin kansakoulua.

1940-luvulla keskustaan valmistui ensimmäinen varsinainen kerrostalo, Puistolinna. Hämeentien varressa ovat funktionalistista muotokieltä edustavat Hämeentie 8, jossa oli Forssan ensimmäinen autoliike sekä Hämeentie 19, jossa on toiminut Lounais-Suomen Osuusteurastamo. Nämä rakennukset toteuttavat Bertel Jungin asemakaavaa vuodelta 1927. 1950 -luvulla keskustan alue laajeni Koulukadun varteen rakennetuilla kerrostaloilla sekä Hämeentien tavaratalo Hämeenkulmalla. Alueen merkittävimmät viheralueet ovat Ankkalammipuisto, Saunasillanpuisto ja Loimipuisto.

Ankkalammipuisto

Ankkalammipuisto sijaitsee keskeisellä paikalla torin vieressä. Puiston lammikoiden synty liittyy Kuhalan myllyn uudelleenrakentamiseen vuonna 1845: myllyn rakennustyömaalla tehtiin tiiliä, ja näin saivat arvattavasti alkunsa Forssan torin vieressä nykyisin sijaitsevat lammet. Vuonna 1949 kaupunginpuutarhuri Eino Eramo teki alueelle ensimmäisen virallisen puistosuunnitelman. Ensimmäiset linnut, kaksi hanhea, luovutti kauppias H. Lindfors lammille kesän ajaksi. Lammilla on ollut kyhmyjoutsenpariskunta vuodesta 1960 lähtien. Puistossa on myös 1862 rakennettu ”pumputtava kaivo”. Ankkalammipuisto uudistettiin kokonaan vuosina 2003 - 2006 Eino Eramon kädenjälkeä kunnioittaen. Vilkasta torielämää Forssassa on tiistaisin, torstaisin ja lauantaisin sekä kerran vuodessa Holjilla, jolloin torilla vierailee muutaman päivän aikana 20 000 kävijää.

Sauna- ja pesulaitos

Loimijoen rannan sauna- ja pesulaitos ”Forssan kylpylä” oli aikoinaan varsin ajanmukainen rakennus. Rakennuksessa oli virkamiehille ja tehtaan työläisille omat osastot. Kylpylä ja viereinen meijerirakennus liittyvät kaupunginosassa säilyneeseen ehjään 1800- ja 1900-lukujen vaihteen katunäkymään. Ulkoasultaan rakennus oli punatiilinen, rappaamaton ja sitä kiersi puinen parvi. Vuonna 1933 rakennus kuitenkin ”uudistettiin” arkkitehti Paavo Tiitolan suunnitelmien mukaan. Suuri osa alkuperäisestä asusta menetettiin: rakennus rapattiin ja puiset koristeosat sekä parvet purettiin.

Kaupunkipuiston teemaosayleiskaavassa alue on keskusta-alue, jonka rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne ja jonka ympäristö on säilytettävä. Yhteislyseon alue on osoitettu julkisten palvelujen alueeksi suojelumerkinnällä. Puistojen kehittämisessä tulee ottaa huomioon niiden kaupunkirakenteellisesti keskeinen sijainti. Asemakaavoja muutetaan tämän mukaisesti huomioiden arvokas kaupunkiympäristö.

TEHDASYHDYSKUNNAN SYNTYYN LIITTYVÄT TYÖVÄEN ASUNTOALUEET

Teollisuuden kasvun myötä Forssaan muuttanut kasvava työläisväestö tarvitsi katon päänsä päälle. Yhtiö rakennutti asuntoja työväelleen, mutta Forssalle, kuten muillekin aikansa teollisuustaaajamille, oli ominaista, että niitä rakennettiin myös suunnittelematta. Arkkitehti G. Th. Chiewitz suunnitteli Wahrenille teollisuusrakennusten lisäksi Forssaan monia puisia rikkaasti koristeltuja rakennuksia. Chiewitzin arkkitehtuuria kopioitiin sekä tehtaan piirustuskonttorissa tehdyissä suunnitelmissa että työväen itselleen rakentamissa rakennuksissa, näin 1800-luvun puuarkkitehtuuri sai paikallisia piirteitä esimerkiksi Kalliomäellä.

Wahreninkatu

Wahren rakennutti väelleen ensimmäiset työväenasunnot, Wahreninkadun pytingit, kehräämölle johtavan puistotien varteen. Asuntoihin liittyi myös pieni puutarha ja istutuskorttelit. Wahreninkatu on ensimmäinen katu, joka Forssan tehdasyhdyskunnan perustamisen jälkeen suunniteltiin. Sen paikka on määrätty viimeistään v.1847, mahdollisesti jo aiemmin. Wahreninkadun varrelle rakennettiin kesällä 1848 yhdeksän kahden perheen taloa työväkeä varten, ja Wahren suunnitteli heti alussa komean pääkäytävän tehtaalle maantieltä. Perheettömiä työntekijöitä varten rakennettiin kostholli. Työväenasunnoista on jäljellä viisi. Vanhan torin varrella sijainnut rakennus on purettu. Kosthollin vierestä olevien rakennusten paikalle on rakennettu 1900-luvun alussa kaksi isompaa virkailija-asuntoa, joista toinen paloi. Myös kohsthollin paikalle rakennettiin uusi talo 1900-luvun alussa. Wahreninkadun työväentaloalue muodostaa kokonaisuuden kehräämön alueen kanssa. Se myös kuuluu maamme vanhimpiin työväenasuntorakennus kokonaisuuksiin.

Vuosina 1855 - 1858 rakennettiin kutomon läheisyyteen Chiewitzin piirustusten mukaan seitsemän työväenasuntoa. Rakennukset olivat entistä suurempia, jotta niihin voitiin sijoittaa useita perheitä. Nämä "Viksbergin pytingit" liittyivät Forssan vehmaaseen kokonaisuuteen. Laajojen peltoalueiden keskellä sijainnutta kokonaisuutta kutsuttiin "kauniiksi vihreäksi saarekkeeksi". Vuonna 1929 Forssa Yhtiön rakennutti saarekkeelle vielä yhden, kaksikerroksisen hirsisen asuntokerrostalon, jossa oli joitakin nykyaikaisen kerrostalon piirteitä. Viimeksi mainittu pytinki on työväen rakennuksista ainoana säilynyt alueella.

Uusikylä

1800-luvulla tehdasyhdyskuntaan syntyi asutusta myös oma-aloitteisesti, kun työläiset rakensivat mökkejään maanviljelijöiltä vuokraamilleen tai ostamilleen tonteille. Näin syntyi Uudenkylän alueelle vapaammin sommiteltu rakennuskanta. Myös useat käsityöläiset ja kauppiat muuttivat alueelle ja perustivat verstaitaan ja puotejaan. Tämä on leimaa-antavaa alueelle vielä nykyisinkin: sen halki johtaa Kauppakatu, jonka varrella on pieniä kauppoja ja liikkeitä.

Kalliomäki

Ronttismäki on 1800-luvun puolella alkunsa saanut tehtaan työväen asuin-alue Forssan keskustassa, joka yhdessä kirkon ja pappilan kanssa muodostaa valtakunnallisestikin arvokkaaksi tunnustetun miljöökokonaisuuden. Ronttismäki on ollut Linikkalan kylän mäkitupa-alueita. "Ensimmäinen säännönmukainen asemakaava" laadittiin nykyisen kaupungin alueella 1870-luvulla kun Forssan Osakeyhtiö palstoitti Ronttismäen. Näin muodostuivat linjat, palokujat sekä pienet

tontit, jotka yhtiö aluksi vuokrasi, myöhemmin myi työläisilleen. Ronttismäen rakennukset on tehty useassa vaiheessa ja usein vanhoja riisiä tai latoja hyödyntäen. Ronttismäkeen on myös siirretty suunnittelemattomasti rakennettuja työläisten mökkejä keskustan alueelta. Tätä "siivoustyötä" on harjoitettu erityisen ahkerasti vuonna 1879 pidettyä maatalousnäyttelyä varten. Ronttismäki rakennettiin nykyiseen laajuuteensa 1880- ja 1890-luvuilla. 1920-luvusta lähtien aluetta on kutsuttu myös Kalliomäeksi.

Ronttismäen kokonaisuuteen kuuluu asuinalueen länsipuolella sijaitseva Forssan tehdasyhdyskunnan edustava kirkko, jonka on suunnitellut Josef Stenbäck. Punatiilinen kirkko edustaa myöhäisgotiikkaa ja se rakennettiin 1914 - 1918. Jugendhenkinen pappila valmistui 1911 insinööri Jalo Elersin suunnitelmien mukaan.

Ronttismäen tehtaalaismuseo 2. linjalla on perustettu 1973. Museo esittelee kolme asuinrakennusta ja ulkorakennuksen sekä piha-alueen esimerkkinä tehtaalaisten asuinoloista 1800-luvulta 1970-luvulle.

Ronttismäki muodostaa yhdessä kirkon ja pappilan kanssa kokonaisuuden, joka on valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä.

Yliskylä

Forssasta tuli kauppala 1923. Ensimmäisen asemakaavan laati Bertel Jung Forssa Oy:n työläisasuntoja varten. Jungin kaavan laajin toteutettu aluekokonaisuus oli Yliskylän alue, jota kutsuttiin myös Amerikaksi.

Yliskylän alue koostuu kaupungintalon ja paloaseman ympäristöistä, Yliskylän eli "Amerikan" asuinalueesta sekä Räynynojan lähivirkistysalueesta.

Turun kaupunginarkkitehtia Bertel Jungia pyydettiin laatimaan Forssan kauppalan ensimmäinen asemakaava. Forssa Osakeyhtiö osti Yliskylän talon 1920-luvulla ja tilasi Jungilta asemakaavan alueelle perustettavaa työväen kaupunginosaa varten. Jung oli suunnitellut pääosin pientaloja, mutta kaavassa esitettiin myös nelikerroksisten talojen muodostamia umpikortteleita. Näitä tiiviitä rakennuskortteleita ei kuitenkaan koskaan toteutettu. Yliskylä oli Jungin kaavan laajin toteutettu aluekokonaisuus.

Jung suunnitteli kaavan ajalleen tyypillisesti aksiaaliseksi aukiosommitelmineen. Työväen asuinalue oli valmistuessaan Forssan laajin. Nimi tulee "Amerikan malliin" rakennetuista rankorakenteisista asuinrakennuksista. Vanhin osa "Amerikkaa" edustaa 1920-luvun työväenasuntoaluetta, jossa keskenään samanlaiset hirsirakenteiset rakennukset oli sijoitettu väljästi alueelle. Aluetta uusittiin 1950-luvulla. Tässä vaiheessa syntyivät rankorakenteiset asuintalot ja keskusaukiota pienennettiin. Aluetta on täydennysrakennettu myös myöhemmin ja rakennuksia on purettu. Uudet puutalot on sovitettu aluerakenteeseen ja rakennustapaan. Nykyinen keskusaukio on suojeltu.

Räynynoja virtaa alueen halki. Räynynpuisto on kaupunkiekologisesti sekä virkistyksestä tärkeä. Puistossa risteävät kevyen liikenteen reitit. Näistä pohjois-etelä-suuntaista reunustaa viehättävä koivukuja. Räynynojan varressa sijaitsee Forssan kaupungintalo, joka on huomionarvoinen yksittäisenä rakennuksena. Loimijoen tuntumaan sijoittuvan rakennuksen pääjulkisivu avautuu Kehräämön alueen punatiilirakennusten suuntaan. Vuonna 1977 valmistuneen rakennuksen suunnittelija on kaupunginarkkitehti Yrjö Mykkänen.

Turuntien ja siitä erkanevan Kuhalankadun väliin jää aukio, jossa pohjoisesta keskustaan saavuttaessa on näkymän päätteenä paloaseman tontti. Paloaseman on suunnitellut arkkitehti Bertel Strömmer ja se on valmistunut 1949. Rakennus oli aikanaan hyvin moderni. Sen funktionaaliseen pohjamuotoon ja julkisivuihin on yhdistetty 1940-luvun materiaaliromanttista henkeä. Vuonna 2004 valmistui Kaarina Löfströmin suunnittelema lisärakennus.

Yliskylän alueen asemakaavassa on osoitettu suojelumerkinnöin vanhat työväenasunnot ja annettu kaavamääräykset uuden rakentamisen sopeuttamiseksi suojeltavaan rakennuskantaan. Keskusaukio on osoitettu puistoksi, jolla sijaitseva kulttuurihistoriallisesti arvokas aukio on säilytettävä. Osa Yliskylän asuinalueesta on Renor Oy:n, loput yksityisten. Kaupungintalo, paloasema ympäristöineen sekä puisto- ja katualueet ovat kaupungin.

KIRKKO JA PAPPILA

Forssan seurakunnallinen itsenäistyminen Tammelasta edellytti seurakunnallisten rakennusten rakentamista Forssaan. Päätös Forssan seurakunnan perustamisesta tehtiin jo 1899. Senaatin vahvistus asialla saatiin 1901, mutta itsenäinen toiminta pääsi alkamaan vasta 1922. Kirkko rakennettiin vuosina 1914 – 1918 Josef Stenbäckin suunnitelmien mukaan. Tiilikirkko on tyyliltään myöhäistä uusgotiikkaa, jossa on myös kansallisromanttisia piirteitä. Torni on epäsymmetrisesti länsipäädyssä, ja pääovi hieman poikkeavasti itäpäädyssä, mikä tavallisesti on alttaripäätyä; kirkosta itään sijaitsee vanha työväen kaupunginosa, Ronttismäki (Kalliomäki). Kahta kirkon runkokuonetta hieman matalampaa harjakattoista poikkipäätystä koristaa suuri ruusuikkuna. Aikanaan moderni ratkaisu oli seurakuntasalin sijoittaminen kirkon yhteyteen.

Pappila kirkon juurelle valmistui ennen kirkon rakentamista, vuonna 1911. Suunnittelija oli insinööri Jalo Elers. Pappilaan rakennettiin myös kaksi ulkorakennusta. Näistä toinen sisälsi renkituvan, pesutuvan sekä ruoka- ja jyvääitan, ja toinen tallin, navetan, vaunuhuoneen ja halkovajan. Alkuperäinen kolmen rakennuksen ryhmä sijaitsee vehreässä puistossa, tyylillisesti eheänä kokonaisuutena. Pappilan toimii iltapäiväkerho, ja tilat ovat myös käytössä perhejuhla, muistotilaisuuksia ja muita tilaisuuksia varten.

Forssan päätytornillinen pitkäkirkko on kaupunkikuvassa selvä maamerkki, ja yhdessä vieressä sijaitsevan jugendtyylisen puupappilan kanssa kaupunkimaiseman rakentaja.

RANTALANMÄKI JA RANTAPUISTO

Kuten kautta Suomen, sodanjälkeinen asuntopula oli huutava myös Forssassa. Asuntopulaa lievittämään rakennettiin muun muassa laaja rintamamiestaloalue Lauri Kauton vuonna 1937 laatiman asemakaavan mukaan. Kaava edusti ”täysin uudenaikaista arkkitehtuuria”. Kaavaan sisältyi 367 pientalotonttia. Aluetta laajennettiin vuonna 1953 vahvistetun asemakaavan mukaisesti, jolloin rakentaminen täydentyi. Lisärakentamisen yhteydessä alueen keskelle jätettiin Ilmarisenpuisto. Rantalaniemän pientaloalueen itäisin tie on nimeltään Rantapuisto. Tie myötäilee vieressä laskevaa Loimijokea. Joenpuoleisilla tonteilla maasto laskee jyrkästi jokiuomaa kohden. Jokirannassa on sijainnut Talsoilan kylätontti. Rantapuiston talot on sijoitettu tonteille vinosti kaarevaan tiehen nähden.

Rantalanmäen alueeseen liittyy kiinteästi Turuntien varressa kohoava yhtenäinen kerrostalorivistö. Kauton asemakaavassa alue oli kaavoitettu kaksikerroksisia liike- ja asuintiloja varten, mutta niiden sijaan tonteille pystytettiin 4-5 kerroksisia asuinkerrostaloja. Turuntie toteutui kaavan mukaisesti puistokatuna. Kerrostaloaluetta rakennettiin 1950-luvulta alkaen sen saavuttaessa lopullisen muotonsa 1960-luvun puolessa välissä. Vanhin kerrostalo on Valtteri ja Hilikka Karisalon suunnittelema. Teuvo Lindfors on suunnitellut alueelle kaksi taloa, kolmannen suunnitteluun osallistui Olavi Lahtinen. Kaksi punatiilistä kerrostaloa vuodelta 1963 ovat Olavi Lahtisen suunnittelema. Kerrostalot muodostavat säännöllisen, osaksi kadun kaareutuvaa linjaa noudattelevan rakennusrivistön.

Rantapuisto on, samannimisen tien lisäksi, Rantalanmäkeen liittyvä puisto-alue Loimijoen etelärannalla. Osa puistosta on luonnonmukaista rehevää ranta-aluetta. Puistossa kulkeva kevyenliikenteen väylä jatkuu edelleen Kaikulan ja Vieremän harjualueelle. Reitin läheisyydessä puisto on hoidetumpaa. Joen rantapenkat ovat osittain hyvinkin jyrkkiä muodostaen paikoitellen vahvan tilantunnun. Vt10 lähellä risteävät sillat ja eri tasoilla kulkevat tiet synnyttävät hienoja tiloja ja näkymiä.

Rantalanmäki on säilynyt varsin yhtenäisenä asuinalueena. Vuosikymmenten aikana kehittynyt kasvillisuus on muuttanut alueen ilmeen hyvin vehreäksi. Turuntie on toteutunut kaavan mukaisesti puistokatuna. Kaupunkipuiston teemaosayleiskaavassa alue on osoitettu pientalovaltaiseksi asuntoalueeksi, jolla ympäristö säilytetään sekä Turuntien varressa kerrostaloalueeksi. Rantapuisto on osoitettu jokirannan lähivirkistysalueeksi, jossa tulee ottaa huomioon luonnon kulutuskestävyys. Puistot ja katualueet ovat kaupungin, tontit yksityisten omistuksessa.

PUISTOT JA PUUTARHAT

Keskustan tiiviisti rakennetulla alueella viheralueiden merkitys korostuu. Forssan kaupunki-rakenteeseen kehittyi jo varhaisessa vaiheessa useita laajoja puistoalueita. Erityisesti 1850-luvun ja 1900-luvun alun puistosuunnitelmat olivat korkeatasoisia. Kehräämön kupeessa sijaitseva Yhtiönpuisto perustettiin 1850-luvulla tehtaan johtoportaan virkistysalueeksi. Tavallisen kansan puistoalueina toimivat 1800-luvun loppupuoliskolla perustettu Keskuspuisto ja 1930-luvulta peräisin oleva Talsoilan kansanpuisto.

Yhtiönpuisto

Forssassa erityisesti 1850-luvun ja 1900-luvun alun puistosuunnitelmat olivat korkeatasoisia. 1870-luvulla Forssan puutarha oli jo nähtävyyttä. Ensimmäinen kasvihuone Yhtiönpuiston yhteyteen rakennettiin jo 1850 - luvulla. Koska kasvihuoneita lämmitettiin, Wahren saattoi tarjota ulkomaisille vierailleen kotimaisia viinirypäleitä. Kasvihuoneita on sittemmin ollut paikalla useita. Nykyinen kasvihuone on rakennettu vuonna 1899 puretun tilalle. Forssan Puutarha on yksi vanhimpia kauppapuutarhoja Suomessa. Kasvihuone on juuri vaihtamassa omistajaa. Viime vuosina kasvihuoneen länsipuolella ympäristö on muuttunut uuden omakotirakentamisen myötä.

Ruotsalainen puutarha-arkkitehti Anders Fredrik Rydberg saapui Forssaan 1861, ja otti puutarhan ja puiston vastuulleen pidemmäksi aikaa. Puistokokonaisuus, yhteensä 22 hehtaaria, sai lopullisen hahmonsäilyksen Rydbergin johdolla.

Yhtiönpuistoon kuului kolme erilaista osaa. Maisemapuistoon muodostuvat tilat olivat runsaiden istutusten kehystämiä, kulkuyhteydet kaartuvia, pääreitit suurempia ja puukujanteilla korostettuja. Puistoon istutettiin jalopuita. Puutarhuri Anders Fredrik Rydberg saapui Forssaan 1861, ja otti puutarhan ja puiston vastuulleen pidemmäksi aikaa. Puistokokonaisuus, yhteensä 22 hehtaaria, sai lopullisen hahmonsäilyksen Rydbergin johdolla. 1870-luvulla Forssan puutarha oli jo nähtävyyksi. Kaupunkiin perustettiin jopa suurehko säilyketehdas, joka jalosti puutarhan tuotteita muualle vietäväksi. Säilyketehtaan jalosteet palkittiin monissa näyttelyissä. Rydberg oli Forssa-yhtiön palveluksessa ansiokkaasti lähes neljännesvuosisadan, kun yhtiö myönsi hänelle eläkkeen ja pyynnöstä eron 1885. Forssan jälkeen hän muutti Turkuun ja vaikutti muun muassa Turun Sampoalinnanpuiston suunnitteluun. Rydbergin jälkeen tehdasyhtiö vaali puistoa lähes sadan vuoden ajan. Forssan kaupunki otti Yhtiönpuiston hoidettavakseen 1970-luvun lopulla ja osti puiston itselleen 1982.

Yhtiönpuiston toinen osa oli puutarha, jossa kasvatettiin hyötykasvit. Ensimmäinen kasvihuone rakennettiin 1850-luvun alkupuolella, sittemmin kasvi-huoneita on ollut useita. Puutarhan sijoittaminen Yhtiönpuistoon oli Wahrenin ideologian mukaista: hänen pyrkimyksensä oli yhdistää viljely ja teollisuuden harjoittaminen. Nykyinen kasvihuone on rakennettu vuonna 1899 puretun tilalle. Forssan Puutarha on yksi vanhimpia kauppapuutarhoja Suomessa. Kasvihuone hakee uutta käyttäjää. Viime vuosina kasvihuoneen länsipuolella ympäristö on muuttunut uuden omakotirakentamisen myötä.

Kolmantena osana oli puistometsän alue, joka oli mäntyvaltainen luonnontilainen alue. Puutarhuri ja puutarhan työväki saivat asuntonsa puistometsän alueelle, jonne sijoitettiin myös ylempien virkamiesten huviloita. Tontteja leimasivat männyt, joiden lomaan huviloiden puutarhat suunniteltiin.

Keskuspuisto

Virkistysalueita perustettiin myös tehtaan työväkeä varten. Yhtiönpuistoon liittyvä Keskuspuiston alue toimi ennen tehdasyhtiön aikaa metsäisenä laidunalueena. Forssa Osakeyhtiö raivautti 1880-luvun puolivälin jälkeen puistoon Sortohaaran kentän, jota käytettiin juhkakenttänä kansanjuhliissa. 1900-luvun alkupuolella kenttä kunnostettiin urheilukentäksi, kun kaupungin urheilutoiminta pääsi alkuun.

Nykyisin Keskuspuisto on pääosin varttunutta kuusi- ja mäntyvaltaista metsää. Loimijoen rannassa on rehevää rantakasvillisuutta ja puisto on näiltä osin luonnonmukaisempaa kuin ulkoilureitin varrella. Juhlakentän alue on edelleen olemassa nurmipintaisena jalkapallokenttänä. Osa alueesta on avoimena niittynä. Keskuspuisto muodostaa yhdessä Yhtiönpuiston kanssa Loimijoen rantaan keskustan tuntumaan kaupunkiluonnon monimuotoisuuden kannalta merkittävän alueen. Keskuspuistoa kehitetään kaupunkipuiston teemaosayleiskaavan mukaan jokirannan lähivirkistysalueena, jossa tulee kiinnittää huomiota luonnon kulutuskestävyyteen ja ulkoilun ohjaamiseen. Alue on kaupungin omistuksessa.

Talsoilanpuisto

Talsoilanpuistosta tuli kansanpuisto 1930-luvulla. Alueella on vielä nähtävillä rakenteita, kuten kiviportaita, paikalla sijainneesta Talsoilan kartanon puistosta. Kartano rakennettiin 1850-luvun puolivälissä Jokioisten kartanon omistajan Bremerin johdolla. Kartanorakennus paloi 1894. Kansanpuiston valmistuttua sinne asetettiin vakinainen vartija huolehtimaan järjestyksenpidosta. Alueelle istutettiin luonnonvaraisten havu- ja lehtipuiden lisäksi runsaasti jalopuita, kuten lehmuksia ja tammia. Talsoilanpuisto on kaupunkipuiston teemaosayleiskaavassa osoitettu

historialliseksi puistoksi, jonka kehittämisessä tulee ottaa huomioon puiston kulttuurihistoriallinen luonne. Alue on kaupungin.

Viksbergin kartanopuisto

Forssan todennäköisesti vanhin puistoalue on Viksbergin kartanopuisto. Kutomo ja Viksbergin kartano muodostivat 1850-luvulla kaksinapaisen kokonaisuuden, joka liittyi yhteen puukujanteen avulla.

Viksbergin kartanon alueesta on maininta jo 1500-luvun maakirjakartoissa. Ernst Gustaf von Willebrand osti Viksbergin kartanon 1780-luvun alussa ja Jokioisten kartanon 1791. Kansa alkoi puhua Jokiläänistä, koska kartano-omistuksen pinta-ala oli tuhansia hehtaareita. Forssan kaupungin perustaja A. W. Wahren osti Viksbergin kartanon vuonna 1852. Wahrenin pyrkimyksenä oli yhdistää maanviljelys ja teollisuuden harjoittaminen ja hän laajennutti kartanonomistajaksi tultuaan puistoa sekä kehitti sitä maisemapuiston suuntaan.

Viksbergin kartanon puistossa on havaittavissa 1700-luvulle ominaisia puistosuunnitteluperiaatteiden mukaisia piirteitä. Aikanaan kartanon ympäristö koostui useasta eriluonteisesta piha-alueesta, joita rajasivat talous- ja piharakennukset tai päärakennus. Nykyisin jäljellä on kartanon entinen talousrakennus, joka on toiminut mahdollisesti konttorina tai leipomona. Rakennus on vaurioitunut tulipalossa 2012.

Wahrenin tultua kartanon omistajaksi hän laajennutti Viksbergin kartanopuistoa ja kehitti sitä maisemapuiston suuntaan. Wahrenin aikaisena lisänä maisemapuistoa laajennettiin avaamalla päärakennuksen ympärillä sijaitsevasta puistosta näkymiä kauempana sijaitsevaan maisemaan, jolloin puiston osaksi on otettu ympärillä levittäytyvät laajat peltomaisemat ja läheiset peltosaarekkeet. Viksbergin kartanon päärakennus tuhoutui tulipalossa.

Nykyisin puiston kasvillisuus on villiintynyt. Alueella on vielä havaittavissa puiston alkuperäistä tilasommitelmaa ja rakennetta vaikka puisto on nykyisin lähes umpeenkasvanut. Jäljellä on runsaasti vanhoja puita, joitakin ajalle tyypillisiä pensaita ja perennoja sekä itäpuolella mahdollisesti kaksi lehtimajaa. Kutomolta puistoon johtaa vanha lehmuskuja. Puisto on myös kaupunkiekologisesti tärkeä. Koska alueella on monipuolinen kasvillisuus, siellä viihtyy lukuisia lintulajeja, erityisesti kevään taidokkaita laulajia.

Tekeillä olevassa kaupunkipuiston teemaosayleiskaavassa alue on osoitettu merkinnällä rakennettu historiallinen puisto, jonka suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallinen luonne. Asemakaavassa alue on osoitettu puistoalueeksi, jossa suojelu ja historia on huomioitu. Alue on kaupungin.

Koskenniskanpuisto

Koskenniskanpuisto sijaitsee Forssan kehräämön aluetta vastapäätä Loimijoen rannalla. Puisto rakennettiin pääosin 1950-1980-luvuilla, jolloin puistoon istutettiin jaloja ja luonnonvaraisia lehti- ja havupuita sekä perennaryhmä puiston keskelle. Puistossa sijaitsee Itsenäisyyden kuusi, Veteraanien patsas, Myllynkivi ja Unto Hietasen suunnittelema Mylläri-veistos sekä vanha Koskisilta.

Sepänhaanpuisto

Sepänhaanpuisto on kapea vihervyöhyke Loimijoen rannassa. Puistossa sijaitsee Forssan Elävien Kuvien-teatteri, jossa järjestetään vuosittaiset mykkäelokuvafestivaalit.

Asuinalueiden puutarhat

Työväen asuntoalueilla oli omat puutarhansa. Wahreninkadun pytinkeihin kuului pieni puutarhapalsta ja katua somistivat koivurivit. Alueen yleisvaikutelma on edelleen vihreä.

Viksbergin pytinkien muodostamaan asuinalueeseen kutomon läheisyydessä liittyi omintakeinen, kasvillisuudeltaan runsas ympäristö. Pytinkien aluetta eteläpuolelta reunustanut liiteririvi on purettu. Myös itse pytingit on purettu. Rakennuskannasta vain hirsinen kerrostalo on jäljellä. Vihreä mäki on suurimmaksi osaksi säilynyt, varttuneiden koivujen muodostaessa maisemallisen rajan entisen liiteririvin paikalle.

"Näiden rajojen sisään mahtui koko pytinkien maailma: liiterikujat, pesuhuone ja vanha pakari, ruohomaa, jossa pyykkiä kuivatettiin, pumppukaivo, jonka luona muijat tapasivat toisensa, Åkermanin ihana "rekooli", jonka joriinit kukoistivat ja pensaat kasvoivat suloisia marjoja, aidalla erotettu ruohomaa, missä tuoksui tuomi ja harvinainen valkovuokko nosti keväällä kukkansa, ja Henrikssonin valkokukkainen omenapuu, johon ei koskaan tullut hedelmää, ja pyörivä portti, jonka luo maitokuski pysähtyi, ja monta muuta elämän kosketuskohtaa ja ilmiötä."
(Vanhan Forssan elämää 1932)

Kalliomäen asuinalue sijaitsee nimensä mukaisesti kallioisen mäen päällä aivan kirkon ja pappilan vieressä Forssan keskustassa. Kalliomäen pihapiireillä on aivan erityinen luonne, jonka tuo niiden pienimittakaavaisuus ja runsas kasvillisuus. Monella pihalla maaston kaltevuus antaa oman lisänsä tunnelmaan. Rakennusten sijoitteluperiaatteet ovat aikojen kuluessa jonkin verran vaihdelleet, mutta pyrkimyksenä on ollut suljettujen pihapiirien muodostaminen. Rakennusten sijoittelussa on yleensä noudatettu periaatetta, jossa asuinrakennukset on sijoitettu linjan suuntaisesti sen varteen ja talousrakennukset tontin taka- tai sivurajalle. Niissä kohdin missä ei ole ollut rakennuksia on pihapiirin rajaamiseen käytetty aita. Kasveja on perinteisesti annettu talosta toiseen ja näin alueen kasvivalikoima on muodostunut melko yhtenäiseksi.

3.3.1.3 Harjumaiseman alueen kuvaus ja arvot

Vieremänharju on maisemallisesti merkittävä geologinen muodostuma. Se liittyy Salpausselältä Alhaisten kautta Pohjanlahteen kulkevaan harjuketjuun. Forssan kohdalla harjun suuntaisesti kallioperässä on kahden eri kivilajin kontakti- ja ilmeinen heikkousvyöhyke ja kallioperän siirroslinja. Varsinainen harju on leveydeltään 100-500 metriä. Harjun ja siirroksen kohdalla kalliopinta on ympäröivää maastoa 50-90 m matalammalla. Kalliopinnan korkeusvaihtelu saattaa olla harjun poikkileikkaussuunnassa 200 metrin matkalla jopa 80 metriä. Siirropintaan sijoittuvat Linikkalanlammi, Mäkilammi, Saksanrimpi ja Kaukjärvi. Loimijoki risteää siirros- ja harjualueita. Kallio- ja maaperän ominaispiirteet ovat vaikuttaneet merkittävästi Forssan alueen kasvillisuuden kehittymiseen ja varhaisimman asutuksen sijoittumiseen. Laajimmat metsäiset alueet ovat Lamminmäen alueella sekä Kaikulassa, joista on yhteys myös Ojalanmäen talousmetsiin.

Harjuihin syntyneet lukot eli supat ovat tyypillisiä muotoja hämäläiselle maisemalle. Forssan maisemassa tällaisia harjusuppia ovat Saksan rimpi, Linikkalanlammi ja Mäkilammi. Ne ovat kirkasvetisiä lampia. Syrjänharjua sivuavalla Kaukjärvellä on ravinteisesta ja sameasta vedenlaadusta huolimatta merkittäviä maisemallisia arvoja sen pitkänomaisen ja osittain jyrkkärantaisen muodon vuoksi. Linikkalanlammiä sivuavalla harjulla sijaitsee lähde, joka on osa nykyistä virkistysaluetta.

Saksanrimpi on alun perin harjun kupeeseen syntynyt suppa. Saksanrimmen keskellä on avovettä ja se on Linikkalanlammin tapaan syvä. Rannat ovat rämettyneitä. Pohjoisrannalla on vaahterametsikkö. Saksanrimpi on suoraan yhteydessä hyvin vettä johtaviin maalajien kautta pohjaveteen ja Linikkalanlammiin. Seudulla kerrotaan tarinaa, jossa Saksanrimpeen hukkunut lehmä olisi löydetty Linikkalanlammista. Harjumaiseman alue on myös suurelta osin pohjaveden muodostumisaluetta.

Linikkalanlammin syvyys on yli 24 metriä. Linikkalanlammi on myös harjun kupeeseen syntynyt suppa. Harju on muodostunut kallioperän siirroslinjan pohjoispuolista kaltevaa pintaa vasten. Pohjaveden pinnan korkeus vaihtelee lammin puolivälin paikkeilla, josta voidaan olettaa että se on yhteydessä pohjaveteen. Linikkalanlammi on kaupunkilaisten suosittu virkistysalue ja uimapaikka laitureineen. Asemakaavassa alue on puistoaluetta.

Mäkilammen suppa on syvimmäältä kohdaltaan yli 20 metriä. Mäkilammen ranta-alueet ovat vaihtelevia. Eteläpuolella on karua harjun rinne- ja lakimännikköä, jonka keskivaiheilta laskee lammille kosteikkopainanne. Pohjoispuolella on kosteikkoa ja rämepainannetta. Mäkilammista osa on uimarantaa, osa luonnonmukaisempaa rantaa. Mäkilammi ympäristöineen on asemakaavoittamatonta.

Harjun osa-alueita ovat siirtolapuutarha, Lamminmäen virkistysalue, Vieremän myllyn alue ja harjun virkistysmetsän alue, hautausmaa, Linikkalanlammin virkistysalue siihen liittyvine urheilupalvelujen alueineen, Korkeavahan mäki, Kaukjärveä sivuava viheralueiden ketju sekä Kuuston kylään liittyvät kalliaiset metsät. Entinen Nummen kaatopaikka sekä entiset, maisemoitavat soranottoalueet liittyvät harjun alueeseen. Nummen entinen kaatopaikka on kunnostettu.

Harjun alueella on erityisesti maisemaan ja luonnon monimuotoisuuteen, virkistys- ja urheilukäyttöön sekä Forssan asutus- ja kulttuurihistoriaan liittyviä arvoja.

Vuosina 2005 – 2007 tehdyssä arkeologisessa inventoinnissa Lamminmäen harjun alueelta löydettiin neljä kivikautista asuinpaikkaa muinaisen rantaviivan yhteydestä. Asuinpaikoilta löytyi mahdollista myöhäiskampakeramiikkaa ajalta 3600 eKr.

Suurin osa kaupungin pohjois- ja itäpuolta sivuavasta harjusta on maakuntakaavassa osoitettu lähivirkistysalueeksi – VL, jolla osoitetaan seudullisesti merkittäviä vapaa-ajan, yhdyskunta- ja taajamarakenteen, luontomatkailun ja viherväylien kannalta tärkeitä alueita. Alueilla on voimassa MRL 33 § mukainen rakentamisrajoitus.

Mäkilammen eteläpuolella on Talsoilan ja Vieremän jakokunnan käytössä Sikomäen sorakuoppa. Sorakuoppaa lähellä ovat Lamminmäki 1 ja Lamminmäki 2

muinaismuistokohteet. Sora-alueelta on tarkoitus ottaa soraa. Soranottoa voidaan jatkaa kun huolehditaan riittävästä suojaetäisyyksistä muinaismuistolailla suojeltuihin kohteisiin. Maisemointia tehdään soranoton etenemistahdissa.

Lammet ympäristöineen ovat kaupungin omistuksessa.

LUONNON MONIMUOTOISUUS

Harju on luonut monimuotoisuudelle otolliset olosuhteet. Harjun päivänpuoleisten, paahteisten rinteiden kasvillisuus eroaa varjoisista pohjoisrinteistä. Harjumuodostumaan kuuluvat myös supat ja lähteet, joilla on oma pienilmastonsa.

Harjuselänne muodostaa tärkeän osan ekologista verkostoa yhdessä Loimijoen laakson kanssa. Harjun alueen metsät liittyvät edelleen laajoihin talousmetsiin ja peltoalueisiin. Kasvupaikkatyypit vaihtelevat harjulle tyypillisestä kuivan kankaan lajistosta Loimijoen varren ja Kaukjärven rannan lehtomaiseen lajistoon. Harjumetsissä on maastossa nähtävissä sekä rehevämpää että paahderinteiden kasvillisuutta. Harjumaiseman alueen rajaukseen on valittu myös jyrkkärinteisiä kallio- ja moreenimäkiä.

Harjumetsien päivänpuoleiset, paahteiset rinteet ovat kasvillisuudeltaan erilaisia kuin harjujen varjoiset rinteet. Alkuperäisten paahdeympäristöjen umpeutuessa monet avoimuutta ja paahteisuutta vaativat eliölajit ovat löytäneet turvapaikan ihmisen luomista niin kutsutuista korvaavista elinympäristöistä. Tällaisia elinympäristöjä ovat esimerkiksi supat, hiekkaiset tieluiskat tai käytöstä poistuneet vanhat sorakuopat. Maa-ainesten kestävä käyttö (2009) oppaassa opastetaan jättämään jälkihoidettaville soranottoalueille kasvittomia paahderinteitä aina, kun se pohjaveden suojelun kannalta on mahdollista. Forssassa harjun alueella on melko paljon käytöstä poistuneita soranottoalueita, jotka saattavat olla potentiaalisia paahderinteiden lajiston esiintymispaikkoja.

MAISEMA

9800 vuotta sitten Ancyclusjärvi oli jo vetäytynyt lähes kokonaan nykyisen Forssan seudulta. Ainoastaan Vieremän alueella on Ancyclusjärven rantaviiva näkyvässä. Pitkään veden alla ollut Vieremän alue muotoutuikin maisematiloiltaan selkeäksi. Nykyinen Loimijoen uoma kulkee silloisen Ancyclusjärven syvimmällä kohdalla. Vieremän kaupunginosassa joen rantapenkat ovat hyvin jyrkät ja kasvillisuus vuorotellen matalaa tai rehevää puustoa. Näin muodostuu vaikuttavan näköisiä tiloja.

Jääkauden jälkeinen maisemanmuodostus on mahdollistanut pysyvän asutuksen varhaisen muodostumisen alueelle. Alueen maisemakuva vaihtelee rehevästä jokilaaksosta mäntyvaltaiseen harjumetsään ja edelleen avoimeen viljelymaisemaan. Harjun alueeseen liittyy moreeni- ja kalliomäkiä. Harjulta avautuu paikoitellen upeita näkymiä kaupunkiin ja ympäröivään peltomaisemaan. Korkeavahan mäki on Forssan keskusta-alueen korkein kohta, joka kohoaa noin 135 metriin. Harjumetsä hahmottuu suurimmaksi osaksi eheänä metsäalueena joistakin maisemavaurioista huolimatta.

VIRKISTYS JA URHEILU

Harjun alue on virkistyksellisesti tärkeä, mukaan lukien Mäkilammin ja Linikkalanlammin suositut uimarannat. Alueen sisäinen ulkoiluverkosto on melko kattava. Kaikulassa on kaksiosainen valaistu kuntorata, joka on aktiivisessa käytössä vuoden ympäri. Alueella aikoinaan kulkeneen kirkkotien linjausta olisi mahdollista tuoda maisemassa paikoin esiin. Harjun alueella on paljon potentiaalia virkistyspalvelujen kehittämisen suhteen.

Harjumetsän sisällä on jo olemassa polkuja ja teitä, joita edelleen kunnostamalla ja muutoin kulkua ohjaamalla saadaan kehitettyä alueen sisäistä ulkoilupolkujen verkostoa. Harjun alueelta kaupungin muille viheralueille johtavien virkistysreittien kehittämiseksi olisi hyvät edellytykset. Seudullisesti Syrjänharjua pitkin kulkeva, Tammelan kunnan puolelle johtava vanha tielinjaus tarjoaa kiinnostavan mahdollisuuden seudullisen reitistön kehittämiseksi, yhteistyössä Tammelan kunnan kanssa.

Harjun alue kertoo myös Forssan urheilupaikkojen vaiheista. Kauppala osti osan Linikkalanlammin rantaa uimapaikaksi vuonna 1932 ja vuonna 1936 sinne perustettiin uusi uimalaitos pukusuojineen, hyppytorneineen ja kioskeineen. Linikkalanlammin ympäristö toimii nykyisinkin suosittuna virkistys- ja urheilualueena. Lammen ympäri kulkee näkymiltään vaihteleva kevyenliikenteen väylä.

Urheilukentän paikan etsinnässä päädyttiin Lamminrantaan. Kentän rakentaminen aloitettiin 1928 ja vuoden päästä se oli jonkinlaisessa käyttökunnossa. Nykyisin urheilukenttä ympäristöineen on hyvin hoidettua urheilupalvelujen aluetta.

ASUTUS JA KULTTUURIHISTORIA

Forssan seudulle vanhin asutus saapui jo kivikaudella silloisen vesistön ääreen, muinaisen rannan tuntumaan. Vuosina 2005 – 2007 tehdyssä arkeologisessa inventoinnissa Lamminmäen harjun alueelta löydettiin neljä kivikautista asuinpaikkaa muinaisen rantaviivan yhteydestä. Asuinpaikoilta löytyi mahdollista myöhäiskampakeramiikkaa ajalta 3600 eKr. Asuinpaikat sijaitsevat kaikki pääosin ehjässä metsämaastossa, jonka vuoksi ne ovat tutkimuksellisesti erittäin arvokkaita. Kiinteät muinaisjäännökset ovat muinaismuistolain nojalla suojeltuja. Suurin osa Lamminmäen alueesta on kaupungin omistuksessa, osa maista on vuokrattu. Metsäalueista osa on yksityisomistuksessa. Kaupunkipuiston teemaosayleiskaavassa alue on lähivirkistysaluetta, jossa tulee turvata virkistyskäyttömahdollisuudet ja maisemalliset arvot.

Harjut loivat erinomaiset mahdollisuudet maaliikenneväylien sijoittumiselle Forssan seudulla. Vanhin tie on Härkätien Kirkkotieksi kutsuttu sivuhaara, joka kulki kahta eri reittiä Talsoilan ja Vieremän kautta nykyisen Forssan ohi. Kirkkotie on selkeästi näkyvässä 1700-luvun lopun kuninkaankartassa, mutta se on mahdollisesti vanhempaa perua. Kirkkotien eteläisempi linjaus kulki Humppilasta ja Jokioisilta Kuhalankosken kautta Portaankylään, jossa se yhtyi Hämeen härkätiehen. Paikallisteiden merkitys kasvoi niiden liittyessä Hämeen härkätiehen. Nämä sivuhaarat takasivat Forssankin seudulta kulkuyhteydet aina rannikolle ja sisämaahan asti. Hämeen varhaisista tielinjauksista tärkein on ollut Varsinais-Suomesta Hämeeseen johtava Hämeen härkätie, jota pitkin pääsi Hämeenlinnasta

tarjoutuvien jatkoyhteyksien ansiosta myös Pohjois-Hämeeseen, Viipuriin tai Savonlinnaan saakka.

Mylly

Vieremän padon luona on toiminut mylly aina 1600-luvulta lähtien. Myllyt olivat aluksi jalkamyllyjä ja myöhemmin ratasmyllyjä. Myllytoiminnasta on jäljellä tiilirunkoinen myllyrakennus 1900-luvun alkupuolelta sekä osa myllytoiminnan aikaisista patorakenteista ja turbiinikammio. Myllyrakennus oli pitkään ilman kattoa, nyt rakennuksen suojana on peltikatto. Vieremänkoskeen on rakennettu pohjapato. Joen uoma on ennen myllyä paikoin jyrkkäpiirteinen. Kokonaisuutena myllynkin ympäristö on hyvin vehreä. Myllyn ympärillä metsäinen harjumaisema avautuu hetkeksi ja padon viereen muodostunut joenmutka korkeine seinämineen muodostaa intensiivisen tilakokemuksen äänimaailmoineen. Risteyksen vastakkaisella puolella on 1900-luvun alkupuolen muuntaja. Nykyinen 1900-luvun alkupuolelta oleva myllyrakennus ympäristöineen on suojeltu vuonna 1991 vahvistetussa asemakaavassa.

Hautausmaa

Hautausmaa ja kappeli ovat osa harjun kulttuurihistoriaa. Forssan hautausmaan tontin Ojalanmäen tuntumassa lahjoitti Forssa -Yhtiö Forssan seurakunnalle vuonna 1909. Alue aidattiin kiviaidalla ja sinne hankittiin takorautaportit. Hautausmaan erikoisuutena ovat pääportilta siunauskappelille johtavaa polkua reunustavat koristeina käytetyt, klassillisten esikuvien mukaan suunnitellut betonipaadet. Arkkitehti Waldemar Aspelinin suunnittelema kansallisromanttinen kappeli on Suomen vanhimpia vielä osin kesällä käytössä olevia kappeleita. Uuden kappelin on suunnitellut Forssan kaupunginarkkitehti Yrjö Mykkänen 1973. Hautausmaan vuonna 1909 rakennetussa osassa on vanhoja jalopuita luomassa arvokasta tunnelmaa. Hautausmaan vanhan puolen lehtikuuset on todennäköisesti istutettu samoihin aikoihin Tampereentien itäpuolella olevien lehtikuusten kanssa.

Hautausmaata on laajennettu useaan otteeseen. Uusi kappeli valmistui 1973 ja on Yrjö Mykkäsen suunnittelema. Hautausmaan uuden osan suunnitteli Lahden seurakuntien silloinen ylipuutarhuri Vilho Valento. Uudelle hautausmaalle kaavoitettiin omat lohkot uurnahaudoille, sukuhautoille ja lasten hautoille. Ojalanmäeltä metsän keskeltä löytyy myös Vapaa-ajattelijoiden pieni kuusiaidalla rajattu hautausmaa.

Kaupunkipuiston teemaosayleiskaavassa hautausmaan vanha osa on aluetta, jossa tulee ottaa huomioon kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että merkittävät rakennukset, rakenteet, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus säästyvät. Hautausmaalta itään on osoitettu viheryhteystarve, jolla tarkoitetaan myös hautausmaan ulkopuolella olevien vanhojen lehtikuusten säilyttämistä. Hautausmaa on Forssan ev. -lut. seurakunnan hoidossa.

Siirtolapuutarha

Siirtolapuutarhatoiminta on osa harjun aluetta ja liittyy Forssan teollisuusyhdyksunnan vaiheisiin. Forssan kauppalan maata oli pienessä mittakaavassa käytetty palstaviljelyyn taajamaväestön sivutoimisena harrastuksena 1920-30-luvuilla. Sota-aikana toiminta laajeni, ja kesällä 1941 oli mukana 150 viljelijää yli kolmen hehtaarin alueella. Sodan jälkeen palstaviljely muuttui kiinteämmäksi siirtolapuutarhatoiminnaksi; perustettiin Forssan kauppalan siirtolapuutarhayhdistys maatalousministeriön kiertokirjeen kehotuksen pohjalta. Vanhat siirtolapuutarha-alueet Talsoilassa ja Lamminrannassa ovat hävinneet, mutta uusi siirtolapuutarha kunnostettiin Vieremään Mäkilammin läheisyyteen.

Tiivistä kaupunkirakenteesta johtuen piha-alueiden pienuutta paikattiin siirtolapuutarhojen avulla, ja ne ovatkin erikoisuus Forssan kokoisissa kaupungeissa. Siirtolapuutarhan alue jakaantuu kahteen osaan, joista vanhempi perustettiin 1973 ja nuorempi 1977.

Siirtolapuutarha-alueen itäisellä puolella, joka on alueista vanhempi, vallitsee ruutukaava, jossa osa rakennuksista sijoittuu tontin perälle ja osa etualalle. Rakennuskanta on pääasiallisesti 1970-80-luvulta, mutta alueen kaakkoiskulmaan sijoittui entisiltä siirtolapuutarha-alueilta siirrettyjä asumuksia. Lähes jokaista tonttia reunustaa pensasaita kiertäen yhtenäisenä sen rajojen ympäri. Suurinta osaa pihapiireistä somistaa lomalaudoitettu, erillinen saunarakennus. Uudemman, läntisen puolen kaavallinen sommittelu on aksiaalista; poikkikatuja ei kulje alueen halki. Alueen rakennuskanta on pääasiassa 1980-luvulta. Pihojen sommittelu on yhtenäistä; L-malli muodostuu asuinrakennus-sauna parista. Sisäänkäynti terasseineen on rakennuksen päässä, yksikerroksisten rakennusten kattokulma on loiva, julkisivuverhouksena on lomalauta, pääjulkisivulla on yksi pystyjaollinen ikkuna ja päädyssä kaksi pientä.

Sairaala

Sairaalan ns. vanha osa, johon kuuluu kolme rakennusta ympäristöineen, sijaitsee rinteessä Korkeavahan metsäisellä mäellä. Forssan tehdasyhdyskunnassa sairaanhoito oli myös pitkälti tehdasyhtiön vastuulla. Ensimmäinen piirilääkäri saatiin tehdasyhdyskuntaan vuonna 1859. Yhtiöllä oli myös oma tehtaanlääkäri.

Autonomian ajan Suomessa rakennettiin paljon sairaaloita 1880-luvulta lähtien. Ne sijoitettiin usein puistomaiseen ympäristöön. Sairaaloissa tuli olla runsaasti valoa ja ilmaa ja niiden ympäristöä kaunistettiin istutuksilla. Tautien uskottiin tarttuvan ahtaudessa ja tunkkaisessa ilmassa, siksi ympäristö oli erityisen tärkeä. Korkeavahan mäen mäntyvaltainen kuivahko kangas on mahdollisesti ollut yhtenä syynä siihen, että ensimmäisen sairaalarakennus on sijoitettu juuri tälle paikalle.

Sairaalan alueen vanhin rakennus on Forssan - Tammelan kunnan sairaalana aiemmin toiminut rakennus. Kunnansairaala valmistui vuonna 1898 muun muassa tehtaan apulaisännöitsijän Rudolf Meyerin suurlahjoituksen avulla.

Rakennus muutoksineen kertoo sairaanhoidon kehittymisestä. Vielä 1920-luvulla leikkauksia tehtiin sairaalassa, jossa siihen aikaan oli kaksi 8-12 hengen potilashuonetta, lisäksi yksi yhden hengen "privaatti" (yksityishuone) ja poliklinikka, jota käytettiin myös leikkaushuoneena ja kansliana. Alun perin suorakaiteen muotoista puurakennusta on vuonna 1932 laajennettu. Rakennus oli 1950-luvulla sisätautiosastona ja 1970-luvulla se muutettiin terveystieteiden osastoksi.

Lounais-Hämeen sairaalaksi perustetun rakennuksen vanha osa sijoittuu uusien osien taakse, alueen korkeimmalle kohdalle. Korkeavahan metsäinen mäki nousee jyrkästi rakennuksen takaa, ja sairaala onkin osittain pengerrytetty rinteeseen. Sairaalan on suunnitellut Ragnar Wessman 1951, joka oli työskennellyt aikaisemmin muun muassa Väinö Vähäkallion toimistossa ja lääkintöhallituksen arkkitehtina. Vanha osa on viisikerroksinen, ja muodostaa L-mallisen kokonaisuuden matalamman kaksikerroksisen osan kanssa. Aukkojulkisivut on rapattu vaaleiksi, sokkelissa on liuskekiviverhous, ovien päällä on lipat ja rakennuksen kulmalla on pyöreälinjaiset parvekkeet.

Sairaalan alueella ovat myös Ragnar Wessmanin vuosina 1950 -1951 suunnittelemat lääkärien asuinrakennukset. Kaksikerroksiset asuinrakennukset ovat vaaleaksi rapattuja, sokkelit liuskekiveä. Liuskekivi jatkuu korotettuina, pyöreälinjaisina terasseina pihan puolelle. Kolme asuntoa on toisiinsa yhteydessä yksikerroksisilla työhuoneilla. Sisäänkäyntien yhteydessä ovat pergolat. Rakennukset on sovitettu hienovaraisesti rinnemaastoon. Piha-alueella on istutuksena muun muassa omenapuita.

Sairaalan alue on asemakaavassa julkisten rakennusten aluetta. Alueen vanhin rakennus ja lääkärien asuintalona ollut rakennus ovat kaavassa suojeltuja. Rakennukset ympäristöineen ovat edelleen sairaalan (nykyisin Forssan seudun terveydenhuollon kuntayhtymä) omistuksessa ja -käytössä ja rajautuvat puistoalueeseen.

Korkeavahan kerrostalokorttelit

Korkeavahan kerrostalokorttelit on rakennettu 1970-luvulla, jolloin maaltamuutto ja kaupungistumisen tahti olivat kiivaimmillaan. Kiivaassa rakentamistahdissa yleistyi aluerakentaminen. Rakennustoimisto Lindvall & Johanssonista tuli pitkäksi aikaa Forssan päärakentaja, kunnes 1960-luvun alussa Armas Puolimatka perusti Forssaan Rakennusvalmiste Oy:n ja alkoi kehittää voimakkaasti elementtirakentamista. Puolimatkaan henkilöityy merkittävä osa Suomen sodanjälkeisen ajan rakennustoiminnan historiaa, sekä sen hyviä puolia että varjopuolia. Puolimatkaa voidaan pitää teollisen rakentamisen yhtenä aloittajana Suomessa.

Forssasta tuli kaupunki 1964 ja arkkitehti Olli Kivinen laati kaupungille yleiskaavan 1967. Kaavassa Loimijoki jakaa kehäkatujen rajaaman keskusta-alueen kahteen osaan. Yleiskaavaselostuksen pääperiaatteissa todetaan, että ”Forssan kokoisessa kaupungissa ei ole tarkoituksenmukaista rakentaa itsenäisiä asunalähiöitä, koska erillisten yksiköitten koko pikemminkin vastaa suurehkoon lähioon kuuluvan solun kokoa ja etäisyydet keskukseen on mahdollista säilyttää suhteellisen lyhyinä.” Kaavaselostuksessa on myös kohta korttelileikkikentistä, joita tulisi olla yksi ”kutakin 1000-2000 asukkaan solua kohti” ja lisäksi pikkulapsille tuli olla rakennusryhmien yhteiset, piholle järjestetyt leikkipaikat.

Korkeavahan alueella on nähtävissä suunnittelu- ja rakentamisajankohdalleen tyypillisiä ihanteita ja -malleja: funktionalistista suunnitteluideologiaa kuten väljä korttelirakenne ja eräänlainen versio Kivisen kehittämästä ”keuhkokaaviosta”. Kaaviossa ulkosyöttöisen alueen keskelle jää puistoalue, jolla sijaitsevat yleiset rakennukset sekä leikki- ja pallokentät puiston päässä. Jalankulku- ja pyöräliikenne on erotettu ajoneuvoliikenteestä.

Kerrostalokorttelit on toteutettu vuosina 1970 ja 1972 laadittujen asemakaavojen mukaisina. Korttelit muodostavat ruutukaavamaisen tilan. Keskelle jää puisto, jossa on vuonna 1972 valmistunut keltatiilinen Vasikkahaan päiväkotileikkipaikkoineen, joka etsii uutta käyttöä. Kerrostaloalue rajautuu ympäröiviin puistoihin ja puistomaiseen sairaalan alueeseen. Pihat avautuvat aitaamattomina alueen keskellä olevaan puistoon. Paikoitustilaa on ajan hengen mukaisesti varattu runsaasti. Muutoksia ovat lähinnä myöhemmin rakennetut talousrakennukset. Vuoden 1970 kaavassa tontilla oli oltava tietty määrä yhtenäistä lasten leikkilaa asuntoa kohden. Leikkipaikat tai -kentät kuuluvat edelleen lähes jokaiseen pihaan.

Rakennustoimisto A. Puolimatkan suunnittelemissa ja rakennuttamissa kerrostaloaluetalouksilla on yhteensä viisi ja rakennustoimisto Lindvall & Johanssonin rakennuttamia kerrostaloja neljä. Lindvall & Johanssonin kerrostalot on suunnitellut arkkitehtitoimisto Wegelius & Kiili. Kaikissa talouksissa on kuusi kerrosta, hissit, väestönsuojat ja pohjakerros maantasossa. Puolimatkan rakennuttamissa talouksissa pääosassa ovat pesubetonielementit, joita on kerrostalojen lisäksi käytetty myös autotalleissa. Lindvall & Johanssonin rakennusten verhoilussa on käytetty puhtaaksi muurattua, lähinnä keltaista, tiiltä ja maalattua betonia.

Korkeavahan alueella ei ole varsinaista lähiön keskusta myymälöineen, kuten itsenäisissä asuinalueissa. Entinen Päiväkotirakennus on alueen keskellä, jonne voi tulla toimistoja tai palveluita. As Oy Korkeavahti 4:n pohjakerrokseen on alun perin suunniteltu konditoria-kahvilaa ja parturin toimitiloja. Sittemmin tila on muutettu laitoskeittiöksi ja 1980-luvun loppupuolella toimistotiloiksi.

Kaupunkipuiston teemaosayleiskaavassa korttelit on osoitettu kerrostalovaltaiseksi asuinalueeksi, jossa ympäristö säilytetään. Alue on säilynyt arkkitehtuuriltaan yhtenäisenä ja rakentamisajankohtansa hengen mukaisena. Vasikkahaan puisto sekä puistomaiset kadut tekevät alueesta vehreän. Vasikkahaan puistoa on perusparannettu pienin korjauksin vuosina 1997 ja 2006. Alueen väljyys on osa alkuperäisiä arvoja.

Kerrostalokorttelit ovat yksityisten omistuksessa, kadut sekä Vasikkahaan puisto ja entinen päiväkotitalo ovat kaupungin.

4 TEEMAOSAYLEISKAAVAN SUUNNITTELUN VAIHEET

Maisema-arkkitehtipiskelijä Sirja Hakala laati luonnoksen kaupunkipuiston rajauksesta ja sisällöstä kesällä 2005. Tämän selvityksen pohjalta hanketta on viety eteenpäin. Työtä on tarkennettu maisema-arkkitehtipiskelijöiden Sirja Hakala, Hanna Hannula ja Elina Tirkkosen toimesta esiselvityksellä. **Kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelma 2005**, joka sisälsi ajatuksen kansallisesta kaupunkipuistosta ja sen rajauksesta. Lisäksi he tekivät hankkeen internet-sivut, jotka ovat olleet kaupungin sivuilla siitä lähtien.

Forssan kaupunginhallitus on 27.3.2006 § 115 tehnyt päätöksen kaupunkipuistohankkeen hakemuksen valmisteleminen ympäristöministeriöön ja antanut tehtävän maankäytön suunnittelulle. Samassa yhteydessä käsiteltiin **Kansallinen kaupunkipuisto Forssaan, Forssan kaupunki raportti 15.11.2006** Kaavoitus on laitettu vireille vuoden 2009 kaavoituskatsauksen yhteydessä.

Maankäyttöpoliittisessa valtuustoseminaarissa 15.2.2010 esiteltiin laajemman Yhtiönkadun itäpuolella, Loimijoen molemmin puolin, tapahtuvia maankäytön muutoksia. Käsitellyn alueen keskelle jää alue, joka merkittävimmin muuttaa maankäyttöä kun verrataan teemaosayleiskaavaa oikeusvaikutuksettomaan yleiskaavaan.

Forssan kaupungin maisema. Viherverkosto ja teemaosayleiskaava, Elisa Tegel, Diplomityö Aalto Yliopiston teknillinen korkeakoulu. Työ toimi kaavan luonnosvaiheen pohjana.

Kaavaa on työstetty ehdotusvaiheessa diplomityön pohjalta ja sisältöä annettujen mielipiteiden mukaan muokaten. Ehdotusvaiheessa täydennyksenä työhön on tehty myös luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaiden alueiden ja kehitettävien kohteiden tarkastelu.

4.1 Teemaosayleiskaavan suunnittelun tarve

Teollisuuden poistuttua historiallisista ympäristöistä on keskustan alueella käynnissä merkittävä muutos, jonka takia myös kaupungin keskeisten alueiden uudelleen arviointi on ajankohtaista. Teemaosayleiskaava hahmottaa keskustan identiteetin kannalta tärkeän kokonaisuuden.

4.3 Osallistuminen ja yhteistyö

4.3.1 Osalliset

Kaupunkipuiston teemaosayleiskaava on alueeltaan laaja ja osallisissa on näin ollen paljon. Osallistumis- ja arviointisuunnitelmassa on esitetty alueen osalliset ja kaavoitus on suoritettu suunnitelman mukaisessa laajuudessa ja siinä esitetyllä tavalla. Osallistumis- ja arviointisuunnitelmaa on täydennetty kaavoituksen edetessä muutosten edellyttämällä tavoilla.

4.3.2 Vireilletulo

Kaava on tullut vireille vuoden 2010 kaavoituskatsauksen yhteydessä. Forssan kaupungin maisema- Viherverkosto ja teemaosayleiskaava 2010 Osallistumis- ja arviointisuunnitelmaa ja kaavan tavoitteita esiteltiin kaupunginhallituksessa kaavoituskatsauksen käsittelyn yhteydessä 1.2.2010.

4.3.3 Osallistuminen ja vuorovaikutusmenettelyt

Kansallisen kaupunkipuiston rajausta ja sisältöä esiteltiin kaupunkilaisille sekä rakennusperintöpäivien aikana 9.9.2005 että yleisötilaisuudessa 14.9.2005.

4.3.4 Viranomaisyhteistyö

Ympäristöministeriön ylitarkastaja Jukka-Pekka Flander on ollut tiiviisti mukana kaupunkipuistoalueen tarkentamisessa.

18.02.2010 pidettiin MRL 64 §:n mukainen aloitusvaiheen viranomaisneuvottelu Hämeen ELY-keskuksen, Hämeen liiton ja Museoviraston kanssa. Kokouksessa ELY-keskus mietitti laajemman yhtenäisen yleiskaavan tekemisen mahdollisuutta siten, että laadittaisiin keskustaajaman yleiskaava. Museoviraston mielestä hankkeelle on hyvät lähtökohdat. Kaavassa on tuotu hienosti esiin Forssan historiaa, myös RKY –alueiden mukana olo kokonaisuudessaan on hyvä asia. Arkeologisen kulttuuriperinnön kannalta on hyvä, ettei Mäkilammin alue ole maanottoaluetta vaan alueelle on osoitettu maisemavaurion korjaamistarve – merkintä. Vanhoille kylätonteille toivotaan vielä lisättäväksi muinaisjäännös kohdemerkintää. Hämeen liitto totesi, että teemaosayleiskaava on linjassa maakuntakaavan kanssa.

4.3.4 Luonnos

Luonnosvaiheesta annettiin kolme mielipidettä. Yksi koski Talsoilan ja Vieremän jakokunnan käytössä olevaa Sikomäen sorakuoppaa, jossa on vielä soraa jäljellä. Muissa jakokunnan sorakuopissa on soranotto loppunut. Sikomäen sorakuopan soranotto jatkuu, koska se on luonteeltaan kotitarveottoa. Muut sorakuopan alueet saavat kehittyä paisterinteiksi.

Toinen mielipide koski tarvetta laajempaan yleiskaavaan ja että kulttuurihistoriallisesti arvokkaat alueet tulisi sisällyttää tähän kaavaan. Lisäksi kritisoitiin kaupunkipuiston rajausta ja todettiin että osayleiskaavassa tulisi tarkastella kaupunkipuistorajauksen ulkopuolisia osia. Lisäksi esitetään että maisemalliseen rajaukseen ei tulisi ottaa alueita Kuustontiehen saakka, koska niille voidaan hyvin osoittaa täydennysrakentamista.

Kuten selostuksessa on todettu, tässä vaiheessa ei ole ollut mahdollisuutta koko keskustan kattavaan yleiskaavaan. Ympäristöministeriön kanssa on valmistelu kaupunkipuiston sisältöä ja sisältöön liittyviä alueita. Kuustontien varteen sijoittuvat Kuuston ja Lunttilan kylien vanhimmat 1500-luvulta säilyneet peltoalueet. Varsinkin nämä vanhimmat säilyneet peltoalueet tulisi säilyttää rakentamattomina.

Kolmas mielipide koski Viksbergin meijerin kiinteistöä. Meijerirakennuksen säilymistä pidettiin tarkoituksenmukaisena mutta muita meijeriin liittyviä rakennusten säilymistä ei pidetty. Kevyen liikenteen väylän rakentaminen rantaan hyväksytään joen rantaa myötäillen, mutta puiston rakentamista ei hyväksytä. Teemaosayleiskaavaan on otettu mukaan vain meijeri. Ranta-alue on rajattu koskemaan aivan rantaa ja siihen on osoitettu kevyen liikenteen väylä. Rantaa tai puistoa ei ole tarkoitus rakentaa.

Lisäksi käytiin neuvottelu peltojen omistajien kanssa 13.10.2010. Laajojen peltoalueiden osalta omistajat eivät halunneet olla mukana osayleiskaavassa. Näiltä osin pellot jätettiin pois kaavasta ehdotusvaiheessa.

4.3.5 Ehdotus

Teemaosayleiskaavaehdotuksesta tehtiin kaksi muistutusta.

Martti Sipilän muistutus

Martti Sipilä esitti, että kaupunkipuiston kaava-alueeseen lisättäisiin Järvenpään kylästä hänen omistamansa tontti- ja peltoalueet. Alueet rajautuvat teemaosayleiskaavan harjualueeseen ja ovat maisemaltaan kaunista maatalousaluetta.

Vastine

Kyseinen alue ei ole ollut mukana kaava-alueessa valmisteluvaiheessa, joten sen soveltumista kaupunkipuistoalueen osaksi ei ole tutkittu. Näin ollen kaavoituksen tässä vaiheessa aluetta ei voi liittää teemaosayleiskaavaan. Koska alue on kuitenkin osa Järvenpään vanhaa kyläaluetta ja mielestämme täyttää muuten kansallisen kaupunkipuiston kriteerit, alueen mukaan ottamista voidaan tutkia vielä kaupunkipuistohakemuksen yhteydessä. Jos Ympäristöministeriössä pidetään mahdollisena alueen mukaan ottamista, voidaan rajausta laajentaa käsittämään myös Sipilän alueen. Kansallisen kaupunkipuiston aluerajauksista voidaan laajentaa myöhemmässäkin vaiheessa.

Paavo Pelto-Huikon perikunnan muistutus

Paavo Pelto-Huikon perikunnan muistutus koskee merkintöjä AP/s, sm-5 ja sm-7. Alueella harjoitetaan maataloutta ja alueelle rakennetaan tulevaisuudessa myös tuotantorakennuksia. Lisäksi muistutuksessa kielletään suunnittelemaista tilan maille tieverkostoa tai kulkuväyliä.

Vastine

- Muistutus on otettu kaavassa huomioon maatalouden osalta; merkintä AP/s on muutettu merkinnäksi AM. Merkinnällä osoitetaan maatalojen talouskeskusten alue, jossa on mahdollista kehittää maatalouteen liittyvää toimintaa ja asumista.

- Sm merkinnät perustuvat suoraan Museoviraston muinaismuistorekisterin kohteisiin. Kohteet ovat lailla suojeltuja muinaismuistorekisterin kautta. Museovirasto ylläpitää rekisteriä, ja kohteet ovat olemassa ja suojeltuja, vaikka niillä ei olisi kaavaa tai niitä ei olisi esitetty kaavassa. Museovirasto varmistaa, että uusiin kaavoihin merkinnät esitetään sen rekistereiden mukaan. Kaavassa merkinnät ovat toteavia, kaava ei tuo merkinnöin alueille lisäsuojelua. Kartassa merkintä sm-7 on muinaismuistorekisterin kohde Forssa Lunttila 1000005732, Lunttilan kylän vanha tonttimaa. Museoviraston muinaismuistorekisterin kohde sm-7 on vielä rekisterissä ja se säilyy kaavassa toteavana merkintänä.

- Hakalan muinaismuistokohde, kaavassa merkintä sm-5, on poistunut Museoviraston muinaismuistorekisteristä kesän 2014 aikana, minkä takia merkintä voidaan poistaa myös kaavasta. Puhelinkeskustelussa 21.10.2014 Eeva Liisa Schulz kertoi, että kohde on tuhoutunut, minkä takia se on poistettu rekisteristä. SM-5 merkintä on poistettu kaavasta.

- Yleiskaavalla ei toteuteta liikenne- tai kulkuväyliä. Jos sellaisia suunnitellaan rakennettavaksi, asioista sovitaan erikseen maanomistajien kanssa. Yleiskaavassa esitetään yhteystarpeita ja toteutuksena voivat olla olemassa olevat tiet.

Lausuntoja saapui kaksi. Hämeen ELY-keskus katsoi, että kaava täyttää sille asetetut tavoitteet. VT:n 2 kohdalla esitettiin viheralueen rajauksen tarkistamista. Muuten ulkoilureittejä on ELY-keskuksen mukaan tutkittu hyvin kaavojen yhteydessä. Aluerajausta tarkistetaan esitetyllä tavalla. Tarkistus ei vaikuta kaavan sisältöön. Museovirastolla ei ollut huomautettavaa kaavaehdotuksesta.

Kaupunginjohtaja: Kaupunginhallitus ehdottaa, että valtuusto hyväksyy liitteenä olevan Kansallisen kaupunkipuiston teemaosayleiskaavaa koskevan ehdotuksen 20.10.2014.

Kaavan sm-merkinnät tarkistettiin Museoviraston muinaisjäännösrekisteriin kesällä 2014 tehtyjen muutosten mukaiseksi. Muinaismuistolailla suojeltujen kohdemerkintöjen numerointi on muutettu Hakalan kohteen poistuttua kohteesta 5 ylöspäin numeroa pienemmäksi.

4.4 Teemaosayleiskaavan tavoitteet

- 4.4.1 Lähtökohta-aineiston antamat tavoitteet
Kaupunkipuistoalueesta tehdyt selvitykset ovat toimineet kaavan lähtökohta-aineistoina. Ne antavat kattavan kuvauksen kaava-alueen arvoista ja osoittavat myös selkeät tavoitteet.

4.4.1.1 Kaupungin asettamat tavoitteet

Kaupungin tavoite teemayleiskaavan suhteen on esitetty Forssan kuntastrategiassa, jonka mukaan Forssa on vuonna 2017 mm. asumiskaupunki, jossa on viihtyisä ja turvallinen asuinympäristö, monipuoliset asumisen vaihtoehdot ja elinvoimainen kaupunkikeskusta. ”Päätöksenteossa otetaan huomioon asukasnäkökulman lisäksi paikkakunnan omaleimainen teollinen, sosiaalinen ja kulttuurinen perinne.”

4.4.1.2 Suunnittelutilanteesta johdetut tavoitteet

Forssan kaupungilla ei ole oikeusvaikutteista yleiskaavaa, eikä tässä vaiheessa ole ollut mahdollista sellaista työn suuruuden takia tehdä. Tämän takia teemaosayleiskaava ei käsittele yleiskaavallista kokonaisuutta kaikkine piirteineen. Esimerkiksi alueen liikenteellinen tarkastelu on jätetty kaavan ulkopuolelle. Teemaosayleiskaava on rajattu koskemaan Forssan kaupungin puisto-, virkistys tai suojelualueita, arvokkaita maisema-alueita sekä kansallisen kaupunkipuiston kannalta olennaisia historiallisia Forssan kyläalueita ja teollisuusyhdyskunnan osia.

Kaavan yhteydessä tulee myös tarkasteltua maakuntakaavan ja valtakunnallisten RKY-ympäristöjen vaikutus yleiskaavatasolla.

4.4.2 Prosessin aikana syntyneet tavoitteet ja niiden tarkentuminen

Teemaosayleiskaavassa tarkastellaan elementtejä jotka turvaavat maisema-alueiden luonteen ja erityisarvojen huomioon ottamisen.

Hoito- ja käyttösuunnitelmassa tarkennetaan osa-alueiden kehittämistavoitteita ja mahdollisuuksia. Lisäksi annetaan selkeitä ohjeita, jotka ohjaavat suunnittelua ja erilaisia alueille sijoittuvia hankkeita. Tämän takia ”Hoito- ja käyttösuunnitelma sekä ohjeet” on myös käsittelyssä kaavaprosessin yhteydessä.

4.5 Teemaosayleiskaavaratkaisun vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

Vanha rajaus

Kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelma 2005 tehtiin alustavan rajauksen mukaan. Forssan kaupungin maisema muodostuu kolmesta luonteeltaan erilaisesta maisema-alueesta, jotka kertovat maiseman kehityksestä esihistorialliselta ajalta nykyhetkeen saakka. Forssassa kohtaavat harjuluonto, avoimet peltomaisemat sekä teollisuustoiminnan ympärille kehittynyt yhdyskunta. Alue keskittyy tiiviimmin Loimijoen varteen.

Rajaus jossa kylät ja lähiö mukana

Kesän 2009 aikana rajausta täydennettiin ottamalla teemaan mukaan asutuksen historia kattavammin. Kuuston ja Linikkalan kyläalueet ja Korkeavahan elementtirakenteinen lähiö tulivat mukaan sisältöön. Alue laajenee myös kylien olemassa oleville peltoalueille Kaukjärven eteläpuolella. Kuuston kylä sijoittuu harjualueen rajapintaan.

Rajauksen muutoksen myötä myös asutukseen liittyvät erilaiset rakentamistavat ovat edustettuina kattavasti alueen rakennuksissa.

Lisäksi maastokäyntien pohjalta tarkennettiin aluerajauksia eri puolilta.

Tämän rajauksen mukaan Elisa Tegel teki diplomityönsä “ Forssan kaupungin maisema – Viherverkosto ja teemaosayleiskaava” Rajaus kattaa entistä paremmin Forssan kaupungin identiteetin kannalta keskeiset alueet. Huolehtimalla näiden alueiden arvojen säilymisestä myös kaupunkikuvan keskeiset arvot säilyvät jälkipolville. Sovittamalla uusi rakentaminen ja korjaaminen näille alueille siten, että kuvauksissa otetut ympäristön piirteet otetaan huomioon ja toimimalla hoito- ja käyttösuunnitelmien antamien ohjeiden antamalla periaatteilla voidaan kaupungin identiteettiä edelleen vahvistaa.

Luonnosvaiheen kaavan mukainen rajaus

Rajausta muutettiin kolmesta kohtaa. Rajauksesta poistettiin vanhan kaatopaikan alue. Lisäksi rajausta kaupunkipuiston aluetta pienennettiin maankäyttöpoliittisessa valtuustoseminaarissa 15.2.2010 esitetyn mukaisesti Yhtiönkadun itäpuolelle sijoittuvan Loimijoen pohjoisella rannalla ns. Aurinkorannan alueen rajapinnassa. Muutos tehtiin ajatellun asuinalueen kokonaistarkastelun pohjalta.

Kolmas alueen pienennös tehtiin Viksbergin kartanopuiston itäpuolella kaupungin sisääntulotien varressa.

Ehdotusvaiheen kaavan mukainen rajaus

Peltoalueita on poistettu ja meijerin kohdalla aluetta on pienennetty.

Kaavan vaikutukset

1) ihmisten elinoloihin ja elinympäristöön;

Teemaosayleiskaava koskee Forssan kaupungin identiteetiltään vahvoja alueiden osia. Kaava antaa työkalun ja mahdollisuuden näiden alueiden muodostaman kokonaisuuden kehittämiseen, hoitamiseen ja suunnitteluun. Kaava ja siihen liittyvä hoito- ja käyttösuunnitelma on samalla kaupungin työntekijöiden yhteinen sopimus siitä mihin suuntaan alueita hoidetaan.

Ihmisten elinympäristö tulee hoidettua kokonaisuutena. Asukkaat voivat varmistua siitä miten heidän alueitaan kehitetään. Olemassa olevat arvot säilyvät sekä luontoympäristössä että teollisen yhdyskunnan ja kylien alueella. Kaava toteutuessaan ylläpitää laadukasta elinympäristöä ja varmistaa monipuoliset elinolot, sekä asukkaiden virkistysmahdollisuudet. Alueita voidaan kehittää kokonaisuuksina.

2) maa- ja kallioperään, veteen, ilmaan ja ilmastoon;

Teemaosayleiskaava antaa mahdollisuuden ymmärtää geologista ja hydrologista kokonaisuutta. Kaava toteutuessaan edesauttaa arvokkaan pohjavesialueen ylläpitoa. Kaava luo pohjan olosuhteiltaan erilaisten alueiden mikroilmaston säilymiselle samalla se antaa mahdollisuuden veden kierron kokonaisuuden ylläpidolle.

3) kasvi- ja eläinlajeihin, luonnon monimuotoisuuteen ja luonnonvaroihin;

Teemaosayleiskaavassa on ensimmäistä kertaa eroteltu luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeät elinympäristöt. Kun näihin ympäristöihin kiinnitetään huomiota, kaava antaa mahdollisuuden olosuhteiltaan erilaisten elinympäristöjen tarvitsemiin, niiden luonto- ja kasvupaikkatyyppeihin mukaisiin

suunnitelmiin ja hoitoon. Kun alueille osoitetaan niille luonteenomainen hoito, lopputuloksena on mahdollisuus siihen, että luonnon monimuotoisuus kasvaa. Luonnontilaisia ja luonnontilaisen kaltaisia metsiä hoidetaan jatkuvan kasvatuksen periaattein siten, että niiden merkitys monimuotoisuuden kannalta kasvaa tulevaisuudessakin. Pohjaveden muodostama kokonaisuus voi toimia siten, että pohjavesi tyydyttää tulevaisuudessakin vedenoton tarpeet.

4) alue- ja yhdyskuntarakenteeseen, yhdyskunta- ja energiatalouteen sekä liikenteeseen; Teemaosayleiskaava antaa mahdollisuuden alue- ja yhdyskuntarakenteen kehittämiseksi ja ylläpidolle. Kokonaisuuden kannalta on ekologisesti ja energiataloudellisesti järkevää, että käyttökelpoinen ja hyvä rakenne säilyy.

5) kaupunkikuvaan, maisemaan, kulttuuriperintöön ja rakennettuun ympäristöön. Teemaosayleiskaava antaa mahdollisuuden kaupunkikuvan, maiseman, kulttuuriperinnön ja rakennetun ympäristön arvojen säilymiselle. Kaava antaa eväät myös arvokkaiden alueiden kehittämiseksi ja hoidolle.

5 TEEMAOSAYLEISKAAVAN KUVAUS

5.1 Kaavan rakenne

Kaavassa on esitetty eri merkinnöin harjualueet, avoimet peltoalueet puistomaiset alueet, asumiseen liittyvät kulttuurihistoriallisesti arvokkaat ympäristöt ja keskusta-alueen kulttuurihistoriallisesti arvokkaat ympäristöt. Lisäksi on esitetty pienin toimenpitein kehitettävät alueet, kaupunkikuvallisesti arvokkaat kyläalueet ja muinaismuistokohteet sekä erikseen numeroidut kohteet. Kaavassa osoitetaan alueet, joilla on ympäristö- tai maisemavaurion korjaamistarve.

5.3 Aluevaraukset

5.3.1 Korttelialueet ja niiden kaavamääräykset

VP RAKENNETTU PUISTO

Merkinnällä osoitetaan kaupunkikuvallisesti keskeiset puistoalueet. Alueen suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kaupunkikuvallinen ja kaupunkirakenteellinen merkitys sekä alueen luonteva liittyminen osaksi rakennettua historiallista puistoa.

VP/s RAKENNETTU HISTORIAALLINEN PUISTO

Merkinnällä osoitetaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat ja kaupunkirakenteellisesti keskeiset puistoalueet.

Alueen suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallinen luonne, kaupunkikuvallinen ja kaupunkirakenteellinen merkitys. Istutuksissa tulee ottaa huomioon puistojen akselit, näkymät ja tilat. Puiston yksityiskohtien suunnittelussa noudatetaan historiallisessa puistossa olleiden yksityiskohtien detajji- ja materiaalimaailmaa.

VP-1 RAKENNETTU PUISTO

Merkinnällä osoitetaan kaupunkirakenteellisesti keskeiset puistoalueet, jotka tulee liittää historiallisten puistojen vaikutuspiiriä laajentavaksi uudeksi kerrostumaksi.

Suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kaupunkikuvallinen ja kaupunkirakenteellinen merkitys sekä alueen luonteva liittyminen osaksi historiallista puistoa.

VPJ RAKENNETTU RANTAPUISTO

Merkinnällä osoitetaan kaupunkirakenteellisesti keskeiset puistoalueet rannan tuntumassa.

Suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kaupunkikuvallinen ja kaupunkirakenteellinen merkitys, rantojen saavutettavuus ja virkistyskäytön turvaaminen.

VL-1 LÄHIVIRKISTYSALUE, HARJUALUE

Merkinnällä osoitetaan rakennettujen alueiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevat alueet, jotka on tarkoitettu päivittäiseen ulkoiluun, virkistykseen ja luonnon kokemiseen.

Alueen suunnittelussa ja hoidossa tulee turvata virkistyskäyttömahdollisuudet sekä maisemalliset arvot. Uudishakkuut tulee tehdä siten, että alueen maiseman reunavyöhykkeen ääriviivat säilyvät ehjinä keskeisten näkymien suunnalta tarkasteltuna. Alueella tulee kiinnittää huomiota ulkoilun ohjaamiseen ja luonnon kulutuskestävyyteen sekä pyrkiä sujuvien ja turvallisten virkistysreittien muodostumiseen.

VL-2 LÄHIVIRKISTYSALUE, JOKIRANNAN ALUE

Merkinnällä osoitetaan rakennettujen alueiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevat alueet, jotka on tarkoitettu päivittäiseen ulkoiluun, virkistykseen ja luonnon kokemiseen.

Alueen suunnittelussa ja hoidossa tulee turvata virkistyskäyttömahdollisuudet sekä edistää luonnon monimuotoisuutta.

Alueella tulee kiinnittää huomiota ulkoilun ohjaamiseen ja luonnon kulutuskestävyyteen sekä pyrkiä sujuvien ja turvallisten virkistysreittien muodostumiseen

VL-3 LÄHIVIRKISTYSALUE, AVOIN MAISEMA - ALUE

Merkinnällä osoitetaan rakennettujen alueiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevat alueet, jotka on tarkoitettu päivittäiseen ulkoiluun, virkistykseen ja luonnon kokemiseen.

Alueen suunnittelussa ja hoidossa tulee turvata virkistyskäyttömahdollisuudet sekä maisemalliset arvot. Alueen maisemaa hoidetaan luonteeltaan avoimena ja huolehditaan tärkeiden näkymien säilymisestä. Alueella tulee kiinnittää huomiota ulkoilun ohjaamiseen ja luonnon kulutuskestävyyteen sekä pyrkiä sujuvien ja turvallisten virkistysreittien muodostumiseen.

MP PUUTARHA- JA KASVIHUONEALUE

Merkinnällä osoitetaan ammattimaiseen puutarha- ja kasvihuoneviljelyyn tarkoitettut alueet. Alueen rakennuksien suojelusta määrätään tarkemmin asemakaavassa.

VU URHEILU- JA VIRKISTYSPALVELUJEN ALUE

Merkinnällä osoitetaan laajat virkistyskeskusten ja liikunta- ja urheilukenttien alueet, joilla merkittävä osa toiminnasta tapahtuu ulkona.

Alueen suunnittelussa tulee kiinnittää huomiota ympäristön hyvään laatuun.

V YHDISTÄVÄ VIHERALUE

Merkinnällä osoitetaan viheralueet, joiden avulla yhdistetään tärkeitä viheralueita toisiinsa.

MA MAISEMALLISESTI ARVOKAS PELTOALUE

Merkinnällä osoitetaan alueet, joiden säilyminen avoimena on maisemakuvan kannalta tärkeää. Pelloilla on latoja, yksittäispuita ja saarekkeita jotka ovat luonnon ja maiseman kannalta tärkeitä ja jotka tulisi säilyttää. Alueen suunnittelussa tulee huomioida maisemalliset arvot ja ulkoilun ohjaaminen. Pellot tulee säilyttää rakentamattomina.

SL LUONNONSUOJELUALUE

Merkinnällä osoitetaan luonnonsuojelulain nojalla suojeltu alue.

Alueella ei saa ryhtyä toimenpiteisiin, jotka saattavat vaarantaa alueen luonnonsuojeluarvoja. Alueella noudatetaan Forssan Loimalammin ja Salmistonmäen hoito- ja käyttösuunnitelmaa (2006).

SM MUINAISMUISTOKOHDE

Merkinnällä osoitetaan muinaismuistolainsäädännön nojalla suojellut kohteet.

Muinaismuistolain mukaan kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen on kajoaminen kielletty. Aluetta koskevista toimenpiteistä ja suunnitelmista on kuultava Museovirastoa. Kohteet 1- 5 ovat esihistoriallisia muinaisjäännöksiä, 6-8 ovat historiallisia kylätontin alueita.

Sm-1 Lamminmäki 1

Sm-2 Lamminmäki 2

Sm-3 Lamminmäki 3

Sm-4 Lamminmäki 4

Sm-5 Salmistonmäki

Sm-6 Lunttilan kylätontti

Sm-7 Kuuston kylätontti

Sm-8 Linikkalan kylätontti

SK MUU KULTTUURIPERINTÖKOHDE

Merkinnällä osoitetaan muu kulttuuriperintökohde, jota ei koske muinaismuistolaki. Historiallinen kylätontti, jolla on saattanut säilyä muinaisjäänteitä.

Sk-1 Haudankorvan kylätontti

Sk-2 Talsoilan kylätontti

s SUOJELUKOHDE

Suojelukohde. Luonnonsuojelulain 29 §:n perusteella suojeltu, luontaisesti syntynyt, merkittävilta osin jaloista lehtipuista koostuva metsikkö (Saksanrimmen vaahtera-alue).

VIHERYHTEYSTARVE

Merkinnällä osoitetaan virkistysalue- tai ekologiseen verkostoon liittyviä yhteystarpeita.

Viheryhteys toimii virkistysyhteytenä. Alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa on osoitettava ulkoilureitti ja tarvittaessa kevyen liikenteen yli- tai alikulku.

RP SIIRTOLAPUUTARHA-ALUE

Merkinnällä osoitetaan siirtolapuutarhojen alue. Alue ei ole tarkoitettu pysyvään asumiseen.

UIMARANTA

Merkinnällä osoitetaan nykyiset uimarannat.

Alueen suunnittelussa tulee kiinnittää huomiota rakennusten ja rakenteiden sopeutumiseen ympäröivään maisemaan.

EH HAUTAUSMAA-ALUE

Merkinnällä osoitetaan hautausmaan ja siihen liittyviä rakennuksia varten varattavat alueet.

EH/s HAUTAUSMAA-ALUE, JOLLA KULTTUURIHISTORIALLISTIA ARVOJA

Merkinnällä osoitetaan kulttuurihistoriallisesti arvokas hautausmaa-alue ja siihen liittyvien rakennuksien alue.

Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustavaltaan ja sijainniltaan liittyy olemassa olevaan rakennuskantaan ja puistomaiseen ympäristöön. Olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, kuten pääkäytävää reunustavat betonipaadet ja niiden yläosassa olevat terracottaruukut, takorautainen portti, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus on säilytettävä.

Hautausmaan kunnossapidon kannalta välttämättömät roska-astiat tulee sijoittaa huomaamattomaan paikkaan tai niille tulee rakentaa katos.

MAISEMALLISESTI ARVOKAS ALUE

Merkinnällä osoitetaan kulttuurimaiseman rakennetun kulttuuriympäristön tai kulttuurihistorian kannalta tärkeät alueet. "Loimijoki on koko lounaishämäläisen maiseman ydin ja yksi maakunnan laajimmista yhtenäisistä kulttuurimaisema-alueista. Sitä ja sen sivujokia reunustavat laajat, loivasti kumpuilevat ja hedelmälliset savikot on viimeistä piirtoa myöten raivattu peltomaaksi. Loimijoen vesivoima on synnyttänyt osan maamme vanhinta teollisuushistoriaa." (Kanta-Hämeen maakuntakaavaselostus 2006)

YMPÄRISTÖ- TAI MAISEMAVAURION KORJAAMISTARVE

Merkinnällä osoitetaan käytöstä poistuneiden maa-ainesten oton ja laskettelurinteen puutteellisen jälkihoidon alueet.

Alueen käyttöä suunniteltaessa ja toteutettaessa on otettava huomioon alueen ja sen ympäristön maisemalliset ominaispiirteet ja huolehdittava alueen maisemavaurioiden korjaamisesta muokkaamalla käytöstä poistuneiden maa-ainesten ottoalueiden ja entisen laskettelurinteen pinnanmuodostusta ja kasvillisuutta luonnonmukaisen kaltaiseksi. Alueelle tulee laatia erillinen maisemanhoitosuunnitelma

KAUPUNKI- TAI KYLÄKUVALLISESTI ARVOKAS ALUE

Merkinnällä on osoitettu Linikkalan, Kuuston ja Lunttilan arvokkaat kylät, joissa on useita kulttuurimaisemaan liittyviä, historiallisesti tai taajamakuvan kannalta

arvokkaita rakennuksia pihapiireineen. Alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa ja toteuttamisessa toimenpiteet on sovittava siten, ettei arvokkaan maisemakokonaisuuden arvoja heikennetä (Arvot katso kaavaselostus)

MAISEMALLISESTI ARVOKAS ALUE

Merkinnällä on osoitettu arvokkaiden kulttuurimaisemien alueet. Alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa ja toteuttamisessa toimenpiteet on sovittava siten, ettei arvokkaan maisemakokonaisuuden arvoja heikennetä (Arvot katso kaavaselostus)

AP PIENTALOVALTAINEN ASUNTOALUE

Merkinnällä on osoitetaan pientalovaltaiset asuntoalueet, joiden asuinkerrosalasta pääosa sijoittuu pientaloihin.

AP/s PIENTALOVALTAINEN ASUNTOALUE, JOLLA YMPÄRISTÖ SÄILYTETÄÄN

Merkinnällä osoitetaan asumisen käyttöön varattavat alueet, joiden asuinkerrosalasta pääosa sijoittuu pientaloihin.

Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen liittyy rakennustavaltaan ja sijainniltaan olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön ja että olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, maanpinnan korot, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus säilyvät.

AP-1/s PIENTALOVALTAINEN ASUNTOALUE, JOLLA YMPÄRISTÖ SÄILYTETÄÄN

Merkinnällä on osoitettu asumisen käyttöön varattavat alueet, joiden asuinkerrosalasta pääosa sijoittuu pientaloihin.

Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustavaltaan ja sijainniltaan liittyy olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön ja että olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus säilyvät.

Alueella noudatetaan Forssan Kalliomäen kehittämissuunnitelmaa (2006).

AM MAATILOJEN TALOUSKESKUSTEN ALUE

Merkinnällä osoitetaan maatilojen talouskeskusten alue, jossa on mahdollista kehittää maatalouteen liittyvää toimintaa ja asumista..

AK KERROSTALOVALTAINEN ASUNTOALUE

Merkinnällä osoitetaan asumisen käyttöön varatut alueet, joiden asuinkerrosalasta pääosa sijoittuu kerrostaloihin.

AK/s KERROSTALOVALTAINEN ASUNTOALUE, JOLLA YMPÄRISTÖ SÄILYTETÄÄN

Merkinnällä osoitetaan asumisen käyttöön varatut alueet, joiden asuinkerrosalasta pääosa sijoittuu kerrostaloihin. Alueen kannalta merkittävä on suurkorttelin keskellä oleva piha-alue ja sen kasvillisuus.

C/s KESKUSTA-ALUE, JOLLA YMPÄRISTÖ SÄILYTETÄÄN

Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustavaltaan ja sijainniltaan liittyy olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön ja että olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, tiestö sekä puusto ja kasvillisuus säilyvät.

PY JULKISTEN PALVELUJEN JA HALLINNON ALUE

Merkinnällä osoitetaan julkisten palvelujen alueet.

PY/s JULKISTEN PALVELUJEN JA HALLINNON ALUE, JOLLA ON KULTTUURIHISTORIALLISTA ARVOJA

Merkinnällä osoitetaan julkisten palvelujen alueet, joilla on kulttuurihistoriallisia arvoja.

Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustavaltaan ja sijainniltaan liittyy olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön ja että olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, maan pinnan korot, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus säilyvät.

TÄRKEÄ (I) TAI VEDENHANKINTAAN SOVELTUVA POHJAVESIALUE

Merkinnällä osoitetaan Hämeen ympäristökeskuksen kartoitukseen perustuvat luokkien I (vedenhankintaa varten tärkeä pohjavesialue) ja II (vedenhankintaan soveltuva pohjavesialue) mukaiset alueet.

Pohjavesialueilla tulee noudattaa Forssan seudun pohjavesialueiden suojelusuunnitelmaa 2006 sekä Ympäristöhallinnon ohjeita.

PIENIN TOIMENPITEIN KEHITETTÄVÄT ALUEET

Merkinnällä on osoitettu alueet, joiden perusluonnetta ei ole tarkoitus muuttaa, mutta joilla on tarpeen tehdä erilaisia muutos- ja parannustoimenpiteitä. Toimenpiteiden suunnittelussa ja toteutuksessa tulee huolehtia, että alueen arvokkaita erityispiirteitä ei heikennetä.

KOKOOJAKATU TAI – TIE

Merkinnällä on esitetty ne olemassa olevat kadut ja tielinjaukset, joita on ollut kartan luettavuuden kannalta tarpeellista osoittaa teemayleiskaavassa. Tien/kadun suunnittelussa ja rakentamisessa tulee kiinnittää huomiota ympäristön hyvään laatuun. Maaston luonnolliset korkeustasot tulee huomioida.

OHJEELLINEN TIELINJAUS

Merkinnällä on osoitettu uusi tie/katuyhteys ohjeellisena.

Tien/kadun suunnittelussa ja rakentamisessa tulee ottaa huomioon maisemallisesti arvokas peltoalue. Maaston luonnolliset korkeustasot tulee huomioida. Katualueen istutukset, rakenteet, varusteet, ja valaistus on sovittava maisemaan.

KEVYEN LIIKENTEEN REITTI

Pitkät yhtenäiset kevyen liikenteen yhteydet, jotka toteutuvat asemakaavojen yhteydessä.

ULKOILUREITTI

Ulkoilureitti, joka voidaan toteuttaa kun maanomistajat ovat hyväksyneet reitit, suunnitelmat ja toteutusperiaatteet.

NUMEROIDUT KOHTEET, NYKYINEN JA UUSI

Numeroidut kohteet viittaavat teemaosayleiskaavakarttaan. Kehitettävät kohteet perustuvat pääosin Kansallisen kaupunkipuiston esiselvitykseen ja sen reittisuunnitelmaluonnokseen. Kohteita on lisätty ehdotusvaiheessa. Osalla kohteista on luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeitä arvoja. Nämä luontokohteet tulisi inventoida tarkemmin. Kohteiden kautta kulkeva reitti kohteineen ja erityispiirteineen esitellään internetissä.

1. Kehitettävä näköalapaikka, Lamminmäki

Lamminmäellä toimineen laskettelukeskuksen jäljet ovat yhä nähtävissä maisemassa. Rinteiden puusto on osittain jo uudistunut, mutta tarkempi suunnittelu ja puuston palauttaminen on yhä tarpeen. Rinteessä olevat kivikautiset asuinpaikat tulee ottaa huomioon kaikissa alueella tehtävissä toimenpiteissä. (kts. kaavamääräys muinaismuistokohde).

Lamminmäen huippua kehitetään virkistyskohteena. Mäen huipulta avautuvat näkymät tulee säilyttää niiltä osin, kuin se on metsänhoidollisesti mahdollista. Huipulle voisi rakentaa näköalatasanteen.

2. Hautausmaa ja kappeli

Hautausmaa jakaantuu vanhaan ja uuteen puoleen. Aluetta reunustaa kivistä ladottu aita sekä takorautaportit. Kappelille johtavaa pääkäytävää reunustavat

kivipylväät, joissa on käytetty myös valurautaa koristeissa. Vanhassa, vuonna 1909 rakennetussa osassa on suuria jalopuita. Uusi osa jatkaa vanhaa, mutta on kasvillisuudeltaan vielä nuorta. Vanha siunauskappeli on vuodelta 1910, uuden on suunnitellut kaupunginarkkitehti Yrjö Mykkänen vuonna 1973.

Vanhan hautausmaan rakenteet, rakennukset ja kasvillisuus tulee säilyttää. Rakenteita ovat muun muassa takorauta-aita, kiviaita ja betonipaadet.

3. Virkistyskohde, venesatama

Loimijoen rannalla on veneiden laituripaikkoja kehräämön alueella. Uusi venesatama / laituripaikka on sijoitettu kutomoa vastapäätä. Toinen uusi laituripaikka-alue on sijoitettu Uuden kylän vastarannalle.

4. Yhteys Loimijoen rannalle

Olemassa oleva peltotie voidaan kehittää osaksi ulkoilureitistöä. Lisäksi järjestetään yhteys Loimijoen rantaan, jonne voidaan järjestää pysähdyspaikka.

5. Viksbergin kartanopuisto

Viksbergin kartanon alueesta tehdään infotaulu.

Alueelle on laadittu asemakaavan laatimisen yhteydessä inventointi, jossa on tutkittu mm. alueen kasvillisuus ja rakenteet. Puiston historialliset ja puutarhataiteelliset arvot tulee palauttaa niiltä osin kuin se tarkemman suunnittelun pohjalta katsotaan mahdolliseksi. Puiston rakennetta korostetaan hoidolla. Pidetään huoli siitä, että alueen monipuolinen kasvillisuus säilyy. Alueelle johtava puistolehmuskujanne säilytetään ja tarpeen mukaan tehdään täydennysistutuksia. Hävinneiden rakennusten paikkojen hahmottamista helpotetaan. Näkymät ympärillä levittäytyville peltomaisemille ja metsäsaarekkeille säilytetään. Hävinneet metsäsaarekkeet korvataan uusilla näkymän päätepisteillä.

Puiston ympäristö tulee ajan myötä muuttumaan teollisuudesta asumispainotteisemmaksi. Tämä kehitys tukee kartanopuiston kunnostamista vastaamaan paremmin myös virkistyskäytön tarpeita.

Viksbergin puisto on tärkeä seudullisen virkistysreitistön kehittämisen kannalta. Puisto muodostaa viheryhteyden keskustan ulkopuolisten, laajempien virkistysalueiden sekä Loimijoen rannan viheralueen välille. Kunnostettuna Viksbergin puisto olisi myös toiminnallinen kohde viheralueverkostossa. Alue on jo lintujen tarkkailun kannalta merkittävä kohde.

6. Loimalammin linnustokohde

Loimalampi on rehevä, lähes umpeenkasvanut ja yksi Lounais-Hämeen hyvistä lintujärvistä. Pieni avovesiosuus ja ympärillä oleva kosteikko laajoine rantaniittyineen luo monimuotoisen elinympäristön erityisesti linnuille. Loimalampi sijaitsee kävelymatkan päässä Forssan keskustasta ja on siten helposti saavutettavissa oleva luontokohde.

Alueella noudatetaan julkaisun "Forssan Loimalammin ja Salmistonmäen hoito- ja käyttösuunnitelma (2006)" ohjeita. Hoito- ja käyttösuunnitelman tavoitteet ja toimenpiteet perustuvat lintuarvon kasvattamiseen sekä arvokkaiden luontotyyppien säilyttämiseen.

Ehdotettuja toimenpiteitä ovat muun muassa avovesialueen turvaaminen umpeenkasvulta, jotta linnustollinen arvo säilyisi. Lammen ympärille ehdotetaan

joihinkin kohtiin rakennettavaksi pitkospuita sekä luontomatkailua palveleva tarkkailu- ja piilokoju.

7. Salmistonmäen lintutorni ja perinnehaka

Salmistonmäen alue on arvioitu valtakunnallisesti merkittäväksi haka-, keto- ja metsälaidunalueeksi. Vuonna 2004 tehdyn kasvillisuus selvityksen mukaan alueelta löytyi vaarantuneeksi luokiteltava keltamatara ja silmällä pidettäväksi luokitellut ketoneilikka ja tuoksumatara. Arvokkaana pidettävän, pitkälti laidunnuksen tuloksena muotoutuneen hakamaan säilyminen edellyttää jatkuvia alueen hoitotoimia.

Salmistonmäen lintutorni ja perinnehaka sijaitsevat kävelymatkan päässä Forssan keskustasta ja ovat siten helposti saavutettavissa olevia luontokohteita.

Alueella noudatetaan Forssan Loimalammin ja Salmistonmäen hoito- ja käyttösuunnitelmaa (2006). Hoito- ja käyttösuunnitelman tavoitteet ja toimenpiteet perustuvat alueen metsittymisen ja umpeenkasvun estämiseen, arvokkaimpien keto- ja niittyalueiden avoimeksi palauttamiseen sekä hakamaatyypin maiseman luomiseen sekä luonnon monimuotoisuuden lisäämiseen jättämällä alueelle eri tavoin hoidettavia alueita.

8. Kaukjärven rantapeltoihin rajautuva mäki jyrkänteineen

Kaukjärven rantapeltoja reunustaa varttunutta puustoa kasvava kallio- ja moreenimäki, joka on aikoinaan kuulunut Kuuston kylään. Mäen jyrkät kallioseinämät ovat tärkeitä sekä maisemallisesti että luonnon monimuotoisuuden kannalta luoden kosteaa pienilmastoa.

Alueen luonnonarvoista tulisi tehdä tarkempia selvityksiä ja inventointeja.

9. Saarelantien ja Kaukjärven välinen metsäinen harjuriinne

Saarelantie muodostaa selkeän rajan tiivisti rakennetun kaupungin ja kaupunkiin liittyvän maaseudun välille. Tieltä aukeaa hienoja näkymiä ympäröivään viljelysmaisemaan ja Kaukjärvelle. Näkymiä järvelle voidaan avata harkituissa kohdin poistamalla puustoa, kuitenkin niin etteivät alueen mahdolliset luontoarvot heikenny.

10. Vesitorninmäki

Entisellä vesitornilla voisi olla käyttöä kahvilana ja näköalapaikkana.

Mäen puustoa tulee hoitaa pääasiassa ”hallitun hoitamattomuuden” periaatteella. Näkymiä avataan vain harkituissa kohdin ja pensaskerrosta raivataan vain polkujen ja reittien välittömästä läheisyydestä. Tavoitteena on, että mäellä säilyy varttuneen metsän muodostama sulkeutuneen maiseman tuntu pensaskerrosineen joitakin maisemaan avattavia näkymiä lukuun ottamatta.

11. Lähteen lähiympäristö Linikkalanlammin virkistysalueella

Linikkalanlammin yläpuolisella harjulla oleva lähde ja siitä alkunsa saava puro. Lähteen ja puron ympäristö on voimakkaasti rakennettu. Tämä ei sovi alueen yleispiirteisiin hoito- ja käyttötavoitteisiin, joiden tavoitteena on luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistäminen.

Lähteen ja puron lähiympäristö tulisi suunnitella ja rakentaa uudelleen niin, että puro palautetaan luonnontilaisen kaltaiseksi. Puroon tulee jättää kohtia, joissa veden virtaus on hitaampaa, jotta voidaan edistää monimuotoisen kasvillisuuden kehittymistä.

12. Nyholmin Lampi, Vieremän harjumetsän alueella

Lampi on luonnon- ja maiseman monimuotoisuuden kannalta tärkeä kohde. Alueella tulisi tehdä tarkempi luontoinventointi. Aluetta kehitetään painottaen luonnon monimuotoisuutta.

13. Saksanpuisto

Vähä-Saksan rimpä on harjusoppa. Alueen tavoitteet ja toimenpiteet perustuvat lintuarvon kasvattamiseen sekä arvokkaiden luontotyyppien säilyttämiseen. Ehdotettuja toimenpiteitä ovat muun muassa avovesialueen turvaaminen umpeenkasvulta sekä jalopuualueen vahvistaminen.

14. Tulvamutka

Loimijoen mutkaan muodostuva tulva-alue, jonka piirteitä ja kasvillisuutta pyritään ylläpitämään. Linnuston kannalta tärkeä kasvillisuus tulee huomioida alueen hoidossa. Kosteikkoalueen ja siihen liittyvän alueen hoito poikkeaa metsäpuiston hoitoperiaatteista. Metsäpuiston hoitoperiaatteet poikkeavat rakennettujen puistojen hoitoperiaatteista. Luonnon monimuotoisuuden lisäämiseen pyritään tarkentamalla suunnitelmissa eri tavoin hoidettavat alueet. Hoitokuviot voivat olla hyvinkin pieniä, jotta monimuotoisuuden tavoitteet saavutetaan.

15. Historiallisen puiston jatkumo

Historiallisen puiston jatkumossa otetaan vaikutteita Yhtiönpuistosta. Puistoon voidaan suunnitella eriluonteisia osia Anders Fredrik Rydbergin hengessä. Rakenteina alueelle voidaan tuoda muun muassa venelaitureita tai huvimajoja. Valaistus ja penkit ym. elementit ovat yhtenäisiä historiallisen puiston alueella. Maisemapuistoon muodostetaan tilat runsaiden istutusten kehystämistä, kulkuyhteydet ovat kaartuvia ja puistoakselit suorina puukujanteita.

16. Kuuston luhta

Kuuston luhta-alueelle ominainen kosteikko ja juokseva vesi sekä juoksevan veden polveilu ja viivytykset ovat alueen kehittämisen periaatteita. Suunnittelussa otetaan huomioon luonnon monimuotoisuus.

17. Vieremän luhta

Vieremän luhtaan reheväkasvuisten tulvaniittyjen monimuotoinen kasvillisuus huomioidaan alueen suunnittelussa. Kulku ohjataan selkeästi ulkoilureittiä pitkin. Tarpeen mukaan kulkuyhteys kulkee pitkospuilla.

18. Mäkilammen notkelma

Mäkilammen notkelma laskeutuu harjulta lammille. Notkelman monimuotoinen kasvillisuus huomioidaan alueen hoidossa.

19. Kalliomäen perinnekasvit

Ronttismäen tehtaalamuseon pihaan kerätään Kalliomäkeläisiä perinnekasveja.

5.4 Kaavan vaikutukset

5.4.1 Vaikutukset rakennettuun ympäristöön

Kaava ohjaa muuta kaavoitusta ja rakentamista. Kaupungin identiteetin kannalta keskeisten alueiden tarkastelu turvaa kaupunkikeskustan ja siihen liittyvien alueiden vahvuuksien ja houkuttelevuuden kohentamisen sekä antaa mahdollisuuden ulkoilureitistön tarkentamiseen.

Kaavassa näkyy yleiskaavatasolla se, miten maakuntakaavassa esitetyt kulttuurihistoriallisesti merkittävät alueet ja valtakunnalliset rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY-ympäristöt) ohjaavat kuntatason kaavoitusta.

5.5 Ympäristön häiriötekijät

Teemaosayleiskaavaan on otettu mukaan puutteellisen jälkihoidon alueita. Näiden osalta osoitetaan myös tavoitteita häiriötekijöiden poistamiseen. Alueita pyritään kehittämään paisterinteinä.

Selostuksessa ja kaavassa on käytetty pohjana seuraavia kaupungin alueelta tehtyjä töitä:

Tegel Elisa, Forssan kaupungin maisema- viherverkosto ja teemaosayleiskaava.2010 Aalto yliopiston teknillinen korkeakoulu, diplomityö.

Hakala, Sirja, Hanna Hannula ja Elina Tirkkonen (2005). **Forssa - Kansallinen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelma - luonnos**. Teknillinen korkeakoulu, Arkkitehtiosasto, Maisema-arkkitehtuurin koulutusohjelma. Kulttuurimaiseman suojelun ja hoidon studiokurssi. Espoo.

Hakala, Sirja, Hanna Hannula ja Elina Tirkkonen (2005). **Kansallinen kaupunkipuisto Forssaan**. Teknillinen korkeakoulu, Arkkitehtiosasto, Maisema-arkkitehtuurin koulutusohjelma. Espoo.

Sirkka Köykkä
kaupunginarkkitehti Forssa

Elisa Tegel
kaavoitusarkkitehti

LÄHTEET

Aaltonen, Esko (1947). **Entisajan Forssaa ja sen väkeä**. Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistys. Forssa. Toinen painos.

Aaltonen, Esko (1951). **Entisajan Forssaa ja sen väkeä II**. Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistys. Forssa. Toinen lisätty painos.

Ahonen, Kaisa (1978). **Forssan teollisuusympäristön taustaa**. Forssa.

Alapassi, M., Rintala, J., Sipilä, P. 2001. **Maa-ainesten ottaminen ja ottamisalueiden jälkihoito**. Ympäristöopas 85. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Enqvist, J., P. Pesonen (2007). **Arkeologisen kulttuuriperinnön täydentävät selvitykset Hämeessä**. Hämeen liitto, Museovirasto.

Forssan arkeologinen inventointi, luonnos (2005). Hämeen liitto.

Forssan kaupungin luontokohteet - moniste. Pertti Renvall ja Tarja Renvall. Helsingin yliopisto, Kasvimuseo. 1988.

Forssan kaupunki, Pohjavesivarat ja maankäyttö, Oy Vesi-Hydro Ab. 1981.

Forssan kaupunkipuiston teemayleiskaavan osallistumis- ja arviointisuunnitelma (2009). Forssan kaupunki, maankäytön suunnittelu.

Forssan pohjavesialueiden suojelusuunnitelma 2006

Forssan seudun pohjavesialueiden suojelusuunnitelma (2006). Euroopan aluekehitysrahasto, Hämeen ympäristökeskus, Forssan kaupunki, Humppilan kunta, Jokioisten kunta, Tammelalan kunta, Ypäjän kunta. Insinööritoimisto Paavo Ristola Oy.

Forssan seudun kuntien rakennusinventointi (VORSKI) – alustava luonnos (2008). Hämeen ympäristökeskus.

Forssan teknisen lautakunnan muistio (2008). **Luonnonsuojelualueen perustaminen Loimalampi-Salmistonmäki-alueelle**. Forssa.

Forssan ympäristön tilan katsaus (2004). Forssan kaupungin ympäristölautakunta.

Hakala, Sirja, Hanna Hannula ja Elina Tirkkonen (2005). **Forssa - Kansallinen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelma - luonnos**. Teknillinen korkeakoulu, Arkkitehtiosasto, Maisema-arkkitehtuurin koulutusohjelma. Kulttuurimaiseman suojelun ja hoidon studiokurssi. Espoo.

Hakala, Sirja, Hanna Hannula ja Elina Tirkkonen (2005). **Kansallinen kaupunkipuisto Forssaan**. Teknillinen korkeakoulu, Arkkitehtiosasto, Maisema-arkkitehtuurin koulutusohjelma. Espoo.

Hakala, Sirja (2005). **Prisman alueen maisemaselvitys**. Forssan kaupunki.

Hämeen liitto (2008). **Kanta-Hämeen maakuntakaava. Maakuntakaavaselostus**. Hämeenlinna.

Hämeen liitto (2008). **Kanta-Hämeen maakuntakaava. Maakuntakaavamerkinnät -, määräykset- ja suositukset; maakuntakaavan alueluettelot ja maakuntakaavakartta**. Hämeenlinna.

Jokela, Jari (2004). **Loimalammin-Salmistonmäen alueen pesimälinnusto**. Biologitoimisto Jari Venetvaara Ky. 2004.

Kangas, Katja, Marja-Liisa Timonen, Jari Venetvaara (2004). **Loimalammin-Salmistonmäen kasvillisuus selvitys**. Biologitoimisto Jari Venetvaara Ky. 2004.

Kaukovalta, K. V. (1934). **Forssan puuvillatehtaan historia 1847 – 1934**.

Koskimies, Tiina(2009). **Patruunan puutarha ja työmiehen kessupenkki**. Keuruu.

Köykkä, Sirkka & Eeva Stålhammar (2005). **Kuis sit tehdään. Ohjeita rakentajalle**. Virtuaalivasara-projekti.

Köykkä, Sirkka & Eeva Stålhammar (2005). **Näin on tehty. Lounais-Hämäläisiä kyläkuvauksia**. Virtuaalivasara-projekti.

Leimu, Pekka (1983). **Forssa – elämää tehtaan pillin mukaan**. Tutkimus Forssan puuvillatehtaan työntekijöistä 1840-luvulta 1980-luvulle. Helsinki.

Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistys Vuosikirja 62-1993, Irmeli Vuorelan ja Tuovi Kankaisen artikkeli Tammelan asutushistoria Kuivajärven kerrostumien paleoekologisen tutkimuksen valossa

Passinmäki, Pekka (2006). **Forssan Kalliomäen kehittämisohjelma**. Forssan kaupunki ja Tampereen teknillinen yliopisto.

Peltovuori, Risto (1993). **Forssan historia**. Forssa.

Kittamaa, Sanna, Terhi Rytteri, Terhi Ajosenpää, Kaisu Aapala, Erkki Hallman, Timo Lehesvirta ja Harri Tukia (toim.), (2009). **Harjumetsien paahdeympäristöt – nykytila ja hoito**. Suomen ympäristö 25/2009. Helsinki.

Kuntametsien hyvä hoito (2002). Suomen luonnonsuojeluliitto, SLL Uudenmaan ympäristönsuojelupiiri ry, Helsingin luonnonsuojeluyhdistys. Helsinki 2002.

Köykkä, Sirkka (2008). **Suunnittelun lähtökohdat ja yleiskaavallinen tarkastelu**.

Partanen, Johanna. **Luonnon monimuotoisten kosteikkojen yleissuunnitelma.** Forssan seutu. ELY- raportteja 1/2012

Pohjakallio, Lauri, **Lounais-Hämeen esihistoria, Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistys Vuosikirja 63-1994**

Pertti Renvall ja Tarja Renvall, Forssan kaupungin luontokohteet, Helsingin yliopisto Kasvimuseo 28.11.1988.

Ruoff, Eeva. **Vanhoja suomalaisia puutarhoja.** 2001.

Saatsi, Helena. **Forssan keskuspuisto, Kehräämöalueen, Yhtiönpuiston ja Sortoahan metsäpuiston suunnitelma** 25.1.1991.

Saatsi, Helena. **Vieremä Maisemaselvitys / maisemasuunnitelma** 7.10.1991.

Venetvaara, Jari, Katja Kangas ja Jouni Klinga. (2006). **Loimalammin-Salmistonmäen hoito- ja käyttösuunnitelma.** Biologitoimisto Jari Venetvaara Ky. 2006.

Ympäristöhallinnon ohjeita 1/2009. **Maa-ainesten kestävä käyttö. Opas maa-ainesten sääntelyä ja järjestämistä varten.** Ympäristöministeriö, Helsinki.

LINKIT

Armas Puolimatka. Hämeen liitto. <http://www.hameenliitto.fi/default.asp?docId=17512>. Haettu 27.8.2009.

Asemakaavamerkinnät ja -määräykset. <http://> Haettu 01.07.2009

Forssan kaavoituskatsaus 2009 – 2010. <http://www.forssa.fi>.

Hamberg, Leila ja Irja Löfström (2009). **Monimuotoisuuden ja metsän eri käyttömuotojen yhteensovittaminen kuntien virkistymetsissä ja valtion retkeilyalueilla.** Metlan työraportteja 113. <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2009/mwp113.htm>. Haettu 01.10.2009.

Kaavamerkinnät. <http://> Haettu 01.07.2009

Maakuntakaavamerkinnät ja -määräykset. <http://> Haettu 01.07.2009

Maankäyttö- ja rakennuslaki. <http://www.finlex.fi>

Turun kaupunki – Kaupunkisuunnittelu ja ympäristö. Samppalinnanvuori (Samppalinnanpuisto) 18.8.2008. <http://www.turkutouring.fi/public/default.aspx?contentid=49787>, Haettu 25.8.2009.

Museovirasto - Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, RKY <http://www.rky.fi>

Yleiskaavamerkinnät ja -määräykset. <http://> Haettu 01.07.2009

Ympäristöministeriö – kansallinen kaupunkipuisto. <http://www.ymparisto.fi>

Lounais-Hämeen Lintuharrastajat ry, internetsivut <http://www.lhlhry.fi/61>, lainattu 26.02.2013

Suulliset lähteet

Veijo Lepänkoski, metsuri.

Leila Grönholm, kaupunginpuutarhuri.

Ulla Nummikoski, tekstiilitaiteilija.

KARTAT

Alanen, T. **Kuninkaan kartasto Suomesta 1776 – 1805**. Helsinki: SKS, 1989.

Forssan kaupungin kartat

Kallioperäkartta GTK

Maaperäkartta GTK

Hämeen liitto: maakuntakaava-kartta

[Maakirjakartat. Haettavissa: http://www.virtuaaliyliopisto.fi/maakirjakartat/](http://www.virtuaaliyliopisto.fi/maakirjakartat/)

Senaatinkartasto 1884

Ilmakuvat 1946, 2004

KAAVAT

Kanta-Hämeen maakuntakaava 2007

Forssan yleiskaava 1993

Forssan keskustan osayleiskaava 1992

Asemakaavat kaupunkipuistoksi haettavan alueen osalta

Linikkalan osayleiskaavaluonnos 2009

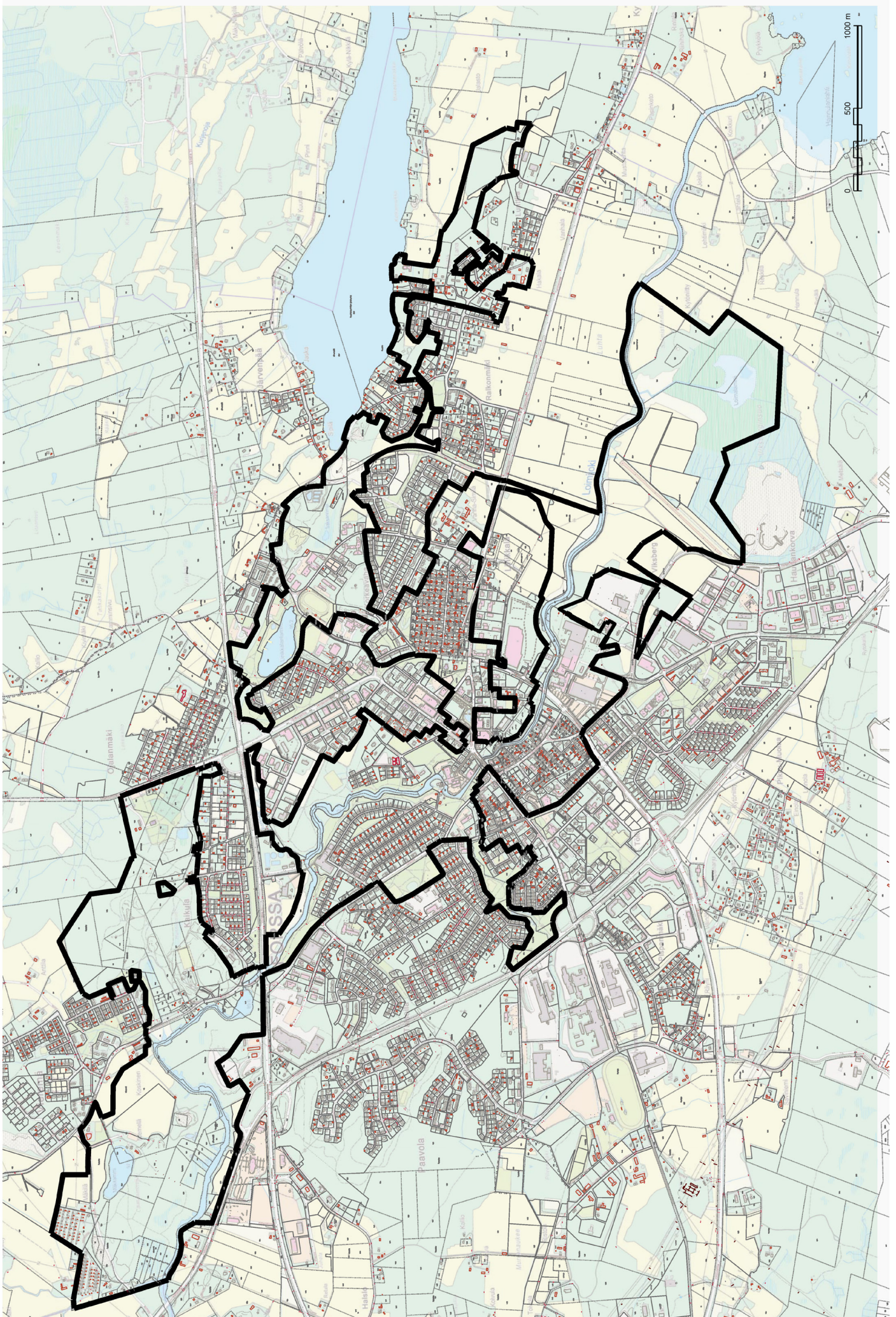
KUVAT

Forssan kaupunki

Elisa Tegel

Sirja Hakala, Hanna Hannula ja Elina Tirkkonen

LIITE 2 YLEISKARTTA JA KAAVA-ALUEEN RAJAUS

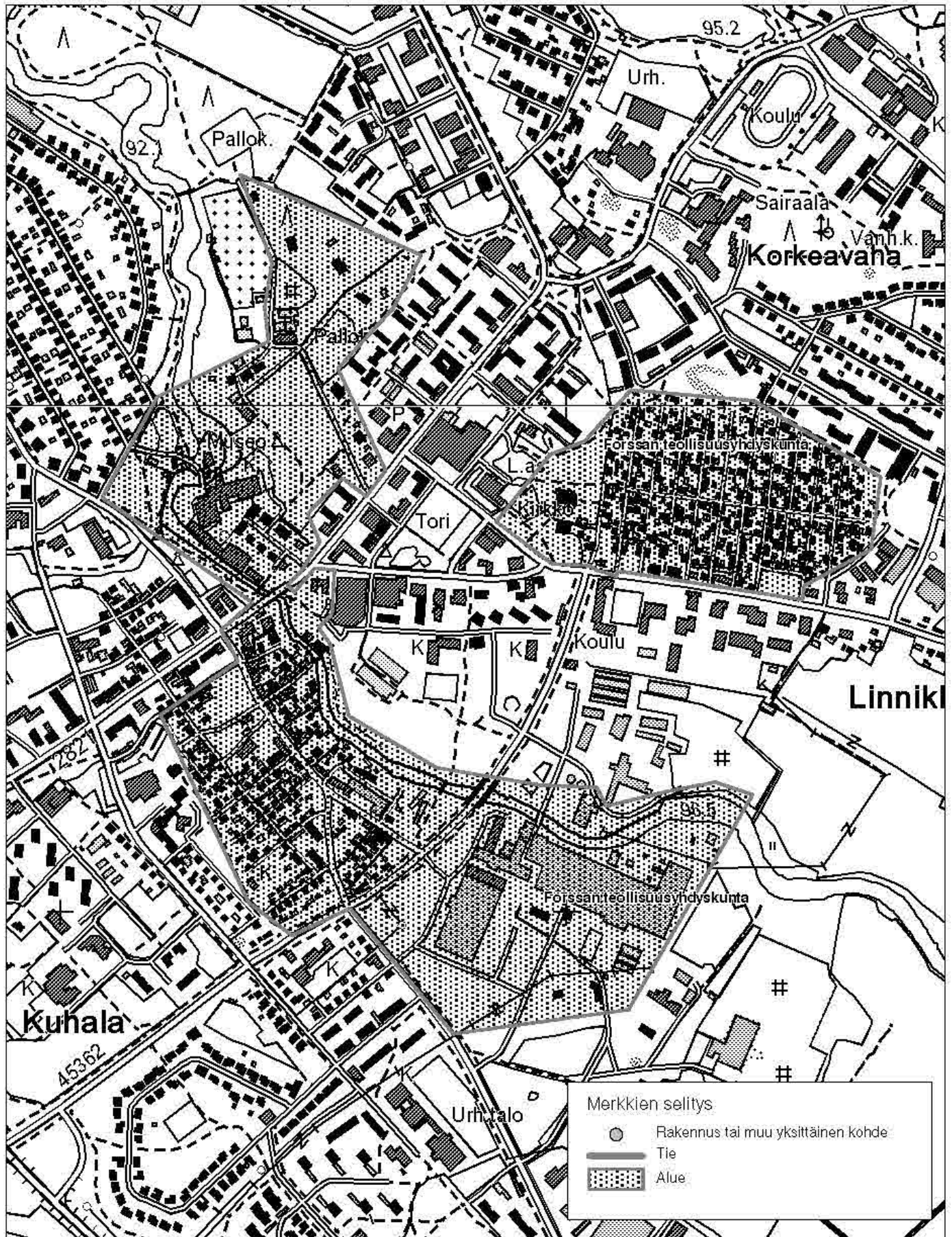

LIITE 3 ALUEEN ORTOKUVA

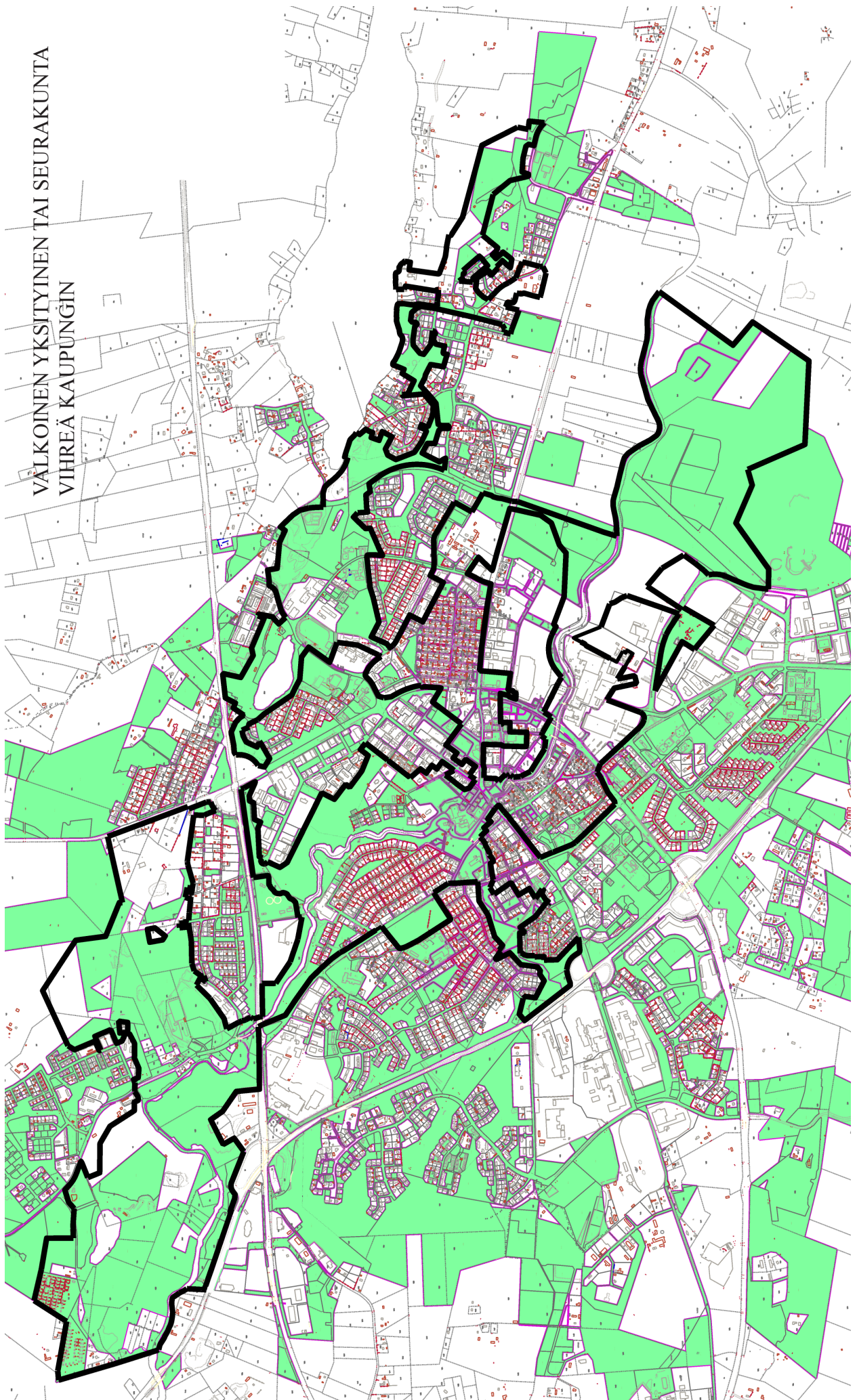
Karttaliite
 - Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet,
 rakennettu kulttuuriympäristö

ID: 1 881
 Kunta: Forssa
 Kohdenimi: Forssan teollisuusyhdyiskunta

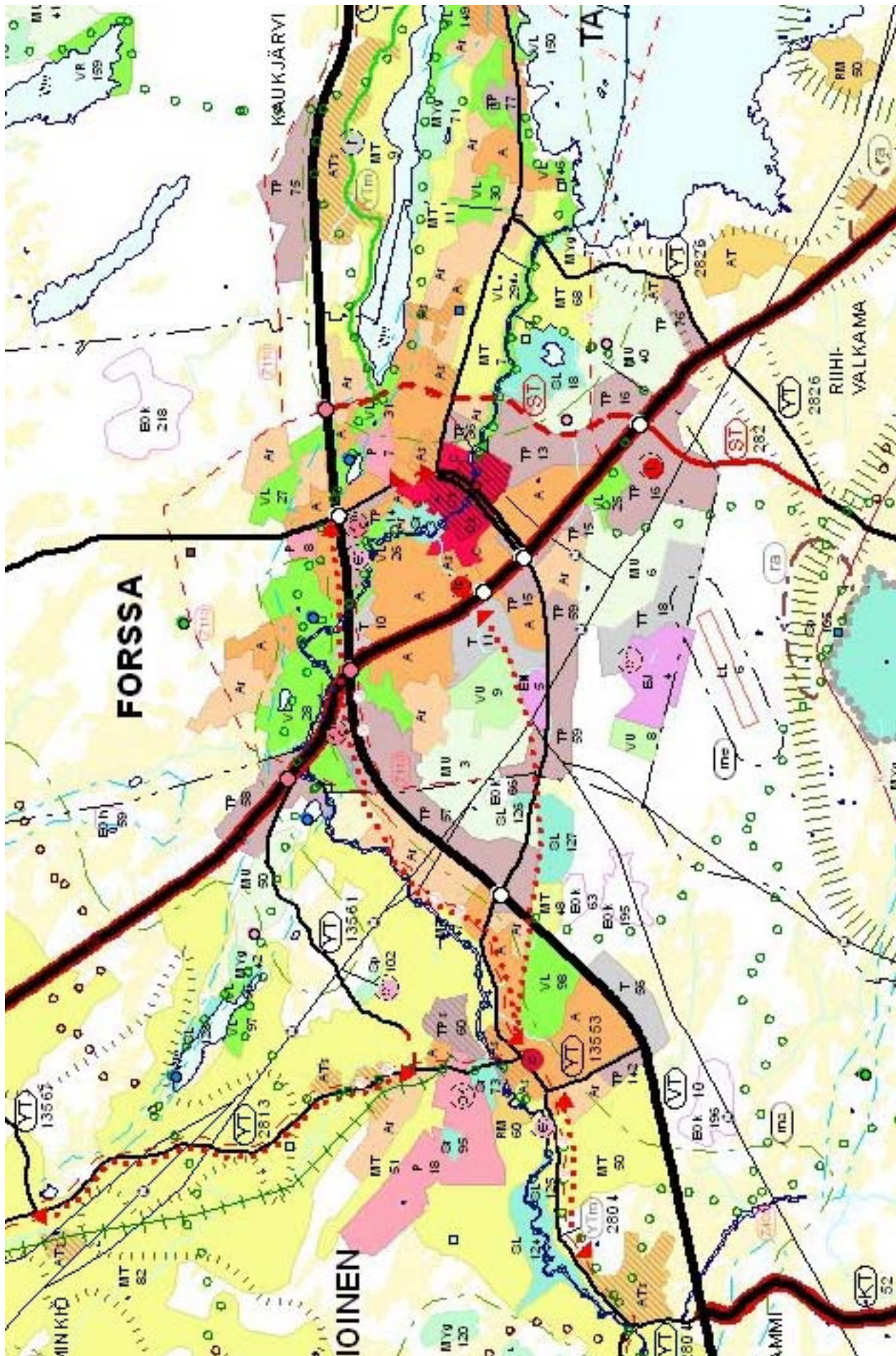

MUSTA KAAVARAJAUS

VÄLKOINEN YKSITYINEN TAI SEURAKUNTA
VIHREÄ KAUPUNGIN

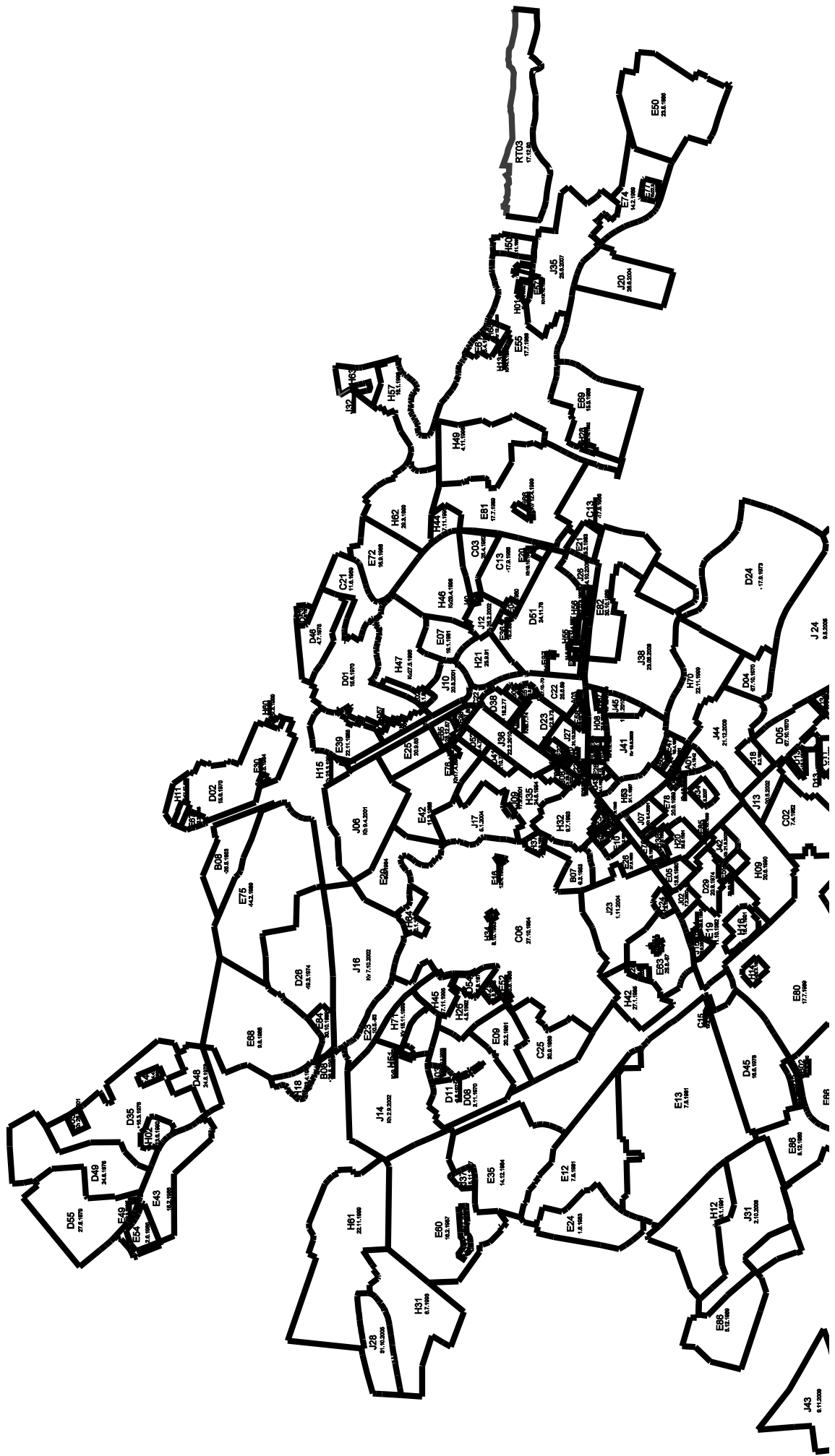
LIITE 6 OTE MAAKUNTAKAAVASTA

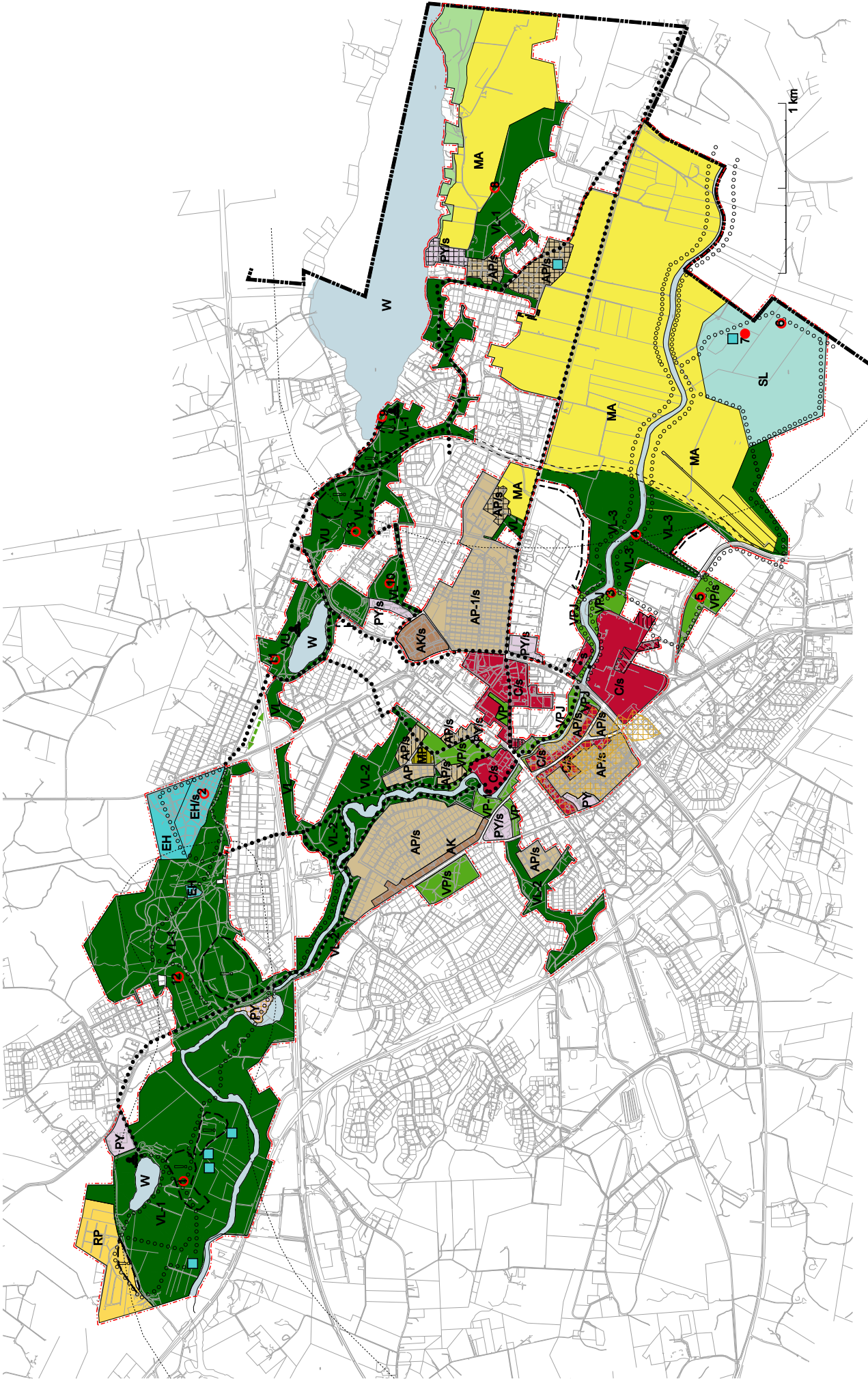

LIITE 8 OTE AJANTASA-ASEMAKAAVA-ALUEISTA

LIITE 9 TEEMAOSAYLEISKAAVA, LUONNOS

LIITE 10 MÄÄRÄYKSET, LUONNOS

FORSSAN KAUPUNKI KAUPUNKIPUISTON TEEMAOSAYLEISKAAVA

TEEMAOSAYLEISKAAVA KOSKEE PUISTO-, VIRKISTYS TAI SUOJELUALUEITA, ARVOKKAITA MAISEMA-ALUEITA SEKÄ KANSALLISEN KAUPUNKIPUISTON KANNALTA OLENNAISIA HISTORIAALLISIA FORSSAN KYLÄ ALUEITA JA TEOLLISUUSYHDYSKUNNAN OSIA.

TEEMAYLEISKAAVAN MERKINNÄT

VP Rakennettu puisto.
Merkinnällä osoitetaan kaupunkikuvallisesti keskeiset puistoalueet, jotka on rakennettu tai tarkoitus rakentaa puistomaisiksi. Alueen suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kaupunkikuvallinen ja -rakenteellinen merkitys sekä alueen luonteva liittyminen osaksi rakennettua historiallista puistoa.

VP/s Rakennettu historiallinen puisto.
Merkinnällä osoitetaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat ja kaupunkirakenteellisesti keskeiset puistoalueet.
Alueen suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallinen luonne, kaupunkikuvallinen ja kaupunkirakenteellinen merkitys. Istutuksissa tulee ottaa huomioon puistojen akselit, näkymät ja tilat. Puiston yksityiskohtien suunnittelussa noudatetaan historiallisessa puistossa oleiden yksityiskohtien detajli- ja materiaali maailmaa.

VP-1 Rakennettu puisto.
Merkinnällä osoitetaan kaupunkirakenteellisesti keskeiset puistoalueet, jotka tulee liittää historiallisten puistojen vaikutuspiiriä laajentavaksi uudeksi kerrostumaksi. Suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kaupunkikuvallinen ja kaupunkirakenteellinen merkitys sekä alueen luonteva liittyminen osaksi rakennettua historiallista puistoa.

VPJ Rakennettu rantapuisto.
Merkinnällä osoitetaan kaupunkirakenteellisesti keskeiset puistoalueet rannan tuntumassa. Suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ottaa huomioon alueen kaupunkikuvallinen ja kaupunkirakenteellinen merkitys, rantojen saavutettavuus ja virkistyskäytön turvaaminen.

VL-1 Lähivirkistysalue, harjualue.
Merkinnällä osoitetaan rakennettujen alueiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevat alueet, jotka on tarkoitettu päivittäiseen ulkoiluun, virkistykseen ja luonnon kokemiseen. Alueen suunnittelussa ja hoidossa tulee turvata virkistyskäytönmahdollisuudet sekä maisemalliset arvot. Uudishakkuut tulee tehdä siten, että alueen maiseman reuavyöhykkeen ääriviivat säilyvät ehjinä keskeisten näkymien suunnalta tarkasteltuna. Alueella tulee kiinnittää huomiota ulkoiluun ohjaamiseen ja luonnon kulutuskestävyyteen sekä pyrkiä sujuvien ja turvallisten virkistysreittien muodostamiseen.

VL-2 Lähivirkistysalue, jokirannan alue.
Merkinnällä osoitetaan rakennettujen alueiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevat alueet, jotka on tarkoitettu päivittäiseen ulkoiluun, virkistykseen ja luonnon kokemiseen. Alueen suunnittelussa ja hoidossa tulee turvata virkistyskäytönmahdollisuudet. Alueella tulee kiinnittää huomiota ulkoiluun ohjaamiseen ja luonnon kulutuskestävyyteen sekä pyrkiä sujuvien ja turvallisten virkistysreittien muodostamiseen.

VL-3 Lähivirkistysalue, avoin maisema-alue.
Merkinnällä osoitetaan rakennettujen alueiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevat alueet, jotka on tarkoitettu päivittäiseen ulkoiluun, virkistykseen ja luonnon kokemiseen. Alueen suunnittelussa ja hoidossa tulee turvata virkistyskäytönmahdollisuudet sekä maisemalliset arvot. Alueen maisemaa hoidetaan luonteeltaan avoimena ja huolehditaan tärkeiden näkymien säilymisestä. Alueella tulee kiinnittää huomiota ulkoiluun ohjaamiseen ja luonnon kulutuskestävyyteen sekä pyrkiä sujuvien ja turvallisten virkistysreittien muodostamiseen.

VU Urheilu- ja virkistyspalvelujen alue.
Merkinnällä osoitetaan laajat virkistyskeskusten, liikunta- ja urheilukenttien alueet, joilla merkittävä osa toiminnasta tapahtuu ulkona. Alueen suunnittelussa tulee kiinnittää huomiota ympäristön hyvään laatuun.

MA Maisemallisesti arvokas peltoalue.
Merkinnällä osoitetaan alueet, joiden säilyminen avoimena on maisemakuvan kannalta tärkeää. Pelloilla on perinteisesti latoja, jotka ovat maiseman kannalta tärkeitä. Alueen suunnittelussa tulee huomioida maisemalliset arvot ja ulkoilu ohjaaminen. Pellot tulee säilyttää rakentamattomina. Erityisesti pellon ja rakennetun alueen rajan suunnitteluun ja ohjeistukseen tulee kiinnittää huomiota. Tavoitena on luoda rajapintoja, jotka ovat luonteeltaan samankaltaisia kuin historiallisen Lunttilan kyläalueella.

SL Luonnonsuojelualue.
Merkinnällä osoitetaan luonnonsuojelulain nojalla suojellut alueet. Alueella ei saa ryhtyä toimenpiteisiin, jotka saattavat vaarantaa alueen luonnonsuojeluarvoja. Alueella noudatetaan Forssan Loimalammin ja Salmistonmäen hoito- ja käyttösuunnitelmaa (2006).

Muinaismuistokohde.
Merkinnällä osoitetaan muinaismuistolain nojalla suojellut kohteet. Muinaismuistolain mukaan kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen on kielletty.

Viheryhteystarve.
Merkinnällä osoitetaan virkistysalue- tai ekologiseen verkostoon liittyviä yhteystarpeita. Viheryhteys toimii virkistysyhteytenä. Alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa on osoitettava ulkoilureitti ja tarvittaessa kevyen liikenteen all- tai ylikuulu.

RP Sirtolapuutarha-alue.
Merkinnällä osoitetaan ryhmäpuutarhojen alueet. Alue ei ole tarkoitettu pysyvään asumiseen.

MY

Maa- ja metsätalousvaltainen alue, jolla on erityisiä ympäristöarvoja. Merkinnällä osoitetaan maa- ja metsätalousvaltaiset alueet, jolla erityisllin ympäristöarvoihin ja ympäristönhoitoon tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Alueella ei saa tehdä avohakkuuta eikä peltuja ja rantoja rajaavaa puustoa saa kokonaan poistaa. Metsänhakuun on suoritettava alueen erityisluonteen edellyttämällä tavalla siten, että maisemalliset ja muut ympäristölliset arvot säilyvät.

U

Uimaranta.
Merkinnällä osoitetaan nykyiset uimarannat. Alueen suunnittelussa tulee kiinnittää huomiota rakennusten ja rakenteiden sopeutumiseen ympäröivään maisemaan.

EH

Hautausmaa-alue.
Merkinnällä osoitetaan hautausmaata ja siihen liittyviä rakennuksia varten varattavat alueet.

EH/s

Hautausmaa-alue, jolla kulttuurihistoriallisia arvoja.
Merkinnällä osoitetaan kulttuurihistoriallisesti arvokas hautausmaa-alue ja siihen liittyviä rakennuksia varten varattavat alueet.
Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustalvaltaan ja sijainniltaan liittyy olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön ja että olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus säilyvät.

EV

Suojaviheralue.
Merkinnällä osoitetaan liikenneväylien varrella olevat viheraluein säilytettävät alueet, joiden tarkoitus on pääaslaassa suojata muita alueita haitoilta, ja joita ei sijainninsa vuoksi voida käyttää virkistysalueina.

M

Maisemallisesti arvokas alue.
Merkinnällä osoitetaan kulttuurimaiseman rakennetun kulttuuriympäristön tai kulttuurihistorian kannalta tärkeitä alueet.
"Loimijoki on koko lounaishämmäläisen maiseman ydin ja yksi maakunnan laajimmista yhtenäisistä kulttuurimaisema-alueista. Sitä ja sen sivujokia reunustavat laajat, loivasti kumpullevat ja hedelmälliset savikot on viimeistä pirttoa myöten raivattu peltomaaksi. Loimijoen vasivoima on synnyttänyt osaan maamme vanhinta teollisuushistoriaa." (Kanta-Hämeen maakunta- ja kasvillisuusstrategia 2006)

Y

Ympäristö- tai maisemavaurion korjaamistarve.
Merkinnällä osoitetaan maa-ainesten oton, entisen kaatopalkan sekä entisen lasettelurinteen puutteellisen jälkihoidon alueet.
Alueen käyttöä suunniteltaessa ja toteutettaessa on otettava huomioon alueen ja sen ympäristön maisemalliset ominaisuudet ja huolehdittava alueen maisemavaurioiden korjaamisesta muokkaamalla käytöstä poistuneiden maa-ainesten ottaoalueiden, entisen kaatopalkan sekä entisen lasettelurinteen pinnanmuodostusta ja kasvillisuutta luonnonmukaisen kaltaiseksi. Alueelle tulee laatia erillinen maisemanhoitosuunnitelma.

K

Kaupunki- tai kyläkuvallisesti arvokas alue
Merkinnällä on osoitettu Linnikalan, Kuoston ja Lunttilan arvokkaat kylät, joissa on useita kulttuurimaisemaan liittyviä historiallisesti tai taajamakuvan kannalta arvokkaita rakennuksia pihapiireineen. Alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa ja toteuttamisessa toimenpiteet on sovitettava siten, ettei arvokkaan maisemakokonaisuuden arvoja heikennetä (Arvot katso kaavaselostus)

P

Puistomainen arvokas alue.
Merkinnällä on osoitettu puistomaisia alueita, jolle sijoittuu asuin-, konttori- tai teollisuusrakennuksia. Alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa ja toteuttamisessa toimenpiteet on sovitettava puistomaiseen alueeseen siten, ettei arvokkaan sen arvoja heikennetä (Arvot katso kaavaselostus)

Y

Yleiskaava-alueen raja.
Ohjeellinen kansallisen kaupunkipuiston raja.
Merkinnällä osoitetaan kaupunkipuistoksi perustettavaksi tarkoitettujen alueen ohjeellinen raja.

A

Asuntoalue
Merkinnällä on osoitettu asumisen käyttöön varattavat alueet.

AP

Pientalovaltainen asuntoalue.
Merkinnällä osoitetaan asumisen käyttöön varattavat alueet, joiden asuinkerroslasta pääosa sijoittuu pientaloihin.

AP/s

Pientalovaltainen asuntoalue, jolla ympäristö säilytetään.
Merkinnällä osoitetaan asumisen käyttöön varattavat alueet, joiden asuinkerroslasta pääosa sijoittuu pientaloihin.

AP-1/s

Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustalvaltaan ja sijainniltaan liittyy olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön ja että olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, maanpinnan korot, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus säilyvät. (Arvot katso kaavaselostus.)

Pientalovaltainen asuntoalue, jolla ympäristö säilytetään.
Merkinnällä osoitetaan asumisen käyttöön varattavat alueet, joiden asuinkerroslasta pääosa sijoittuu pientaloihin.

Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustalvaltaan ja sijainniltaan liittyy olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön ja että olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, maanpinnan korot, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus säilyvät. (Arvot katso kaavaselostus.)

Alueella suositellaan noudatettavaksi Forssan Kalliomäen kehittämissuunnitelmaa (2006).

LIITE 10 MÄÄRÄYKSET, LUONNOS

AK

Kerrostalovaltainen asuntoalue.
Merkinnällä osoitetaan asumisen käyttöön varattavat alueet, joiden asuinkerrosalasta pääosa sijoittuu kerrostaloihin.

AK/s

Kerrostalovaltainen asuntoalue, jolla ympäristö säilytetään.
Merkinnällä osoitetaan asumisen käyttöön varattavat alueet, joiden asuinkerrosalasta pääosa sijoittuu kerrostaloihin.

C

Keskustatoimintojen alue.

C/s

Keskusta-alue, jolla ympäristö säilytetään.
Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustavaltaan ja sijainniltaan liittyy olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön ja että olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, maan pinnan korot, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus säilyvät.

PY/s

Julkisten palvelujen ja hallinnon alue, jolla kulttuurihistoriallisia arvoja.
Merkinnällä osoitetaan julkisten palvelujen alueet, jolla on kulttuurihistoriallisia arvoja.
Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustavaltaan ja sijainniltaan liittyy olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön ja että olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, maan pinnan korot, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus säilyvät.

TY/A

Teollisuusalue, jolla ympäristö asettaa toiminnan laadulle erityisiä vaatimuksia ja jolla kulttuurihistoriallisia arvoja / Asuntoalue
Merkinnällä osoitetaan teollisuusalue, jonka läheisyydessä on ympäristölle herkkiä toimintoja kuten asumista virkistystä sekä suojeleuarvoja sisältäviä tavoitteita. Alueita voidaan käyttää asuntoalueena teollisuuden siirtyttyä pois.
Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustavaltaan ja sijainniltaan liittyy olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön ja että olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, maan korot, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus säilyvät.

Pienin toimenpitein kehitettävät alueet.
Merkinnällä on osoitettu alueet, joiden perusluonnetta ei ole tarkoitus muuttaa, mutta joilla on tarpeen tehdä erilaisia muutos- ja parannustoimenpiteitä.
Toimenpiteiden suunnittelussa ja toteutuksessa tulee huolehtia, että alueen arvokkaita erityispiirteitä ei heikennetä.

Kohde, nykyinen ja uusi
Numeroidut kohteet viittaava Kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelman reititsuunnitelmaluonnokseen, jossa on esitetty reitin varrella olevat nähtävyydet ja toiminnalliset pisteet. Pisteiden kuvaus on kaavaselostuksessa.
1. Kehitettävä näköalapaikka, harjun alue
2. Hautausmaa ja kappeli
3. Virkistyskohde, venesatama
4. Yhteys Loimijoen rannalle
5. Viksbergin kartanopuisto
6. Loimalammin linnustokohde
7. Salmistonmäen lintuorni ja perinnehaka
8. Kaukjärven rantapeltöihin rajautuva mäki jyrkäntelineen
9. Saarelantien ja Kaukjärven välinen metsäinen harjuriinne
10. Vesitornimäki
11. Lähteen lähilympärisätö Linikkalanlammin virkistysalueella
12. Metsälampi, Vieremän harjumetsän alueella
13. Saksanpuiston suojellut puut, rimpi ja lähde

Ohjeellinen alueen osa tai osa-alueen raja.

—

Kokoojakatu tai -tie.
Merkinnällä on esitetty ne olemassa olevat kadut ja tielinjaukset, joita on ollut kartan luettavuuden kannalta tarpeellista osoittaa teemayleiskaavassa.

Ohjeellinen tielinjaus.
Merkinnällä on osoitettu uusi tie/katuyhteys ohjeellisena.
Tien/kadun suunnittelussa ja rakentamisessa tulee ottaa huomioon maisemallisesti arvokas peltoalue.

●●●●●

Kevyen liikenteen reitti.

○ ○ ○ ○ ○

Ulkoilureitti.

MP

Puutarha- ja kasvihuonealue.

W

Vesialue.

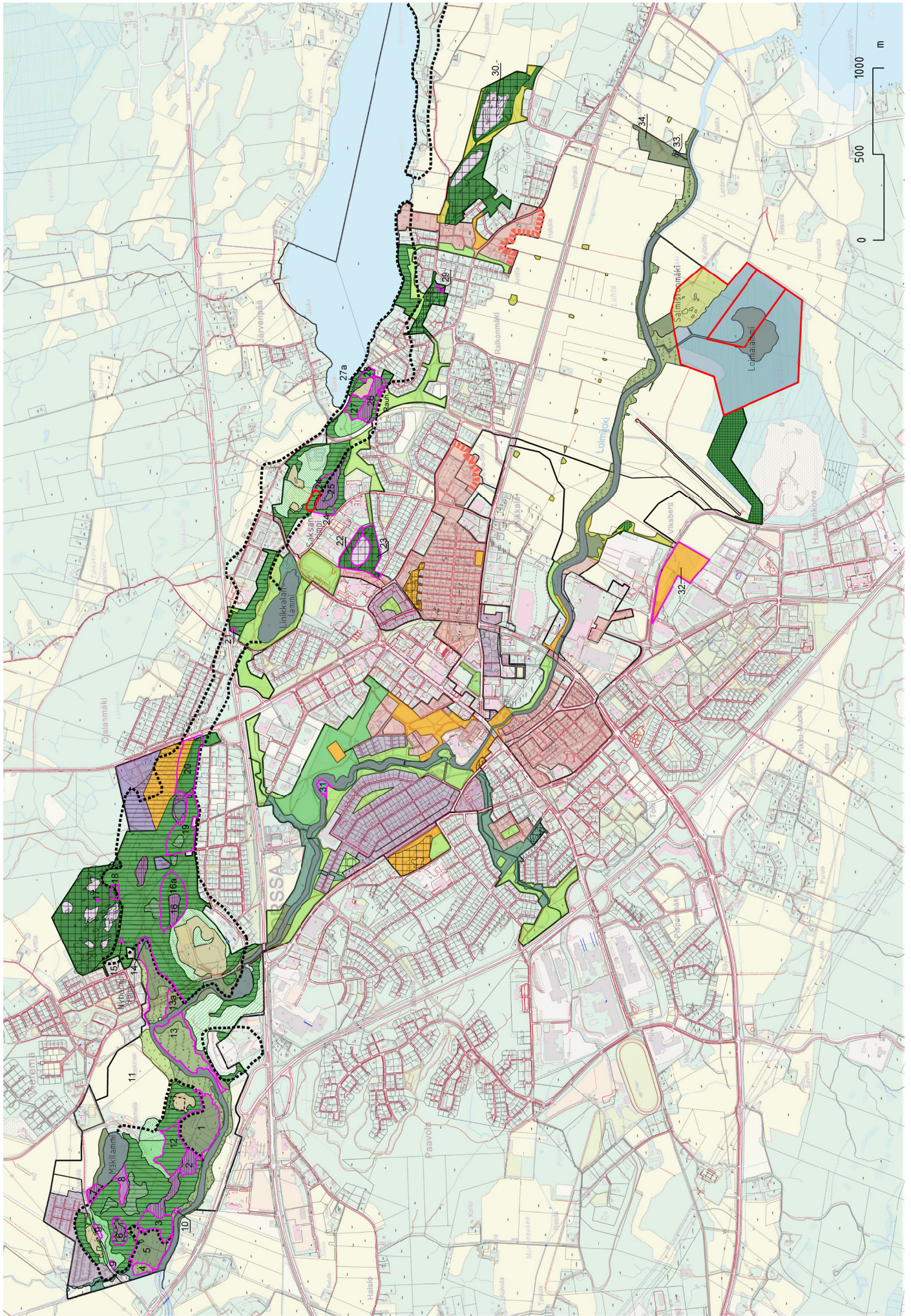
Istutettava alueen osa.
Merkinnällä on osoitettu alueet, joilla maisemaan soveltaminen edellyttää istutusjärjestelyjä.

Teemaa/yleisluokan muuostuu puisto-, virkistys tai suojelealueita, arvokkaita maisema-alueita sekä kansallisen kaupunkipuiston kannalta olennaisia historiallisia Forssan kyläalueita ja teollisuusyhdyntöjen osia.

Teemaa/yleisluokan koostuu puisto-, virkistys tai suojelealueita, arvokkaita maisema-alueita sekä kansallisen kaupunkipuiston kannalta olennaisia historiallisia Forssan kyläalueita ja teollisuusyhdyntöjen osia.

FORSSAN KAUPUNKI Kaupunkisuunnittelu		
KAUPUNKIPUISTO TEEMAOSAYLEISKAAVA	1 : 2000	
Forssassa pvm ? Kaupunginmerkintä	Sirkka Köykkä	
Yleiskaavan pohjakaartien hyväksynyt Kaupunginjohtaja	Rainer Suvarito	
Tämän kaavan Forssan kaupunginvaltuusto on _____ kuun __ päivänä 200__ pöytäkirjan _____ 15/64:n kohdalla hyväksynyt.		
Forssan kaupunginkansliassa Kaupunginjohtaja	Matti Pietilä	
NRO	KAUPUNKIPUISTO TEEMAOSAYLEISKAAVA	pvm ?
	Kv 15/64	Voim.

LIITE 11 LUONNON MONIMUOTOISUUDEN KANNALTA ARVOKKAAT JA KEHITETTÄVÄT ALUEET JA KOHTEET

LUONNON MONIMUOTOISUUDEN KANNALTA ARVOKKAAT JA KEHITETTÄVÄT ALUEET JA KOHTEET

	HARJUN KARU LAKIMÄNNIKKÖ
	HARJUN RINNEALUE, YLÄOSASSA MÄNTYVALTAINEN, ALAOSASSA KUUSETTUVA
	ENTINEN SORANOTTOALUE - ENNALLISTETAAN HARJUN PAAHDERINTEIDEN LAJISTOA SUOSIVAKSI
	ENTINEN SORANOTTOALUE, NIITYMÄISTÄ KASVILLISUUTTA TAI NURMEA, MAHDOLLISESTI ISTUTETTAVA
	ENTINEN SORANOTTOALUE, KOKONAAN TAI OSSITTAIN MAISEMOITU
	HARJUN RÄMETTYYPPISET PAINANTEET, SUPAT
	PAINANNE TAI KOSTEIKKO
	MUTA- TAI LIEJUPOHJAINEN, VAIKEAKULKUINEN KOSTEIKKOKORPI TAI RANTAPAJUKKO
	REHEVÄKASVUINEN TULVANIITTY
	RANTANIITTY
	LUONNONMUKAINEN RANTAKASVILLISUUS
	METSÄSAAREKE PELLON REUNA-ALUEELLA, PELTOLUONNON MONIMUOTOISUUDELLE TÄRKEÄ ALUE
	PELTOLUONNON MONIMUOTOISUUDELLE TÄRKEITÄ ASKELKIVIÄ: SAAREKKEITA, LATOJEN YMPÄRISTÖJÄ, PIENTAREITA
	VANHAN KYLÄTONTIN MAISEMALLINEN RAJAUTUMINEN PELTOMAISEMAAN
	MOREENISELÄNTEEN TAI -MÄEN LAKIALUE
	MOREENISELÄNTEEN TAI -MÄEN RINNEALUE, YLÄOSASSA MÄNTYVALTAINEN, ALAOSASSA KUUSETTUVA
	HISTORIALLISESTI ARVOKKAITA PUUSTOJA TAI PUUTARHOJA, JOISSA KULTTUURIVAIKUTTEISTA KASVILAJISTOA
	PUISTOMETSÄ
	PUISTO TAI VIHERALUE
	KALLIOALUE = KALLIO NÄKYVISSÄ TAI ALLE 1 METRIN SYVYYDESSÄ
	AVOKALLIO
	VANHOJA PIHOJA JA PUUTARHOJA, JOISSA HISTORIALLISESTI ARVOKASTA KASVILLISUUTTA, MAHDOLLISESTI PERINNEKASVEJA
	PIHA- JA PUUTARHAKASVILLISUUTTA
	KAUPUNGIN TAIMISTO
	HAUTAUSMAA
	SALMISTONMÄKI - kivilajina emäksinen peridotitiitti
	LOIMALAMMI, KOSTEIKKO
	LOIMIJOKI, LAMMET

1

LUONNON MONIMUOTOISUUDEN KANNALTA ERITYISEN ARVOKAS ALUE TAI KOHDE

1. Koivikko, tulvii keväisin jätetty luontaiseen tilaan
  - katkenneita puita, lahoppuita myös maassa
  - mm. maassa pesiviä lintuja
2. Luonnontilainen kosteikko
  - täysin käsittelemätöntä metsää
  - sekametsää – kuusi, koivu, mänty
  - ikä noin 50 – 70 vuotta
3. Harjulinne
  - siemenpuut jätetty
  - annetaan kasvaa
  - olemassa kapea polku harjulta Loimijoen rantaan asti
4. Kosteikko
  - pajukkoa
5. Kosteikko
  - luontaisessa tilassa
  - linnustollisesti arvokas
  - puuston tiheys vaihtelee maaston mukaan
6. Notkelma, reuna-alueen rinteissä luonnontilaisia metsää
7. Eri-ikäinen ja monilajinen kosteikko
8. Notkelma, kostea pienilmasto
9. Täyttömaata
10. Pohjaveden purkautumiskohta, tarkkaa kohtaa ei tiedossa
11. Pohjaveden virtaussuunta Vieremänharjussa on kaakosta luoteeseen. Nyholmin lammen pohjoispuolen lähteestä pohjavesi virtaa puuputkessa Mäkilammille. Pohjavettä purkautuu Loimijokeen Vieremässä.
12. Koskematon jyrkkärinteinen metsä
13. Vieremän luhta, linnustollisesti arvokas alue
- 13a) Tulva-alue, pajukko
14. Nyholmin lampi, lammen ympärillä luonnontilainen kosteikko
15. Lähde
16. Hunnunsuo, notkelma
- 16a) Jyrkkä rinnemetsä luonnontilaisia
  - mäntyä ja koivua, reunoilla kuusta
17. Iso tuulenpesämänty
18. Alue, jolla metsäpallo 1985
19. 170 vuotta vanhaa metsää, kilpikaarnamäntyä
20. Vanhaa metsää, vanhoja lehtikuusia (hautausmaalla ja hautausmaan ympäristössä)
21. Lähde
22. Vanha kuusikko Korkeavahan mäen pohjoispuolella
23. 200-vuotiaista metsää Korkeavahan mäen eteläpuolella. Kuusimetsää, sairaalan alueella myös männikköä. Aluskasvillisuutena mm. kieloa ja saniaisia.
24. Haavikko, rinteessä Saksanrimmen ympärillä
25. Saksanrimpi
  - kasvillisuus: mm. karpaloo vetisimmässä kohdassa
  - Saksanrimmen vaahtera-alue, noin 0,5 ha luontaisesti syntynyt alue on suojeltu luonnonsuojelulailta
26. Kuuston harjusuppa
  - supan etelärinteessä vanhaa kuusikkoa ja lehtokasvillisuutta
  - pohjoisrinteessä männikköä
  - 3 vanhaa kuusta rauhoitettu luonnonmuistomerkkeinä
  -
27. Yli 130 vuotta vanhaa monilajista metsää, muun muassa leppää
- 27.a) Vanha monilajinen rantametsä
28. Suppia
29. Katajaketo, asukkaiden hoidossa
30. Kallioinen metsäalue, jäkälikköä, jyrkkä rinne pohjoispuolella mäkeä. Noin 40- vuotiaista männikköä.
31. Linnustollisesti arvokas pajukko, jokirannan tulva-alueita
32. Viksbergin kartanopuisto, linnustollisesti arvokas alue
33. Oleva laskeutussallas pellon metsäsaarekkeella, ympäristö kosteikkoa
34. Luhdassa Loimijokeen laskeva pelto-oja, kosteikko. Kuuston kaupunginosa.

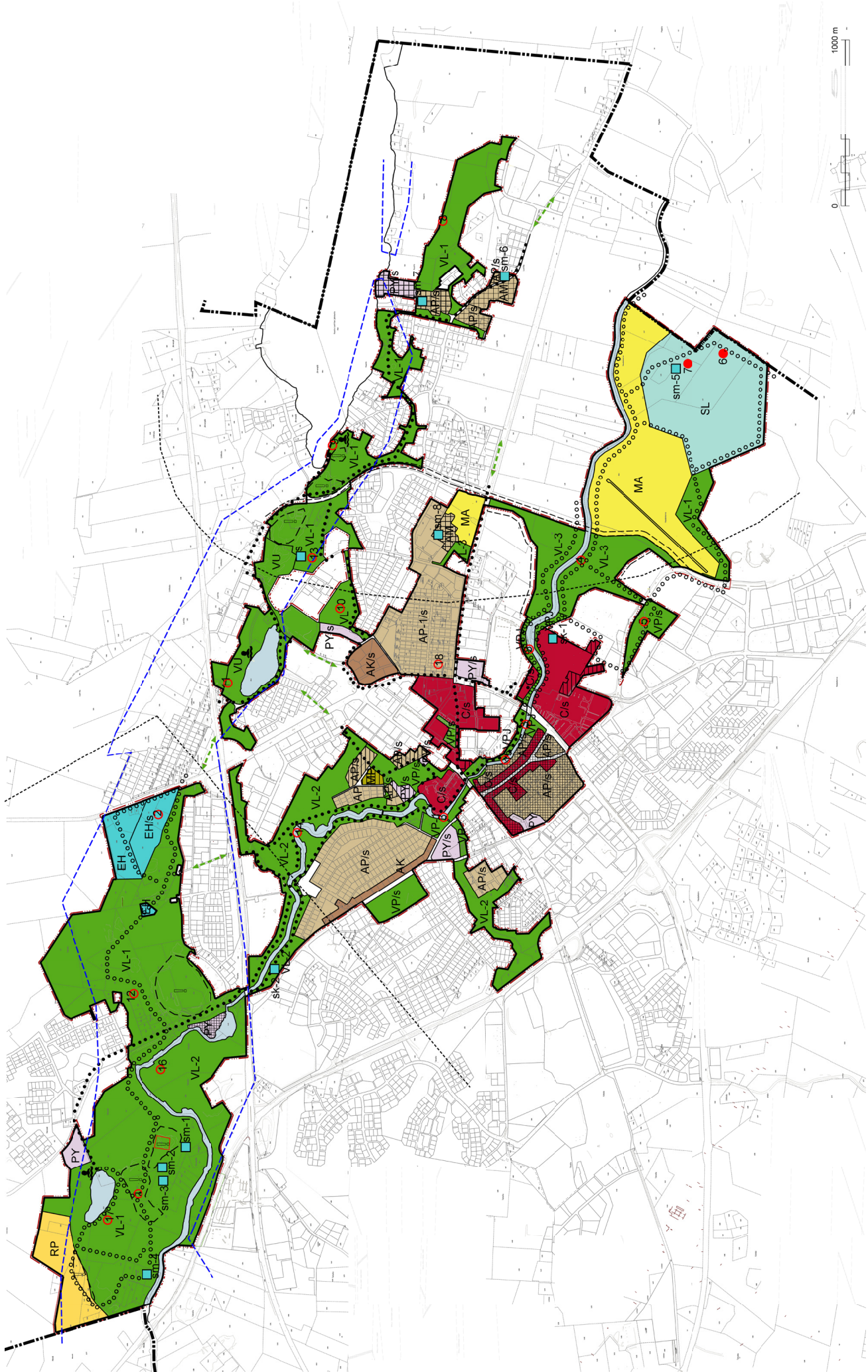
o Rauh. LUONNONMUISTOMERKKI

 LUONNONSUOJELUALUE TAI KOHDE, Salmistonmäki-Loimalampi Saksanrimmen vaahtera-alue

 HARJUN ALUE

 SORANOTON PÄÄTTYTYÄ MAISEMOITAVA ALUE

LIITE 12 TEEMAOSAYLEISKAAVA, EHDOTUS

LIITE 13 MÄÄRÄYKSET, EHDOTUS

FORSSAN KAUPUNKI

KAUPUNKIPUISTON TEEMAOSAYLEISKAAVA

TEEMAOSAYLEISKAAVA KOSKEE PUISTO-, VIRKISTYS TAI SUOJELUALUEITA, ARVOKKAITA MAISEMA-ALUEITA SEKÄ KANSALLISEN KAUPUNKIPUISTON KANNALTA OLENNAISIA HISTORIAALLISIA FORSSAN KYLÄ ALUEITA JA TEOLLISUUSYHDYSKUNNAN OSIA.

TEEMAYLEISKAAVAN MERKINNÄT

VP

Rakennettu puisto.
Merkinnällä osoitetaan kaupunkikuvallisesti keskeiset puistoalueet. Alueen suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kaupunkikuvallinen ja kaupunkirakenteellinen merkitys sekä alueen luonteva liittyminen osaksi rakennettua historiallista puistoa.

VP/s

Rakennettu historiallinen puisto.
Merkinnällä osoitetaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat ja kaupunkirakenteellisesti keskeiset puistoalueet. Alueen suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallinen luonne, kaupunkikuvallinen ja kaupunkirakenteellinen merkitys. Istutuksissa tulee ottaa huomioon puistojen akselit, näkyvät ja tilat. Puiston yksityiskohtien suunnittelussa noudatetaan historiallisessa puistossa olleiden yksityiskohtien detajli- ja materiaalmallamaa.

VP-1

Rakennettu puisto.
Merkinnällä osoitetaan kaupunkirakenteellisesti keskeiset puistoalueet, jotka tulee liittää historiallisten puistojen vaikutuspiiriä laajentavaksi uudeksi kerrostumaksi. Suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kaupunkikuvallinen ja kaupunkirakenteellinen merkitys sekä alueen luonteva liittyminen osaksi historiallista puistoa.

VPJ

Rakennettu rantapuisto.
Merkinnällä osoitetaan kaupunkirakenteellisesti keskeiset puistoalueet rannan tuntumassa. Suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ottaa huomioon alueen kaupunkikuvallinen ja kaupunkirakenteellinen merkitys, rantojen saavutettavuus ja virkistyskäytön turvaaminen.

VL-1

Lähivirkistysalue, harjualue.
Merkinnällä osoitetaan rakennettujen alueiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevat alueet, jotka on tarkoitettu päivittäiseen ulkoiluun, virkistykseen ja luonnon kokemiseen. Alueen suunnittelussa ja hoidossa tulee turvata virkistyskäyttömahdollisuudet sekä maisemalliset arvot. Uudishakkuut tulee tehdä siten, että alueen maiseman reunavyöhykkeen ääriviivat säilyvät ehjinä keskeisten näkymien suunnalta tarkasteltuna. Alueella tulee kiinnittää huomiota ulkoiluun ohjaamiseen ja luonnon kulutuskestävyyteen sekä pyrkiä sujuvien ja turvallisten virkistysreittien muodostumiseen.

VL-2

Lähivirkistysalue, jokirannan alue.
Merkinnällä osoitetaan rakennettujen alueiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevat alueet, jotka on tarkoitettu päivittäiseen ulkoiluun, virkistykseen ja luonnon kokemiseen. Alueen suunnittelussa ja hoidossa tulee turvata virkistyskäyttömahdollisuudet. Alueella tulee kiinnittää huomiota ulkoiluun ohjaamiseen ja luonnon kulutuskestävyyteen sekä pyrkiä sujuvien ja turvallisten virkistysreittien muodostumiseen.

VL-3

Lähivirkistysalue, avoin maisema-alue.
Merkinnällä osoitetaan rakennettujen alueiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevat alueet, jotka on tarkoitettu päivittäiseen ulkoiluun, virkistykseen ja luonnon kokemiseen. Alueen suunnittelussa ja hoidossa tulee turvata virkistyskäyttömahdollisuudet sekä maisemalliset arvot. Alueen maisemaa hoidetaan luonteeltaan avoimena ja huolehditaan tärkeiden näkymien säilymisestä. Alueella tulee kiinnittää huomiota ulkoiluun ohjaamiseen ja luonnon kulutuskestävyyteen sekä pyrkiä sujuvien ja turvallisten virkistysreittien muodostumiseen.

VU

Urheilu- ja virkistyspalvelujen alue.
Merkinnällä osoitetaan laajat virkistyskeskusten, liikunta- ja urheilukenttien alueet, joilla merkittävä osa toiminnasta tapahtuu ulkona. Alueen suunnittelussa tulee kiinnittää huomiota ympäristön hyvään laatuun.

V

Yhdistävä viheralue.
Merkinnällä osoitetaan viheralueet, joiden avulla yhdistetään tärkeitä viheralueita toisiinsa.

MA

Maisemallisesti arvokas peltoalue.
Merkinnällä osoitetaan alueet, joiden säilyminen avoimeina on maisemakuvan kannalta tärkeää. Pelloilla on perinteisesti latoja, jotka ovat maiseman kannalta tärkeitä. Alueen suunnittelussa tulee huomioida maisemalliset arvot ja ulkoiluun ohjaaminen. Pellot tulee säilyttää rakentamattomina. Erityisesti pellon ja rakennetun alueen rajan suunnitteluun ja ohjeistukseen tulee kiinnittää huomiota. Tavoitteena on luoda rajapintoja, jotka ovat luonteeltaan samankaltaisia kuin historiallisen Lunttilan kyläalueella.

SL

Luonnonsuojelualue.
Merkinnällä osoitetaan luonnonsuojelulain nojalla suojeltu alue. Alueella ei saa ryhtyä toimenpiteisiin, jotka saattavat vaarantaa alueen luonnonsuojeluarvoja. Alueella noudatetaan Forssan Loimalammin ja Salmistonmäen hoito- ja käyttösuunnitelmaa (2006).

SM

Muinaismuistokohde.
Merkinnällä osoitetaan muinaismuistolain nojalla suojellut kohteet. Muinaismuistolain mukaan kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen on kielletty.
Aluetta koskevista toimenpiteistä ja suunnitelmista on kuultava Museovirastoa. Kohteet 1-5 ovat esihistoriallisia muinaisjäännöksiä, kohteet 6-8 historiallisia kyläntintin alueita. Kohteet ovat Museoviraston muinaisjäännösrekisterissä.

sm-1 Lamminmäki 1, muinaisjäännös, muinaisjäännösrekisteri nro 1000005576

sm-6 Lunttilan kylätontti, muinaisjäännösrekisteri nro 1000005732

sm-2 Lamminmäki 2, muinaisjäännös, muinaisjäännösrekisteri nro 1000005577

sm-7 Kuuston kylätontti, muinaisjäännösrekisteri nro 1000005730

sm-3 Lamminmäki 3, muinaisjäännös, muinaisjäännösrekisteri nro 1000005578

sm-8 Linikkalan kylätontti, muinaisjäännösrekisteri nro 1000005731

sm-4 Lamminmäki 4, muinaisjäännös, muinaisjäännösrekisteri nro 1000005579

sm-5 Salmistonmäki, muinaisjäännös, muinaisjäännösrekisteri nro 1000005580

SK

Merkinnällä osoitetaan muu kulttuuriperintökohde, jota ei koske muinaismuistolaki. Historiallinen kylätontti, jolla on saattanut säilyä muinaisjäänteitä.

sk-1 Haudankorvan kylätontti

sk-2 Talsolan kylätontti

S

Suojelukohde. Luonnonsuojelulain 29 §:n perusteella suojeltu luontaisesti syntynyt, merkittäviä osin jaloista lehtipuista koostuva metsikkö (Saksanrimmen vaahtera-alue).

← →

Viheryhteystarve.

Merkinnällä osoitetaan virkistysalue- tai ekologiseen verkostoon liittyviä yhteystarpeita. Viheryhteys toimii virkistysyhteytenä. Alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa on osoitettava ulkoilureitti ja tarvittaessa kevyen liikenteen aili- tai ylikulku.

RP

Siirtolapuutarha-alue.
Merkinnällä osoitetaan siirtolapuutarhan alue. Alue ei ole tarkoitettu pysyvään asumiseen.

U

Uimaranta.
Merkinnällä osoitetaan nykyiset uimarannat. Alueen suunnittelussa tulee kiinnittää huomiota rakennusten ja rakenteiden sopeutumiseen ympäröivään maisemaan.

EH

Hautausmaa-alue.
Merkinnällä osoitetaan hautausmaata ja siihen liittyviä rakennuksia varten varattavat alueet.

EH/s

Hautausmaa-alue, jolla on kulttuurihistoriallisia arvoja.
Merkinnällä osoitetaan kulttuurihistoriallisesti arvokas hautausmaa-alue ja siihen liittyviä rakennuksia varten varattavat alueet. Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustalvaltaan ja sijainniltaan liittyvä olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön ja että olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus säilyvät.

Maisemallisesti arvokas alue.
Merkinnällä osoitetaan kulttuurimaiseman rakennetun kulttuuriympäristön tai kulttuurihistorian kannalta tärkeät alueet.
"Loimijoki on koko lounaishämäläisen maiseman ydin ja yksi maakunnan laajimmista yhtenäisistä kulttuurimaisema-alueista. Sitä ja sen sivujokia reunustavat laajat, loivasti kumpuilevat ja hedelmälliset savikot on viimeistä piirtoa myöten raivattu peltomaaksi. Loimijoen vasivoima on synnyttänyt osan maamme vanhinta teollisuushistoriaa." (Kanta-Hämeen maakunta- ja vesistöselvitys 2006)

LIITE 13 MÄÄRÄYKSET, EHDOTUS

Ympäristö- tai maisemavaurion korjaamistarve.
Merkinnällä osoitetaan maa-ainesten oton, entisen kaatopaikan sekä entisen laskettelurinteen puutteellisen jälkihoidon alueet.
Alueen käyttöä suunniteltaessa ja toteutettaessa on otettava huomioon alueen ja sen ympäristön maisemalliset ominaispiirteet ja huolehdittava alueen maisemavaurioiden korjaamisesta muokkaamalla käytöstä poistuneiden maa-ainesten ottaoalueiden, entisen kaatopaikan sekä entisen laskettelurinteen pinnanmuodostusta ja kasvillisuutta luonnonmukaisen kaltaisiksi.
Alueelle tulee laatia erillinen maisemanhoitosuunnitelma.

Kaupunki- tai kyläkuvallisesti arvokas alue
Merkinnällä on osoitettu Linikkalan, Kuuston ja Lunttilan arvokkaat kylät, joissa on useita kulttuurimaisemaan liittyviä historiallisesti tai taajamakuvan kannalta arvokkaita rakennuksia pihapiireineen. Alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa ja toteuttamisessa toimenpiteet on sovittava siten, ettei arvokkaan maisemakokonaisuuden arvoja heikennetä (Arvot katso kaavaselostus)

Maisemallisesti arvokas alue
Merkinnällä on osoitettu arvokkaiden kulttuurimaisemien alueet. Alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa ja toteuttamisessa toimenpiteet on sovittava siten, ettei arvokkaan maisemakokonaisuuden arvoja heikennetä (Arvot katso kaavaselostus)

Pientalovaltainen asuuntoalue.
Merkinnällä osoitetaan asumisen käyttöön varattavat alueet, joiden asuinkerrosalasta pääosa sijoittuu pientaloihin.

Pientalovaltainen asuuntoalue, jolla ympäristö säilytetään.
Merkinnällä osoitetaan asumisen käyttöön varattavat alueet, joiden asuinkerrosalasta pääosa sijoittuu pientaloihin.

Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustavaltaan ja sijainniltaan liittyi olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön ja että olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, maanpinnan korot, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus säilyvät. (Arvot katso kaavaselostus.)

Pientalovaltainen asuuntoalue, jolla ympäristö säilytetään.
Merkinnällä osoitetaan asumisen käyttöön varattavat alueet, joiden asuinkerrosalasta pääosa sijoittuu pientaloihin.

Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustavaltaan ja sijainniltaan liittyi olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön ja että olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, maanpinnan korot, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus säilyvät. (Arvot katso kaavaselostus.)

Alueella noudatetaan Forssan Kalliomäen kehittämissuunnitelmaa (2006).

Kulttuurihistoriallisesti arvokas maatalojen talouskeskusten korttelialue.
Korttelialueelle saa rakentaa maatalouden tarvitsemia asuin- ja tuotantorakennuksia.

Kerrostalovaltainen asuuntoalue.
Merkinnällä osoitetaan asumisen käyttöön varattavat alueet, joiden asuinkerrosalasta pääosa sijoittuu kerrostaloihin.

Kerrostalovaltainen asuuntoalue, jolla ympäristö säilytetään.
Merkinnällä osoitetaan asumisen käyttöön varattavat alueet, joiden asuinkerrosalasta pääosa sijoittuu kerrostaloihin. Alueen kannalta merkittävä on suorkorttelin keskellä oleva piha-alue ja sen kasvillisuus.

Keskusta-alue, jolla ympäristö säilytetään.
Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustavaltaan ja sijainniltaan liittyi olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön ja että olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, maan pinnan korot, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus säilyvät.

Julkisten palvelujen ja hallinnon alue.

Palvelujen ja hallinnon alue, jolla on kulttuurihistoriallisia arvoja.
Merkinnällä osoitetaan julkisten palvelujen alueet, joilla on kulttuurihistoriallisia arvoja. Rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustavaltaan ja sijainniltaan liittyi olemassa olevaan rakennuskantaan ja ympäristöön ja että olemassa olevat kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja rakenteet, maan pinnan korot, tiestö sekä puusto ja muu kasvillisuus säilyvät.

Pienin toimenpitein kehitettävät alueet.
Merkinnällä on osoitettu alueet, joiden perusluonnetta ei ole tarkoitus muuttaa, mutta joilla on tarpeen tehdä erilaisia muutos- ja parannustoimenpiteitä. Toimenpiteiden suunnittelussa ja toteutuksessa tulee huolehtia, että alueen arvokkaita erityispiirteitä ei heikennetä.

Puutarha- ja kasvihuonealue.

Vesialue.

Kohde, nykyinen ja uusi
Numeroidut kohteet viittaava Kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelman reittisuunnitelma-alueeseen, jossa on esitetty reitin varrella olevat nähtävyydet ja toiminnalliset pisteet. Pisteiden kuvaus on kaavaselostuksessa.

1. Kehitettävä näköalapaikka, Vieremänharju
2. Hautausmaa ja kappeli
3. Virkistyskohde, venesatama
4. Kehitettävä kohde, yhteys rantaan
5. Viksbergin kartano puisto
6. Loimalammin linnustokohde
7. Salmistonmäen lintutorni ja perinnehaika
8. Kuuston kalliometsä
9. Kuuston uimapaikka
10. Korkeavahan mäki ja vesitorni
11. Linikkalanlammin virkistysalue, lähde
12. Nyholmin lampi, harjun virkistysmetsä
13. Saksanpuisto
14. Loimijoen tulvamutka, lintujentarkkailupaikka
15. Historiallisen puiston jatkuo
16. Vieremän luhta
17. Mäkilammin notkelma
18. Kalliomäen perinnekasvit

Kokoojakatu tai -tie.
Merkinnällä on esitetty ne olemassa olevat kadut ja tielinjaukset, joita on ollut kartan luettavuuden kannalta tarpeellista osoittaa teemayleiskaavassa. Tien/kadun suunnittelussa ja rakentamisessa tulee kiinnittää huomiota ympäristön hyvään laatuun. Maaston luonnolliset korkeustasot tulee huomioida.

Sikomäen sorakuoppa. Soranotto tutkittava.
Maisemalliset vauriot tulee korjata soranoton päätyttyä.

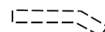
Ohjeellinen tielinjaus.
Merkinnällä on osoitettu uusi tie/katuyhteys ohjeellisena. Tien/kadun suunnittelussa ja rakentamisessa tulee ottaa huomioon maisemallisesti arvokas peltoalue. Maaston luonnolliset korkeustasot tulee huomioida. Katualueen istutukset, rakenteet, varusteet ja valaistus on sovittava maisemaan.

Kevyen liikenteen reitti. Pitkät yhtenäiset kevyen liikenteen yhteydet, jotka toteutuvat asemakaavojen yhteydessä. Reitit voivat olla olemassa olevia teitä ilman erillistä kevyen liikenteen väylää. Uudet yhteyvälit toteutetaan asemakaavojen yhteydessä.

Ulkoilureitti, joka voidaan toteuttaa, kun maanomistajat ovat hyväksyneet reitit, suunnitelmat ja toteutusperiaatteet.

Istutettava alueen osa.
Merkinnällä on osoitettu alueet, joilla maisemaan soveltaminen edellyttää istutusjärjestelyjä.

Pohjavesialueen raja.

Teemasayleiskaavalla muodostuu puisto-, virkistys tai suojelualueita, arvokkaita maisema-alueita sekä kansallisen kaupunkipuiston kannalta olennaisia historiallisia Forssan kyläalueita ja teollisuusyhdyksunnan osia.

Teemasayleiskaava koskee puisto-, virkistys tai suojelualueita, arvokkaita maisema-alueita sekä kansallisen kaupunkipuiston kannalta olennaisia historiallisia Forssan kyläalueita ja teollisuusyhdyksunnan osia.

FORSSAN KAUPUNKI			
Kaupunkisuunnittelu			
TEEMASAYLEISKAAVA JA YLEISKAAVAN MUUTOS 1 : 5000			
Forssassa 20.10.2014			
Kaupunginarkkitehti	Sirkka Köykkä	Kaavoluusarkkitehti	Eliisa Teget
Yleiskaavan pohjakartan hyväksyntä			
Kaupungingeolehti		Rainer Suvanto	
Tämän kaavan Forssan kaupunginvaltuusto on _____ kuun _____ päivänä 201_			
pöytäkirjan _____ 15/64 n kohdalla hyväksynyt.			
Forssan kaupungin kansallisen			
Kaupunginjohtaja	Matti Pietilä		
4	KAUPUNKIPUISTO TEEMASAYLEISKAAVA	xx.xx.201_	
	Kv	xx/xx	Voim.